

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

TÜRKİYE'DE UÇ SAĞ DERGİLERİN CHP'YE BAKIŞI: 1971-1980

Hakan ALPYÜRÜK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/03/2024

Hakan Alpyürük

"*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezimin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezimin erişime açılması engellenebilir.**
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum tarafından verilir** *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir.** Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Berrin KOYUNCU-LORASDAğI** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Hakan ALPYÜRÜK

TEŞEKKÜR

“Türkiye’de Uç Sağ Dergilerin CHP’ye Bakışı: 1971-1980” konulu bu tezin yazımında birçok değerli akademisyen pay sahibidir. Öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Berrin Koyuncu Lorasdağı’na emekleri için teşekkür etmeyi borç bilirim. Bu çalışmanın tez niteliği kazanmasında kendisinin her aşamadaki katkısı, yorumları ve yönlendirmesi kıymetli ve önemlidir. İçerik veya yöntem konusunda zorlandığımı hissettiğim her an Lorasdağı’nın yardım ve desteğini alabilmem sayesinde bu çalışma ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, üniversite birinci sınıftan beri yanımda olan, Tez İzleme Komitesi’nde yer almayı kabul eden Doç. Dr. İ. İlker Aytürk’e minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca kendisinin verdiği doktora derslerine gönüllü olarak katılmama izin vermesinden ve bu tez içeriğinin belirlenmesindeki katkılarından ötürü de Aytürk’e teşekkür ediyorum. Benzer şekilde, tez konusuna karar verme safhasındaki görüşmelerimizde aklımdaki ve gönlümdeki çalışma konusunu netleştirmeme yönelik yol göstericiliği için Doç. Dr. Kadir Dede’ye şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Doç. Dr. Bayram Koca’ya, kendisinin doktora tezi çalışmasından örnekleri benimle paylaşarak gösterdiği incelik, verdiği fikirler ve önerdiği yayınlar için teşekkür etmek isterim.

Bu tezin yazım aşamasında her konuda yanımda olan aileme teşekkür etmeyi borç bilirim. Zor zamanlarımda benden desteğini eksik etmeyen annem, babam ve anneanneme bu vesile ile bir kez daha teşekkür etmek isterim. Son olarak da bu tezin yazım aşamasındaki tıkanma ve gerginliklere fikirleri, eğlenceli ve entelektüel sohbet imkânı sunan Zeynep’e, dostlarım Ahmet, Selenay, Alp, Eray, Yağmur, Taner, Yiğit, Sidar, Berke, Atakan, Cenk, İlker, Ayda, Sinem ve daha adını unuttuğum nice kişiye teşekkür ederim.

Hayatta her konuda yanımda olmuş, olan ve olacaklara...

Hayatta değer ve önem verdiklerimize....

ÖZET

ALPYÜRÜK Hakan. *Türkiye’de Uç Sağ Dergilerin CHP’ye Bakışı: 1971-1980*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Bu tez, 1970’lerde Türkiye’deki uç sağ partiler MHP ve MSP’nin ana yayın organları olan, sırasıyla *Devlet Dergisi* ve *Millî Gazete*’nin, CHP’ye yönelik eleştirilerine odaklanmaktadır. Bahse konu dönemde artan ve gençleri içine çeken sağ-sol kavgası, ülkede ideolojik anlamda büyük bir kutuplaşma ortaya çıkarmıştır. 1970’lerde sağ ve sol, siyasette, sokaklarda, dergi ve gazete gibi platformlarda sıklıkla birbirleriyle tartışma içine girmektedir. Solun vatandaşlar arasındaki ekonomik eşitsizliklere getirdiği eleştiri ve hayatın birçok alanında arzuladığı değişime karşı sağ, mevcut yapıyı korumayı, millî ve geleneksel değerlere sahip çıkmayı vurgulamıştır. Özellikle 1972’den itibaren Bülent Ecevit’in genel başkan olmasıyla birlikte CHP, sağın gözündeki sosyal demokrat, orta sol bir partiden, bütünüyle sol ve komünizmle yakın ilişkisi olan bir partiye dönüşmüştür. Ecevit CHP’sinin birinci çıktığı seçimler ve akabinde Ecevit lehine birtakım gelişmeler sağı huzursuz etmiş, memlekete komünizmin gelmekte olduğu hissine kapılmalarına sebep olmuştur. Sağ partilerin önemli mensupları ve aydınları, ülkenin kötü gidişatına, anarşiye ve CHP’ye yönelik eleştirilerini çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlamış, endişelerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada 12 Mart 1971’deki Askeri Muhtıra’dan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne kadarki süreçte uç sağ partiler olarak tanımlanan MHP ve MSP’nin yayın organları olarak nitelendirilebilecek ele alınmış, bu yayınların CHP’ye ve dönemin siyasi gelişmelerine yönelik eleştirilerine odaklanılmıştır.

Bu doğrultuda, bu tezde MHP’nin 1970’lerde CHP’yi komünist bir parti olmakla itham ederek ve CHP’yi sokaktaki anarşinin baş sorumlusu olarak nitelendirmesi vurgulanmış, bu yorumlar MHP’nin ana yayın organı olan *Devlet Dergisi*’nden alıntılar ile desteklenmiştir. MSP ise CHP’yi komünist bir partiden ziyade bir sol parti olarak görerek yine tepkisini göstermiş, ancak MHP kadar sert davranmayarak 1970’lerin yarattığı koalisyon hükümetlerine uygun hareket ederek siyasi çıkarlarını gözetmeyi de ihmal etmemesi MSP’nin yayın organı olan *Millî Gazete*’den yazılar ile açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Uç Sağ, Milliyetçilik, İslamcılık, *Devlet Dergisi*, *Millî Gazete*, CHP, Sol.

ABSTRACT

ALPYÜRÜK Hakan. *The Analysis Of Far Right Journals On CHP In Turkey:1971-1980*, Master Thesis, Ankara, 2024.

This thesis focuses on the criticisms towards CHP, by *Devlet Magazine* and *Millî Gazete*, which were the main publications of far right parties MHP and MSP respectively, in the 1970s in Turkey. Growing quarrels between left and right wings during the said period led to a great ideological polarization by involving young people. In the 1970's, right and left supporters have constantly argued in politics, in the streets, on platforms such as magazines and newspapers. Against the critiques by left wing on economic inequalities among citizens and also the demand for evolution in many areas of life, the right part have emphasized to maintain the status quo and to protect national and traditional values. Especially from 1972 with Bülent Ecevit's leadership, CHP has been transformed from a social democrat, center-left party into a leftist party having linkage to communism, according to right wing. First rank of CHP in elections and following political advances in favour of Ecevit disturbed the right defenders and made them feel that the communism was coming up to country. Important members and intellectuals of right-wing parties published their criticisms towards the declining situation of Turkey, anarchy and CHP in various magazines and newspapers and by expressing their concerns on said issues.

Accordingly, in this thesis, it is emphasized that MHP accused CHP of being a communist party in the 1970s and described CHP as the main responsible for the anarchy on the streets, and these critiques were supported with quotes from Devlet Journal, the main publication of MHP. On the other hand, MSP reacted similarly by interpreting CHP as a left-wing party rather than a communist party, however did not act as harshly as MHP did according to Millî Gazete, MSP's main official newspaper. Moreover in this thesis, it is also pointed out that MSP did not neglect protecting its political interests by acting in accordance with the coalition governments formed in the 1970s.

Keywords:

Far Right, Nationalism, Islamism, Devlet Magazine, Millî Gazete, CHP, Leftism.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix

GİRİŞ	1
--------------------	----------

1.BÖLÜM: TÜRKİYE’DE UÇ SAĞIN SİYASİ GELİŞİMİNİN TARİHÇESİ.....	9
---	----------

1.1. TÜRKİYE’DE SAĞ DÜŞÜNCENİN BİLEŞENLERİ.....	11
--	-----------

1.2. MERKEZ SAĞ İLE UÇ SAĞ AYRIMINDA BELİRLEYİCİ UNSURLAR..	13
--	-----------

1.3.TÜRKİYE’DE MİLLİYETÇİ PARTİLERİN DÜŞÜNSEL GELİŞİMİ.....	16
--	-----------

1.3.1. Türk Sağında Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı: Muhtemel Saikler.....	16
--	----

1.3.2. Uç Sağın Milliyetçi Kanadı: Seküler Türkçü-Turancılar ve Milliyetçi-Muhafazakâr (Ana Akım Milliyetçilik) Yapının Düşünsel ve Siyasi Gelişimi.....	18
--	----

1.4. TÜRKİYE’DE İSLAMCI PARTİLERİN DÜŞÜNSEL GELİŞİMİ.....	24
--	-----------

1.4.1. Erken Cumhuriyet Döneminde İslamcılık.....	25
---	----

1.4.2. Soğuk Savaş Dönemi İslami Düşünce.....	26
---	----

1.4.3. İslami Düşüncenin Örgütlenmesi.....	29
--	----

1.5. CHP VE SOL PARTİ OLMA SÜRECİ.....	30
---	-----------

2. BÖLÜM: TÜRK UÇ SAĞININ MİLLİYETÇİ KANADI: MHP VE “DEVLET” DERGİSİ.....	34
--	-----------

2.1. TÜRKİYE’DE UÇ SAĞ MİLLİYETÇİLİĞİNİN PARTİLEŞME SÜRECİ..	34
---	-----------

2.1.1. Uç Sağ Milliyetçiliğin Partileşmesinde İlk Yıllar: Osman Bölükbaşı ve CKMP Dönemi.....	34
---	----

2.1.2. Alparslan Türkeş ve CKMP’nin Değişim Süreci.....	36
---	----

2.1.3. Türkeş’in Liderliğinde Milliyetçi Sağın Yükselişi ve Ülkü Ocakları Örgütlenmesi.....	37
---	----

2.1.4. MHP: Kuruluşu, İdeolojisi ve “Devlet” Dergisi.....	42
2.2. UÇ SAĞIN MİLLİYETÇİ YAYIN ORGANLARINDAN:DEVLET DERGİSİ	47
2.2.1. MHP’nin Antikomünizm Anlayışı ve 1970’lerin Başında CHP.....	49
2.2.2. 12 Mart Muhtırası Süreci ve Ardından Gelişen Olaylar.....	52
2.2.3. İnönü’nün Siyasete Vedası ve Ecevit’in Genel Başkanlık Sürecine Devlet’in Tepkisi.....	55
2.2.4. CHP’nin İktidar Oluşu ve Kıbrıs Rüzgarı ile Değişen Dengeler.....	56
2.2.5. II. CHP İktidarı: Komünizm Endişeleri Zirvede.....	60
2.2.6. Devlet Dergisinin Kapanması ve 12 Eylül Askeri Darbesine Giden Süreç.....	62
3. BÖLÜM: TÜRK UÇ SAĞININ İSLAMCI KANADI: MSP VE MİLLÎ GAZETE... 64	
3.1. UÇ SAĞ İSLAMCILIĞININ PARTİLEŞME SÜRECİ..... 64	
3.1.1. Türkiye’de İslamcılığın Erken Yılları.....	65
3.1.2. İslamcılığın Önemli İsmi: Necmettin Erbakan.....	67
3.1.3. Millî Görüş Hareketinin Oluşumu ve Millî Nizam Partisi’nin Kuruluşu.....	69
3.2. UÇ SAĞIN İSLAMCI YAYIN ORGANLARINDAN: MİLLÎ GAZETE.....72	
3.2.1. 12 Mart Muhtırası’nın Ardından MSP’nin Kuruluş Sürecine Giden Yol.....	73
3.2.2. Millî Gazete’nin Kurulması ve MSP’nin İlk Yılları.....	74
3.2.3. İktidar Ortağı MSP ve Kıbrıs Barış Harekatı’nın Millî Gazete’ye Yansıması....	75
3.2.4. Millî Gazete’nin Sağ Koalisyonlara Yorumları: I. Ve II. MC Hükümetleri.....	79
3.2.5. Güneş Motel Olayının Siyasete Yansıması ve 12 Eylül Öncesindeki Gelişmeler.....	83
SONUÇ.....86	
KAYNAKÇA..... 92	
EK-1 ORJİNALLİK RAPORU.....100	
EK-2 ETİK KURUL MUAFİYET RAPORU.....102	

KISALTMALAR

- AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP: Adalet Partisi
CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CP: Cumhuriyetçi Parti
DP: Demokrat Parti
DemP: Demokratik Parti
FP: Fazilet Partisi
GKB: Genelkurmay Başkanlığı
GP: Güven Partisi
İDP: İslam Demokrat Partisi
KMD: Komünizmle Mücadele Derneği
MBK: Milli Birlik Komitesi
MC: Milliyetçi Cephe
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP: Millî Nizam Partisi
MP: Millet Partisi
MSP: Millî Selamet Partisi
MTTB: Millî Türk Talebe Birliği
RP: Refah Partisi
SDDF: Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu
SP: Saadet Partisi
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
THKC: Türk Halk Kurtuluş Cephesi
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TKP: Türkiye Komünist Partisi
TKöp: Türkiye Köylü Partisi
TMD: Türk Milliyetçiler Derneği

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

YTP: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Bu tezde 1970’li yıllarda Türk siyasetinde önemli yere sahip ve uç sağ olarak nitelendirilebilecek düşünce akımının siyasi parti düzeyinde milliyetçi temsilcisi olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’nin çıkardığı *Devlet Dergisi* ile, İslamcı temsilcisi olan Millî Selamet Partisi (MSP)’nin ana yayın organı *Millî Gazete*’nin, sol ideoloji ile yakın ilişki içerisinde olduğunu iddia ettikleri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’ye yönelik yayınlarının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada “uç sağ” olarak kullanılan kavram doğrultusunda, Türk sağının temel bileşenlerinden olan muhafazakârlık, merkezde konumlanması sebebiyle kapsam dışı bırakılmış, çalışmanın temelini milliyetçi ve İslamcı yayın organları oluşturmuştur.

Bu çalışma, 12 Mart 1971 Muhtırası’ndan 12 Eylül 1980’deki Askeri Darbe’ye kadar olan yaklaşık dokuz yıllık döneme odaklanmaktadır. Soğuk Savaş Dönemi’nin en şiddetli çatışmalarının yaşandığı bu süreçte toplum içindeki ideolojik bölünmeler doruk noktasına ulaşmıştır. Bu kutuplaşma uç sağın gerek İslami gerekse milliyetçi kanadının etkilerini kayda değer ölçüde arttırırken, benzer durumun sol görüş açısından da yaşandığını söylemekte beis yoktur. Uç sağın sol bir parti, hatta kimi zaman komünist olarak nitelendirdiği CHP’yi hangi açılardan bu şekilde değerlendirdikleri ve nasıl ele aldıkları, çalışmada üzerinde durulan ana hususlardan biridir. 1970’lerdeki sağ-sol kavgası ile birbirlerine yakınlaşan, 1980’lerden günümüze yakın bir çizgide ilerleyen ve özellikle sol görüşlü kesimler tarafından her dönem bir ve/veya birlikte oldukları varsayılan, Türk-İslam Sentezinin iki ana bileşeni milliyetçilik ve İslamcılığın geçmişte de zaman zaman yakınlaştığı, ancak hiçbir zaman bir ya da aynı olmadıkları, aralarında birtakım farkların olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, milliyetçilerin ve İslamcıların kendi partileri bazında hem sola hem de birbirlerine getirdikleri eleştirilerin de irdelenmesine gayret gösterilmiştir. Özellikle komünizm karşıtı ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olan uç sağ partiler, dönemin merkez sağ partisi olan Adalet Partisi (AP) ile bu karşıtlıkta birleşerek 1970’li yıllar içinde çeşitli koalisyonlar kurmuş olmakla birlikte, siyasi menfaatleri doğrultusunda kimi zaman birbirlerini komünizmin yardakçısı olmakla itham etmiştir. Özellikle MHP, MSP’yi CHP ile koalisyon yapmasından ötürü komünistlerle iş birliği

yapmakla itham etmiş¹, bu sayede MSP tabanından ve sağ seçmenden oy devşirmeye çalışmıştır. 1970'lerin çalkantılı siyasi dönemlerinde sağın, anarşinin merkezi ve solun parti siyasi parti bazında kalesi olarak gördüğü CHP'ye karşı tutumu ve eleştirileri uç sağ partilerin oylarını arttırmasında etkili bir yol olmuştur.

Literatürde Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'si'ni ve sağını çözümlenmeye yönelik birçok eser mevcuttur. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin çok partili yaşama geçtiği zamana da tekabül etmektedir. Soğuk Savaş Dönemi uluslararası literatürde II. Dünya Savaşı'ndan SSCB'nin çöküşüne kadar olan periyodu nitelemektedirken, Türkiye ile ilgili birçok çalışmada çok partili hayata geçilmesinden başlayıp 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadarki sürece odaklanılmıştır. Literatürde, 1945-1980 arası Türkiye'de demokrasinin etraflıca tartışıldığı çok sayıda metin mevcuttur (Ahmad: 1996; Karpat: 2020). Bu metinlerde çok partili hayata geçilmesi, ordu, iç ve dış politikadaki gelişmeler ile şekillenen Türk siyaseti ve Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'si incelenmiştir. Soğuk Savaş Dönemi antikomünizmi ve Türk sağına yönelik araştırmalar da mevcuttur. Söz konusu metinlerde Türkiye'de sağın düşünsel gelişimi ve sağcılığın analizine odaklanılmıştır (Ayvazoğlu: 1991; Bora: 2017a.). Ayrıca siyasi parti kurma sürecine de çeşitli vurgular yapılmış, sağın milliyetçi kanadının siyasi gelişimi ele alınmıştır (Akpınar: 2000; Erken: 2014b; Can: 2020). Benzer şekilde sağın İslamcı kanadının siyasi sürecinin açıklandığı kaynaklar da bulunmaktadır (Alkan: 1984; Mert: 2007; Öz, 2020.) Sağın milliyetçi ve İslamcı kanadının komünizm karşıtlığı üzerine ortak paydada kesişmelerini ele alan, milliyetçilikte İslamcılığı, İslamcılıkta milliyetçiliği arayarak literatürün gelişiminde pay sahibi olanlar da mevcuttur (Koyuncu-Lorasdağı: 2011; Çetinsaya: 2018). Öte yandan Soğuk Savaş Dönemi'nde Türk sağını belirli periyotlar içinde inceleyenler de vardır. Türkiye'de komünizmin ne olduğu ve sağın nelere karşı çıktığı konusunda 1945-1971 arasına yoğunlaşanlar olmuştur (Şimşek: 2020). Bu tezin odaklandığı 1970'ler dönemindeki kutuplaşmayı ve sol-sağ çatışmalarını analiz eden yazarlar da külliyata katkıda bulunmuştur (Aytürk: 2019; Aytürk&Bora: 2020). Ayrıca Soğuk Savaş Döneminde Türk uç sağının yayın organlarını baz alarak yapılan başka çalışmalar da mevcuttur, ancak söz konusu çalışmadaki temel konu uç sağın Kürtlere bakışı olmuştur (Koca: 2020).

---

¹ (Devlet, 26 Kasım 1973: s. 2). Devlet ve MHP'nin yönetim kadrosu, bu ithamı MSP'ye karşı zaman zaman yapmıştır.

Uç sağıın düşünsel gelişimi ve bu çalışma konusuyla benzerlik gösteren temaların mevcut olduğu literatür bu şekilde özetlenebilir. Bu tezin literatürdeki çalışmalardan farkı, sol-sağ çatışmasının en yoğun yaşandığı zaman dilimi olan 1970'lere mercek tutup, uç sağıın milliyetçi temsilcisi olan MHP'nin ve İslamcı temsilcisi olan MSP'nin yayın organları olan *Devlet* ve *Millî Gazete*'nin solun siyasi temsilcisi olan CHP'ye yönelik eleştirileri açıklamak olmuştur. Bayram Koca'nın yakın zamanda yaptığı çalışmasındaki gibi uç sağ akımlar dört grup halinde incelenmiştir. (Koca: 2020). Seküler Türkçü-Turancuların ve ana akım milliyetçilerin uç sağıın milliyetçi bölümünü, ana akım İslamcılık ve radikal İslamcılığın ise uç sağıın İslami kanadını oluşturduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda tezin konu aldığı dönem itibariyle Seküler Türkçü-Turancuların 1960'larla beraber ana akım milliyetçilere eklemeleri, radikal İslamcuların gelişimlerinin ise 1970'lerin sonlarına rastlaması ve bir siyasi partiyle temsil edilmemeleri sebebiyle bu tezin kapsamı dışında bırakılmıştır.

İdeolojilerin yayılmasında ve entelektüel perspektifte tartışılarak alternatif düşüncelerin ortaya çıkmasında yazılı materyallerin büyük bir rolü olmuştur. Milliyetçilik üzerine çalışmaları ile bilinen Benedict Anderson, milliyetçilik olgusunun modern çağda geliştiğini söyler. Anderson, milliyetçiliğin gelişiminde modernist olarak adlandırılan sınıfta yer almıştır. Modernistlere göre millet anlayışı ve milliyetçilik olgusu; kapitalizm, okuma yazma oranının yükselmesi, sekülerleşme ve şehirleşme gibi süreçlerin akabinde oluşmuştur ya da onların bir yansıması olarak vuku bulmuştur (Özkırımlı, 2009: s. 102) Anderson, okuma yazma oranının artması ile insanların boş zamanlarını değerlendirme gibi bir ihtiyacın doğduğunu, bu doğrultuda kapitalizmin devreye girdiğini söyler. Yazılı materyallere duyulan ihtiyaç ve teknolojik gelişmeler sayesinde, eskiye nazaran çok daha kolay ve ekonomik üretilen dokümanların üretiminin yaygınlaşması ile belirli bir sınır içinde yaşayan insanların benzer kitaplar okuyup, benzer hayaller kurduğunu ifade eder. Anderson, milletleri de buna benzeterak hiç tanımadığımız ama varlığını bildiğimiz insanlarla aynı sınırlar içinde yaşayarak "hayali cemaat" oluşturduğumuzu söyler (Anderson, 2020: s. 24).

Yazılı yayınların ve bunların okuyucuyla buluşmasının etkilerinin sadece milliyetçilik kavramının gelişmesinde değil, ideolojilerin yayılmasında da büyük rol oynadığı düşüncesi, bu çalışmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Dünya'daki birçok ideoloji, yazılı materyaller sayesinde geniş kitlelere ulaşip yayılmıştır. Bu genellemenin Türkiye özelinde de

yapılmasında bir beis yoktur. Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte siyasi yayınlar başlangıçta büyük ölçüde sol görüş ekseninde ilerlerken, aynı süreçte uç sağ yayınlara rastlamak da mümkündür. Bu yayınların en dikkat çekici özelliklerinden biri ise hem uç sağ hem de sol yayınların dönemin siyasi gelişmelerine olan eleştirel yaklaşımlarıdır. Cumhuriyetin ilanının ardından girilen Soğuk Savaş Dönemi’nde solun yayınlar aracılığı ile ivme kazanması sağ cenahı huzursuz etmiştir. Kamuoyunda solun entelektüel anlamda sağa karşı olan üstünlüğünün ve gençlerin sola yönelişinin önünü kesmek isteyen sağ yayınlar, 1960’larla beraber hız kazanmıştır. Artık solu akademik açıdan çürütme ve sağ görüşün yani ‘doğal’ın ne olduğunu başta gençlere olmak üzere toplumun geneline anlatmanın görevleri olduğuna inanan sağ aydınlar ile sol aydınlar arasında bir fikir mücadelesi başlamıştır.

Uç sağa yönelik ilk yayınları 1930’lu yıllarda görmek mümkündür. Bu dönemde uç sağın Seküler Türkçü Turancı kanadı ve Necip Fazıl Kısakürek önderliğindeki ana akım İslamcı düşüncenin yayınları kamuoyunda ses getirmiştir. Nihal Atsız önderliğindeki Seküler Türkçü Turancılar, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda *Atsız Mecmua*, *Tanrıdağ*, *Orhun*, *Ergenekon*, *Bozkurt*, *Gökbörü* gibi dergiler çıkartarak siyasi düşüncelerini kitlelerle paylaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sonucunda kamu görünürlüğü açısından büyük darbe yiyen Seküler Türkçü Turancılar bu darbeye karşın, 1950 ve 1960’lı yıllarda çıkardıkları *Orhun* ve *Ötüken* isimli yayınlarla faaliyetlerine devam etmişlerdir. Mehmet Akif Ersoy’un 1900’lü yılların başında içinde aktif rol aldığı, ancak 1925 yılında Tahrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılma kararı alınan *Sebilürreşad*² adlı dergi de ana akım İslamcılarının önemli dergilerinden birisi olmuştur. Derginin yazarları arasında ileride başbakanlık görevi yapacak olan M. Şemsettin Günaltay da yer almıştır. Söz konusu dergi, 1948 yılında dönemin İslamcı düşünürleri aracılığıyla tekrar açılıp faaliyette bulunmuştur. Ana akım İslamcılarının erken cumhuriyet dönemindeki en önemli temsilcilerinden olan Necip Fazıl Kısakürek de siyasi alandaki bilinirliğini yayınlarına borçlu olup, bu dönemde çıkardığı *Büyük Doğu* dergisi (1943-1978) ile İslamcı düşüncenin fikrî gelişimine katkıda bulunmuştur. Ana akım İslamcılığın kendisinden daha koyu bir kolu olan radikal İslamcılar ise görüşlerini *Gölge* (1975-1978) ve *Akıncı Güç* (1976- 1978) gibi yayınlar aracılığı ile dile getirmiştir.

² 183. Sayıya kadar *Sırat-ı Müstakim* adı ile yayınlanan Sebilürreşad Müslümanların uyandırılması ve Müslümanlığın yüceltilmesi amacıyla çıkarılmıştır (Arabacı, 2018: s. 96).

Türkiye’de gerek sağ gerek sol cenah, siyasi süreçleri boyunca birçok farklı isim altında, birçok farklı akımı yaymaya çalışarak kendi siyasi düşüncelerini, niteliklerini ve neden farklı olduklarını anlatmaya çalışmışlardır. Bu çalışma, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasından 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne kadar olan süreçte, Türk uç sağ partilerinin ve başlıca yayın organlarının, 1970’lerde solun siyasi anlamdaki en önemli temsilcisi olarak gördükleri CHP’ye yönelik eleştirilerine odaklanmıştır. Ana akım milliyetçilerin partisi konumundaki MHP’nin ana yayın organı olan *Devlet* dergisi, bu çalışmanın ana akım milliyetçi ayağının ana kaynağı olmuştur. Ayrıca, İlhan Egemen Darendelioğlu’nun Komünizmle Mücadele Derneği (KMD)’nin başkanı olduğu dönemde etkisini gösteren *Toprak* dergisi, Alparslan Türkeş’in Dokuz Işık isimli doktrini, Ülkü Ocakları’nın çıkardığı *Hasret*, *Nizam-ı Âlem* ve *Kon* gibi yazılı materyaller de yine ana akım milliyetçi görüşü yaymada kayda değer mihenk taşlarındandır. Öte yandan 1960’lardan 1980’lere kadar olan süreçte, ana akım milliyetçi geleneğin kurduğu partilerin, kendi yayın organları ya da kuruluşlarına ön ayak oldukları yayın organları ile yakın ilişkileri olmuştur. CKMP’nin MHP’ye olan dönüşüm sürecinde adının kaynağı olan *Millî Hareket* (1966-1971) ile MHP sürecinde *Devlet* (1969-1979) ve *Ayşe-Töre*³ (1969-1980) isimli dergiler, parti ile yayın arasındaki kuvvetli ilişkinin örneklerindedir. Bu yayınlar arasında, tez çalışmasına konu olan dönemi kapsamı ve partinin ideologlarının yazıları ile katkıda bulunmasından ötürü ana akım milliyetçiliği temsil eden ana yayın organı olarak *Devlet* dergisi seçilmiştir. Ana akım milliyetçilerin 1970’lerde esasında partiye yakın iki önemli yayın organı bulunmaktadır. Bunlar *Genç Arkadaş* ve *Devlet*’dir. Ancak *Genç Arkadaş* partinin gençlik örgütü olan Ülkü Ocakları’nın yayın organı haline gelmişken, *Devlet* dergisinde doğrudan CKMP sonrasında da MHP görüşleri doğrultusunda yazılar yazılmıştır. Bu nedenlerle *Devlet*, ana akım milliyetçilerin partisi MHP’nin başlıca yayın organı olarak kabul edilmiş ve çalışma bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

İslami görüşün 1970’lerde önde gelen yayınlarından biri Aykut Edibali önderliğinde çıkan *Yeniden Millî Mücadele* adlı dergi olmuştur. Mücadeleciler Birliği olarak bilinen öğrenci grubunu temsil eden dergi, bu minvalde dönemin etkili dergilerinden biri olmuştur. Diğer taraftan 1970’lerde ana akım İslamcılar’ın artık siyasi bir partisi vardır. MNP siyasi

³ *Ayşe-Töre*, kadın meselelerini ele alan bir dergiydi ancak Dünder Taşer’in etkisi ile 29. sayısından itibaren *Töre*’ye dönmüş, güncel siyasi meseleleri tartışmaya başlamıştır. (Koca, 2021: s. 41).

faaliyetlerine devam ettiği süreçte *Tek Nizam* isimli gazeteyi çıkartmıştır. MNP'nin 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası ile kapatılmasından kısa bir süre sonra hareketin önderleri MSP'yi kurmuştur. MSP'nin düşüncelerini yayma ve söylemini genişletme amacı olarak kullandığı yayın organı ise günlük yayımlanan formattaki *Millî Gazete* olmuştur. *Devlet*'in MHP ile arasındaki bağ kadar kuvvetli olmamasına karşın, MSP ile *Millî Gazete* arasındaki ilişki de gayet belirgindir. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde, bu çalışmada MHP ve MSP'nin yayın organları olarak *Devlet* ve *Millî Gazete* seçilmiş, 1970'lerde sol görüşün en önemli temsilcisi olarak niteledikleri parti olan CHP'ye olan görüşlerin incelenmesinde bu yayın organları esas alınmıştır.

TEZİN YÖNTEMİ

Bu tez nitel (qualitative) bir araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Birincil kaynak niteliğindeki dönemin süreli yayınları çalışmanın ana malzemesi iken, çalışma ikincil kaynaklarla da zenginleştirilmiş, nadir de olsa ilgili yayınlarda yer alan karikatür ve manşetler gibi görsel öğelere de yer verilmiştir. Bu amaçla Milli Kütüphane'de halihazırda mevcut, tez konusu kapsamına girebilecek birçok yazılı metin ve/veya basılı belge taranmış, fotoğraflanarak suret alınmış, bu belgeler üzerinden gerekli bilgi ve görseller ayıklanarak ayrıntılı bir okuma ve inceleme yapılmasına gayret gösterilmiştir. Ayrıca kullanılan dil ve üslubun, doğru kaynaklardan bilgi aktaran, net ve anlaşılır olmasına önem verilmiş, araştırmada esas olarak kullanılan veri analiz biçimi, söylem analizi olmuştur. Bu doğrultuda, MHP ve MSP'nin 1970'lerdeki temel yayın organları olan *Devlet* dergisinde ve *Millî Gazete*'de CHP'yi sol ile ilişkilendiren haberler, köşe yazıları ve eleştiriler derlenmiştir. Tezin odaklandığı tarih göz önüne alındığında, *Devlet* dergisinin 8 Mart 1971'de yayımlanan 101.'nci sayısından itibaren analiz edilmeye başlanmış, 6 Mart 1978'teki 435.'nci sayısına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra *Devlet*, haftalık değil aylık yayımlanan bir dergi olarak varlığını sürdürmüştür. Bu formatta 14 sayı çıkaran dergi yine araştırmanın kapsamı doğrultusunda incelenmiştir. *Millî Gazete*'nin 12 Ocak 1973'ten, yani yayın hayatına başladığı günden, 14 Eylül 1980 tarihine kadar olan tüm sayıları tezin kapsamında kabul edilerek tetkik edilmiştir. *Devlet* ve *Millî Gazete*'nin manşetleri, düzenli yazarları ve siyasi konuların işlendiği yazıları araştırma materyalinin temelini oluşturmuştur. Bu yazılarda siyasi olayların yorumlanması ile birlikte, CHP'ye, lideri Ecevit ve partinin başat üyelerine yöneltilen eleştiriler ve "komünist, Sovyet,

kızıl” gibi suçlamaların geçtiği ifadeler ön planda tutulmuştur. Ayrıca çalışmada zaman zaman siyasi yelpazenin sağındaki partilerin de birbirlerine yönelik eleştirilerinden faydalanılmıştır.

Tezin yazım aşaması boyunca en zorlayıcı süreç birincil kaynaklardan bilgi toplamak olmuştur. Devlet dergisinin dijital ortamda bulunması doküman edinme kısmını rahatlatmış olsa da Millî Gazete'nin kendi internet arşivinde bulunmaması sebebiyle Milli Kütüphane'den gazetenin fotoğraflarının taranıp çekilmesi belgelerin derlenme aşamasını uzatmıştır. Öte yandan, ikincil kaynaklar açısından MSP ile ilgili bilgilere ulaşmak, MHP hakkındaki bilgi ve belgelere ulaşmaya nazaran daha fazla çaba gerektirmiştir. İslami hareketin, Millî Görüş'ün temsil ettiği partiden ziyade, lideri olan Necmettin Erbakan üzerinden aktarılması, dönemin İslami partileri olan MNP ve MSP'nin tarihsel siyasi işlevine ait anlatısını noksan bırakmıştır. Bu bakımdan tezde değinilen detayların MSP konusunda mevcut ikincil kaynağa faydalı bir katkı sağlaması umulmaktadır.

Tezin ilk bölümünde dünya ve Türkiye özelinde uç sağın temel özelliklerinden söz edildikten sonra, cumhuriyetin ilanından 1970'lere kadarki süreçte uç sağın düşünsel ve tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Bu açıdan uç sağın milliyetçi kanadının gelişmesinde ve MHP'nin kurulmasında etkileri olan Seküler Türkçü-Turancılar'a bu bölümde değinilmiş, ana akım İslamcılarının erken cumhuriyet döneminde aktif siyasete dahil olma sürecinde karşılıklarına çıkan güçlükler ve merkez sağ partiler içindeki barınma çabaları da aktarılmıştır. Ayrıca uç sağın düşünsel gelişiminin yanı sıra, komünizme karşı kurulan çeşitli uç sağ dernekler ve örgütler de irdelenmiş; Türkiye'de yaygın görüş olarak benimsenmiş bulunan, uç sağın merkez sağdan hangi nedenlerle, nasıl ayrıldığı ve merkez sağı hangi gerekçelerle eleştirdikleri de yine bu bölümde açıklanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde MHP ve yayın organı olan *Devlet* adlı dergiye odaklanılmıştır. İlk bölümden farklı olarak sağın milliyetçi kanadının şekillenmesinden ziyade partinin tarihsel gelişimine ağırlık verilmiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin kurulması ile filizlenen, Alparslan Türkeş'in partiye katılmasıyla ilerleyip MHP adını almasından itibaren ivmelenen hareketin temel evreleri incelenmeye çalışılmıştır. Akabinde

Devlet'in 1970'ler boyunca CHP'ye yaklaşımı ve bu partiyi solun temsilcisi ve anarşinin kaynağı olarak görüp eleştirmesi ayrıntılı biçimde anlatılmış; 1970'lerde yapılan seçimler, görevlendirilen hükümetler, kurulup bozulan koalisyonlar gibi siyasi açıdan önemli olaylar da MHP merceğinden bakılarak ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümün temel konusu ise, uç sağın İslamcı partisi MSP ve yayın organı *Millî Gazete* olmuştur. İslamcılığın cumhuriyetin ilk yıllarında yüz yüze kaldığı zorluklardan bahsedilmiş, ardından partileşme süreci analiz edilmiştir. Bu amaçla, Cumhuriyetin kurucu elitinin ilkeleri ve sonraki süreçte ordunun bu ilkeleri sahiplenmesinden ötürü baş etmesi gereken sorunlar olarak Millî Görüş Hareketi'nin parti düzeyindeki temsilcileri Millî Nizam Partisi (MNP) ve MSP'nin sancılı kurulma süreçleri üzerinde durulmuştur. MSP'nin kurulmasının ardından yayın hayatına başlayan *Millî Gazete*'nin CHP'ye ve dönemin siyasi gelişmelerine yaklaşımı ele alınmış; bu minvalde MSP'nin birçok açıdan komünizmi eleştirmesine rağmen, MHP'nin hiçbir şekilde yanaşmadığı şekilde hem CHP ile koalisyon yapmış olmasına, hem de ilerleyen süreçte olası bir koalisyonu düşünerek eleştirilerinde nispeten yumuşak bir üslup kullanmayı tercih etmesine yönelik eleştiriler de bu bölümde incelenen hususlar olmuştur. Diğer taraftan, uç sağ partilerin 1970'ler Türkiye'si'nde genel bağlamda kendi ilkelerini gözetken doktriner bir yol izledikleri, ancak başta komünizm olmak üzere bazı konularda uzlaşmaz tavırlar göstermişlerse de siyasi çıkarları gerektirdiğinde her iki sağ kanadın da ilkelerinde birtakım sapmaların görüldüğü de ifade edilmiştir.

1.BÖLÜM: TÜRKİYE’DE UÇ SAĞIN SİYASİ GELİŞİMİNİN TARİHÇESİ

Sağ ve sol düşünce, günümüz siyasi perspektifinde iki karşıt görüşü belirtmektedir. Bu kavramların ortaya çıkışı ile günümüz siyasi konjonktüründeki anlamları ise zaman içerisinde birtakım değişikliklere uğramıştır. Sağ ile sol kavramlarına siyasi açıdan ilk olarak Fransız Devrimi’nde rastlamak mümkündür. İhtilal sonrası Fransa parlamentosunda karar alma süreçlerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. İhtilal gerçekleşmiştir ancak akabinde birtakım fikir ayrılıkları vardır. Bu ayrılıkları ilk bakışta görmek için iki grubun oturma düzenine bakmak yeterlidir. Parlamentodaki oturma düzenine göre sağ tarafta oturanlar ihtilal sonrasındaki değişimlere karşı diğer gruba nazaran daha temkinli yaklaşmaktadır. *Ancien Regime* (Eski Rejim) olarak bilinen siyasi sistemin savunucuları olarak adlandırılan sağ grup, sol tarafta oturan ve radikal değişiklikleri savunan grubun değişim talebine karşı mevcut durumu savunmaktadır.

Her iki kavram siyasi düzenlerde kendilerine çoğunlukla yer bulmuş olsa da zaman içinde farklı ülkelerde, farklı akımların etkisi ile birtakım değişikliklere uğramıştır. Liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik, muhafazakârlık gibi siyasi akımların gelişmesi ile birlikte ekonomi bilimine yönelik farklı yorumlar, bu kavramların zamanla değişmesine, kimi zaman da iç içe girmesine sebep olmuştur. Günümüzde de bu kavramları birbirinden kesin çizgilerle ayırtırmak oldukça zordur. İtalyan düşünür Norberto Bobbio, bu konuda ilginç ve bir o kadar da tartışma yaratan bir fikir ortaya atmıştır. Sol ve sağ kavramları arasında tarihsel ve siyasal açıdan birtakım farklılardan söz edilmekle birlikte, sol düşüncenin genel anlamda ön plana çıkardığı tema eşitliktir. Sağ ise eşitlik karşıtı bir anlayışta değildir, ancak Bobbio’ya göre sol ve sağın eşitlik konusuna yaklaşımı farklıdır. Bobbio solun, kimler arasında, nasıl ve ne tür bir eşitlik anlayışı olacağı hususunu önemseydiğine dikkat çekmiştir. (Bobbio, 1997: s. 61).⁴ Sağın ana düşünce yapısını ise dini ve milli değerlere atfedilen önem, geleneklerin korunması konusundaki çaba,

---

⁴ Bobbio’ya göre eşitlik arayışı ve dayanışma söylemi, solun tarihsel ve siyasi fikriyatını biçimlendiren kavramlardır. Ekonomik kaynakların eşit dağılımı, gelir eşitsizliğine karşı tepki, insanlar arası siyasi ve sosyal eşitsizliğe tepki gibi temalarla genişletilebilecek olan anlayış, solun ana argümanlarını oluşturmuştur. Uzun süre ekonomik bağlamdaki eşitlik solun odağı konumundayken günümüzde ise bu eşitlik çağrısının temel odak noktası, sol ideolojide kimlik siyaseti üzerinden gerçekleşmektedir.

statüko olarak tanımlanan mevcut durumun devamı konusundaki tutum, değişime kapalılık, insanlar arasındaki farklılığın ve eşitsizliğin normal karşılanabilecek bir olgu olarak ele alınabilmesi gibi fikir ve ilkeler oluşturmaktadır.

Bu tezin konusu olan sağ kavramının çıkışı incelendiğinde, Fransız İhtilali'nin sola karşı olma durumu ve mevcut düzeni savunması, sağı sağ yapan en temel özellikleri oluşturmuştur. Bayram Koca, bu durumun Türk sağında da benzer şekilde gerçekleştiğini belirterek, Türkiye'de sağın en temel özelliğinin sola karşı olmasına ve mevcut düzeni korumaya verdiği öneme vurgu yapmaktadır. (Koca, 2021: s. 33). Buna karşın, Türk sağının kendine özgü bir çizgisi olduğu ve Batı'daki sağ ideolojiden ayrılarak farklı bir ilerleme gösterdiği belirtilmelidir. Nuray Mert, Türkiye'de sağ siyasetin, Batı'daki gibi, liberalizm etkisinde ve orta sınıf tabanıyla gelişmediğinden bahseder (Mert, 2018: s. 417). Ona göre Türkiye'de sağ, milliyetçilik ve dindarlığın ön planda tutulduğu, liberal ekonomi modelinin etkisinde olgunlaşmıştır. Türkiye'de sağ düşüncenin gelişimini irdeleyen yazarlardan bir diğeri ise Tanıl Bora'dır. Türkiye'de sağın milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık olarak şekillendiğinden bahseden Bora, batıdaki faşizm ve liberalizm gibi akımların Türkiye'de milliyetçilik, muhafazakârlık ya da İslamcılık ile bir şekilde eklemlenmesi gerektiğinden, batıdaki gibi birbirinden ayrı ideolojiler olmadıklarını söyler (Bora, 2017a: s. 9).

Tanıl Bora ve Nuray Mert'in tespitlerine bakıldığında Türkiye'de batıdan farklı bir sağ ideoloji kavramından bahsetmek mümkündür. Batı'da gelişen merkez sağ, liberalizm ekolüne yakın bir çizgideyken, Türkiye'de ilerleyen sağ hareket, liberalizm ve faşizm ile pek ilgilenmemiştir. Liberalizmin ilerlemesini sekteye uğratan en önemli hususlardan biri, son dönemleri itibarıyla zayıf bir imparatorluktan sonra kurulan cumhuriyetin, kendisine toplumu değiştirme ve koruma görevi atfetmiş oluşudur. Liberalizmde oldukça önemli bir yeri olan ekonomik ve bireysel özgürlük temaları, kurucu kadro için toplumu başıboş bırakmak anlamına geliyordu (Bora, 2017b: s. 520). Buna ek olarak, liberal düşüncüyü savunan kesime batı hayranı gözüyle bakılıyordu. Bu anlayışın baskın olduğu dönemde 1920'lerin sonundaki Büyük Buhran ve akabindeki ekonomik krizin de eklenmesi ile liberalizm gözden düşmüştür. Erken dönem cumhuriyet aydınlarının ilgisini çeken faşizm ideolojisi de, zamanın revaçtaki diğer ideolojileri olan nasyonal sosyalizm ve totalitarizm ile birlikte Türk ve dünya aydınlarınca benimsenmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ile etkisini yitiren faşizm, tıpkı liberalizm gibi Türk sağını oluşturan ana akımların söylemlerinde zaman zaman tesirli olsa da kendi

başına düşünsel bir tekâmül gösterememiştir (Bora, 2017a: s. 9). Kısacası, Türkiye'deki milliyetçilik Avrupa'daki milliyetçilikten farklı gelişmiş ve sağın siyasi söylemi de ülkeye özgü olarak şekillenmiştir.

1.1. TÜRKİYE'DE SAĞ DÜŞÜNCENİN BİLEŞENLERİ

Türk sağına ilişkin en ilginç tespitlerden biri Tanıl Bora'dan gelmiştir. Tanıl Bora, Türk sağını tanımlarken bu görüşü oluşturan milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlık akımlarının birbirleri ile çeşitli açılardan benzeştiği bir tür içiçelik durumu olduğundan bahsetmiş, bu üç akımın benzeşmesini maddenin hallerinden örnekler vererek açıklamıştır. İlk olarak dil bilgisi ve zihniyet örgüsü açısından, milliyetçiliğin Türk sağının katı hali olduğunu belirtir. İslamcılığı imge, değer ve ritüel kaynağı olarak yorumlayıp maddenin sıvı haline, muhafazakârlığı ise bir akımdan ziyade bir ruh hali, duruş/duyuş biçimi olarak nitelendirerek maddenin gaz haline benzetir (Bora, 2017a: s. 8). Bu akımlar arasındaki yakınlığın ortaya çıkışına bakıldığında her üçünün ortak özelliğinin anti-komünizm oluşu şüphesiz ki dikkat çeken ilk olgulardan biridir. Türk sağının akımları arasındaki bu yakın ilişkiye başka yazarlar da dikkat çekmiştir. Özellikle 1960'lar ile birlikte etkisini artıran anti- komünizmin ve Türk siyasetinde etkisini artıran milliyetçilik ve İslamcılık akımlarının gerek içlerinde gerekse söylemlerinde birbirlerini barındırdığı görülmüştür. (Koyuncu-Lorasdağı, 2011: s. 145; Çetinsaya, 2018).

Türk sağ akımlarının yakınlaşmasında onun en büyük antitezi olarak adlandırabileceğimiz sol düşüncenin payı büyüktür. 1960'ta modern Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk darbe sonucu değişen anayasa, demokrasinin gelişmesini sağlamak amacı ile küçük partilere aldıkları oy oranından daha fazla temsil hakkı sunan Millî Bakıye Sistemi olarak adlandırılan sistem ile Mehmet Ali Aybar liderliğindeki Türkiye İşçi Partisi (TİP) bu sistemle birlikte 1965 seçimlerinde mecliste temsil hakkı kazanmıştır. Oy oranı %3 olmasına rağmen 14 vekillik elde etmesi ve meclisteki polemikleri ile gündemi sarsan bu parti, Türkiye'de sol harekete gönül verenler açısından büyük umut olmuştur. 1970'lerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde hareketlenen sol grup da Türk siyasetinde bazı şeylerin değişmeye başladığını göstermektedir. Solun, siyasi ve sosyal hareketliliğine özellikle sokaklardaki gençlerden büyük bir destek gelmesi sağ kesimi rahatsız etmiştir.

1960'lara kadar aralarında ortak nokta bulmakta zorlanan Türk milliyetçiliği ve İslamcılığı, solun yükselişi ile birlikte anti-komünizm karşısındaki endişelerini Türk siyasi alanındaki ittifakları ve tutumları ile göstermiştir. Söz konusu döneme kadar Türkiye'de sağ ibaresine pek rastlanmazken, Ferruh Bozbeyli, solun ortaya çıkması ile birlikte Türk siyasetinde sağ olarak adlandırılan kavramın görülmeye başladığını söyler. Bozbeyli sağ görüşün aslında manevi ve dini değerleri sahiplenmesi bakımından Türkiye'de zaten var olduğundan, ancak bu akımın sağ olarak değil, muhafazakârlık olarak adlandırıldığından bahseder (Bozbeyli, 2009: s. 351). İlker Aytürk de benzer şekilde sağın kendini tanımlama ihtiyacının sol ile ortaya çıktığına vurgu yapar. Aytürk'e göre, Türkiye'de sağ görüşe gönül vermiş olanlar için sağ diye bir şey yoktur, çünkü sağ doğal olandır, hep var olandır (Aytürk, 2019: s. 1). Ancak Türk siyasetinde bu varlığın tanımlanma gereksinimi solun etkisi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu saptamadan yola çıkılarak Türk sağının ana odak noktalarının kendisinin doğal mevcudiyet iddiası ve sola yönelik tepkisi olduğu sonucuna varılabilir.

Bu âna değin, 1960'lar ile başlayıp 1980'e kadar olan süreçte Türk siyasetine giren milliyetçilik ve İslamcılığın birbirine benzeştiği konusu sıkça vurgulanmıştır. Sağın benzer akımları arasındaki yakınlaşmalar bir yana, bir de merkez sağ, uç sağ, radikal sağ, aşırı sağ gibi kavramlar mevcuttur. Bu kavramlar, zaman zaman birbirinin yerine kullanılmak ile beraber, her birinin sağ anlayışını farklı düzeylerde irdelemek mümkündür. Radikal sağ olarak adlandırılan konsept, politik konjonktürde genelde 1980 sonrası kullanılır hale gelmiştir. Bu tanım, azınlıklara karşı daha sert politika yürüten partileri ve göstericileri işaret etmektedir. Bayram Koca da radikal sağ konusunda benzeri nitelemeler yapmıştır. Koca'ya göre, aşırı sağ, müfrit sağ gibi tabirler olumsuz yargılar barındırmaktadır (Koca, 2021: s. 33). Bu çalışmada ise 'uç sağ' ifadesinin kullanılmasında bir sakınca görülmeyle Türk sağında milliyetçilik ve İslamcılık akımlarının temsilcileri olan tez konusu partiler ve görüşler uç sağ olarak ele alınmıştır. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, 'milliyetçi ve İslamcı siyasi değerlere gönül vermiş herkes uç sağ anlayıştadır' gibi bir genelleme yapmak son derece yanlıştır. Bununla beraber, tezin tarih aralığını oluşturan 12 Mart 1971 ile 12 Eylül 1980 dönemleri arasında faaliyet gösteren ve tezde önemli yere sahip partiler olan MHP ve MSP de parti programları çerçevesinde uç sağda konumlandırılmıştır. Neticede, bu tez kapsamında Türk sağını oluşturan merkez sağ anlayış ve muhafazakârlık unsurları ele alınmamış olup, belirtilen süre zarfında

siyasi faaliyetlerini sürdüren partiler olan MHP ve MSP, Türk uç sağının milliyetçi ve İslamcı kanadının temsilcileri olarak değerlendirilmiştir.

İki uç sağ akımının tarihsel gelişimine bakıldığında, ilk bahsedilmesi gereken husus milliyetçiliktir. Türk siyasi tarihinde uzun süredir aşına olunan bu kavram, cumhuriyetin başlangıcından itibaren temel ilke halini almış, kurulan hemen hemen tüm partiler kendilerini bir ölçüde de olsa milliyetçi olarak tanımlama ihtiyacı hissetmiştir. Dolayısıyla bu bölümde, ilk olarak milliyetçiliğin, sonrasında ise İslamcılığın, erken dönemlerinden 1970'lere kadar olan gelişimleri ele alınmıştır. Zira bu dönemlerdeki düşünsel ve siyasi gelişmelerin teze konu partilerin kurulmasında büyük etkisi olmuştur. Bahse konu akımların 1970'lere kadarki gelişimi ve 1970'lerdeki durumu ise ilerleyen bölümlerde tartışılmıştır.

1.2. MERKEZ SAĞ İLE UÇ SAĞ AYRIMINDA BELİRLEYİCİ UNSURLAR

Türk siyasi tarihi boyunca, Türkiye'de sağ görüşün alt başlıkları olan milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık akımları arasında birçok fark, benzerlik ve yakınlaşma görülmüştür. Bunlara ilaveten dikkate alınması gereken diğer bir husus da merkez sağ ve uç sağ olmak üzere sağ akımının kendi içinde iki ayrım noktası olduğudur. Merkez sağın doğuşunda ekonomik bağlamda Marshall yardımları ve Amerika Birleşik Devletleri ile güçlenmeye başlayan ilişkilerin; ideolojik anlamda ise Soğuk Savaş Dönemi'nin etkili olduğu söylenebilir (Mert, 2007: s. 35). Dönemin ortalama vatandaş profilinin düşüncelerini temsil etmesi, mevcut statükonun garantörü konumunda olmasını modernleşmeyle barışık bir profilde sunması, uzunca bir süre merkez sağ seçimlerde en başarılı görüş konumuna getirmiştir. Ancak zaman içinde merkez sağın elinde tuttuğu büyük oy havuzu, hem kendi içerisinde partilere ayrılması, hem de milliyetçi ve İslamcı uç partilerin siyasete dahil olmasıyla parçalanmaya uğramıştır. Şehirleşmenin geliştiği 1960'ların sonu ile 1970'ler Türkiye'sinde uç sağın da siyasete dahil olmasının etkisiyle birlikte, merkez sağ, şehirde bulunan, ancak şehir hayatına eleştirel gözle bakan vatandaşlara hitap edemez duruma gelmiştir. Diğer taraftan, merkez sağın partisi AP'nin, kentli yaşamı geliştiren ve sıradan vatandaşın gözünde sol düşünceye yakın duran CHP'yi yeteri kadar eleştirmemesi de bunda etkili olmuştur. Ayrıca gençler arasında hızla yayılan sol fikriyat ve söyleme karşı, sağın ortaya attığı kalkınma ve baraj söylemi de gençler tarafından pek ilgi çekmemiştir (Mert, 2007 : 47-48). Tüm bu nedenler, halihazırda var olan,

ancak siyasi açıdan ivmelenememiş uç sağ partilerin daha farklı bir siyaset izlemek suretiyle yükselişini getirmiştir.

Merkez sağ ile uç sağ ayrımını belirleyecek hususları birkaç örnekle açıklayacak olursak, merkez sağ kalkınmayı öncelikli olarak hedefe koyarak genellikle serbest piyasacı veya liberal teoriyi izlerken, uç sağın özelliği antikapitalist bir yapıya sahip olmasıdır. Örneğin merkez sağ, kalkınma tabirini halkla doğrudan iletişim kurma amacı ile kullanırken, uç sağın kalkınmacılık söylemi ekonominin üzerinde fazla durmamaktadır. Aslında hem MHP hem de MSP farklı söylemlerle kalkınmacılığın önemi üzerinde durmuş olmakla birlikte, Millî Görüş'ün kalkınma vurgusu batı aleyhtarlığı üzerinedir (Turan, 2014: s. 495). Uç sağda yer alan siyasetçinin ve aydınının çözmesi gereken başlıca meselesi tarih, değerler ve benlik konularındaki algısıdır. Onlara göre bu konulardaki yozlaşma yaşamın tüm unsurlarında kendisini göstermekte olup, iç ve dış düşmanların Türkiye'yi her alanda kontrol altında tutmasına imkân vermektedir. Merkez sağda ise böyle bir düşünce ya da yaklaşım yoktur. Merkez sağa göre seçmenin başlıca talebi iş ve aştır (Aytürk, 2019: s. 5).

İkinci fark, ilgili tarafların antikomünizme karşı tutumunda göze çarpmaktadır. Uç sağ bunu bir beka meselesi olarak yorumlayıp komünistleri 'dinsiz' sıfatıyla ötekileştirerek millî ve dini değerleri öne çıkarırken, merkez sağ komünizme karşı olmakla beraber, takındığı tutum itibarıyla daha ılımlıdır.

Merkez sağ ve uç sağ arasındaki üçüncü fark ise erken cumhuriyet dönemi ve Mustafa Kemal'e yönelik eleştirilerle ilgilidir. Uç sağ, erken cumhuriyet döneminde yapılan birçok yeniliği batılılaşma, dinsizleştirme, ya da kimliksizleştirme olarak tanımlar. Antikomünist söylemin gerekçelerinde sıklıkla olumsuz baktığı modernleşme ve olguları, dolaylı yoldan erken cumhuriyet döneminde de kendisini gösterir (Koca, 2021: s. 52). Uç sağın milliyetçi kanadı Mustafa Kemal dönemi eleştirilerinde biraz daha çekimser bir tavır takınsa da, özellikle İslami taraf bu dönem yeniliklerini yoğun bir şekilde eleştirmiştir. Merkez sağ ise kimi zaman cılız eleştirilerde bulunmuşsa da birçok konuda değişimlerin toplum açısından faydalı olduğunu belirtmiştir Buna karşın gelecekte sert değişimler olmayacağını vaat ederek değişime olan ihtiyatlı yaklaşımını da bırakmamıştır. Kadının toplumdaki rolüne bakışları da merkez sağ ve

uç sağın görüşlerindeki önemli ayrımlardan biridir. Kadınların gündelik hayatta var olması, çalışmaya başlaması, geleneksel ilişki ağının bozulması ve rtnmeden uzaklaştırılmaları uç sağın, özellikle İslami kesiminin en çok eleştirdiği konulardan biridir. Bu bakımdan da modernleşmeye ve komünizme sık sık eleştirilerde bulunarak duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.⁵

Aydınlara olan bakış ve devletin bekası konusu ise bu ayrımda değinilmesi gereken son temadır. Merkez sağ aydınlar ile genel olarak problem yaşarken, uç sağ özellikle aydınlarla birlikte çalışma açısından çok daha sorunsuz bir ilişki yürütmüştür (Taşkın, 2014: s. 409). Bu atışmanın ana sebebi ise, görece düşük oy alan uç sağ partiler ilkelere ve doktrinlere daha bağlı kalmaktayken, merkez sağın seçimlerdeki hedefleri ve oy potansiyelinden ötürü ister istemez pragmatist davranmak durumunda olmasıdır. Yine de uç sağ partilerin de oy potansiyellerini arttırmak amacıyla zaman zaman ilkelerinden ödün verdiği gözlemlenmiştir. Devlet bekası açısından vatan kavramını ve güvenliğini “ana mesele” olarak gören uç sağ, bu doğrultuda çok daha sert bir söyleme sahiptir. Söylemini eylemleriyle de destekleyen uç sağın aksine merkez sağ, genel yaklaşımı itibariyle devlet bekasını daha ılımlı bir söyleme ele almıştır.

Netice itibariyle, merkez sağ ve uç sağı birbirinden ayıran başlıca unsurların kalkınma anlayışları, antikomünizme yaklaşımları, millî ve dini değerlere yaptıkları vurgular, kadının toplumsal rolüne verdikleri önem düzeyi, erken cumhuriyet dönemine ve Atatürk imgesine bakışları arasındaki farklar olduğunu ifade etmek mümkündür.

---

⁵ Erbakan’ın kadın giyimine yönelik, örneğin seçildikleri takdirde sokakta ince çorap giyen kadın kalmayacağı şeklinde vaatleri de bulunmaktadır (Aytürk, 2019: s.11).

1.3.TÜRKİYE’DE MİLLİYETÇİ PARTİLERİN DÜŞÜNSEL GELİŞİMİ

1.3.1. Türk Sağında Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı: Muhtemel Saikler

Türk sağının ana akımlarından biri olan milliyetçilik, siyasi geleneği açısından diğer sağ akımlardan daha köklü bir geçmişe sahiptir. Burada siyasi gelenekten kastın, ideolojik geçmişten ziyade Türk siyasi sahnesinde kendini seçim kürsülerinde göstermesi, ideolojisini sansürlere ya da baskılara uğramaksızın halka yaymaya çalışması olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Milliyetçilik, özellikle de 1960’lardan sonra tıpkı muhafazakârlık ve İslamcılık gibi diğer sağ akımlar ile yakın bir çizgide hareketine devam etmiştir. Adı geçen yıllardan itibaren milliyetçilik kavramı içinde kısmen İslamcılık veya muhafazakârlık eğilimlerinin de görülmesi normal bir olgu haline gelmiştir. Bununla beraber, milliyetçiliğin, diğer sağ akımlar ile yakınlaşmasından önceki geçmişini mercek altına almakta fayda görülmektedir.

Milliyetçilik akımının kökenleri Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ortaya çıkmış, II. Meşrutiyet sırasında iyiden iyiye etkisini hissettirmeye başlamıştır. Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı ve Ziya Gökalp bu düşünce akımının önemli temsilcilerindendir. Milliyetçiliğin filizlenmesinde, o dönem ortaya çıkan garpçılık (batıcılık), pan-İslamizm (ümmetçilik), İslamcılık gibi düşünce akımlarının amacı, imparatorluğu çöküşten kurtarmak ya da bu kötü gidişin hızını yavaşlatmaktır. Erken dönem milliyetçi düşünürlerin ortak anlatısına göre, Osmanlı’nın geri kalmasının temel sebebi, millet idrakinde ve millet inşasında geç kalınması ve bundan dolayı batıda gelişen modernleşmeye ayak uydurulamamasıdır (Bora, 2017b: s. 195). Diğer taraftan, milliyetçiliğin gelişmesinde özellikle Rusyalı Türkçülerin etkisi büyüktür. Devrin aydınları Rusya’dan kovulmalarının ardından geldikleri İstanbul’da, siyasi tartışmalara dâhil olarak milliyetçi ideolojinin filizlenmesinde büyük rol oynamışlardır. Örneğin Ali Turani mahlaslı Azeri düşünür Hüseyinzade Ali’nin kurtuluş reçetesi Türkleşmek, İslamlaşmak ve Batılılaşmak olmuştur. Bu reçetenin bir benzerini, erken dönem cumhuriyetinde ve Türk siyasi hayatında görece önemli bir rol oynayan Türk sosyolog Ziya Gökalp de düşüncelerinde paylaşmıştır. Ziya Gökalp millî topluluğu oluşturan temel değişkenin ırk, kavim ya da coğrafyadan ziyade âdetler, ortak duygular, normlar gibi “hars” olarak tanımladığı olguların oluşturduğunu savunmuştur (Şaylan, 1983: s. 1948). Öte yandan Ziya Gökalp, Türkçülüğü ön plana çıkardığı sentezinde İslamcılık ve modernizmi de denklemine katarak kimlik arayışında bir orta yol bulmaya çalışmıştır. Gökalp, Türklerin

kimlik, gelenek ve kültür gibi kendine has bileşenlerini koruyarak, batıdan alacağı teknolojik ve bilimsel gelişmelerle harmanlaması üzerine bir sentez yaratmayı amaçlamıştır. Bu oluşumda toplumsal bütünlüğü sağlama görevini ise dine atfetmiştir. Kendi deyişiyle Hüseyinzade Avni'nin formülüne çok benzer olan, ancak on yıl sonra tekrarladığı bu birleşim, “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, garp medeniyetindenim” şeklinde özetlenebilir (Gökalp, 2011: s. 59). Bu dönem düşünürlerinin fikirleri, özellikle 1930'larda ortaya çıkacak ve Soğuk Savaş dönemi boyunca etkisini gösterecek olan yeni bir milliyetçi kesim üzerinde görülebilir. Hatta söz konusu kesimdekiler, Türk Milliyetçiler Derneği'ni (TMD) kurarak kendilerine kurumsal bir kimlik kazandırmıştır. Bu yapının fikir adamları ve sürdürdüğü faaliyetler ilerleyen yıllarda, Millet Partisi (MP), CKMP ve MHP gibi milliyetçi partilerin kurulmasını, fakat aynı zamanda milliyetçilik anlayışının değişmesini de beraberinde getirecektir. Siyasi hareketleri desteklemesi için KMD gibi dernekler ve başta partinin gençlik kolu olan Ülkü Ocakları olmak üzere gençlere hitap edecek örgütler de yine bu etki doğrultusunda kurulacaktır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası komünizm ile mücadele etmek amacıyla oluşturulan bu kurumlar, dernekler ve siyasi partilerin mücadelelerinde vurgulamak istedikleri ana olgu daima Türk milletinin bekası olmuştur. Türk kimliğinin bozulmasına karşı endişesini sıklıkla dile getiren ve olası bozulmadan solu sorumlu tutan sağın belki de kitleler arasındaki en etkili akımı olan milliyetçiliğin, dini unsurları da içine alarak bir boyut kazandığı Soğuk Savaş Dönemi'ne kadar, milliyetçiliğin 1930'lara dayanan kökeni farklıdır.

1930'larda Türkiye'de milliyetçiliğin diğer sağ akımlardan oldukça farklı, hatta o akımlara tepkili bir tutumu olduğundan bahsedilebilir. O zamanın milliyetçileri, daha sonra etkili olacak muhafazakâr bir milliyetçilikten ziyade, seküler bir çizgide ilerlemektedir. Modern Türk milliyetçiliğinin fikir babalarından Ziya Gökalp'in Seküler Türkçü Turancı ideolojiyi dolaylı yoldan etkilediğinden bahsedilebilir. Dinî duaların Türkçe okunması gerektiğini savunan Ziya Gökalp, İslam öncesi dönemdeki Türk inanç biçimlerini inceleyerek Türkçülüğün tarihçesine yönelik birtakım araştırmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarında Türkçülüğü İslami kesimin savunduğu birtakım değerlerden ayırmış ve İslamcılıkla farklarına vurgu yapmaya çalışmıştır. Dönemin İslami kesimi, Gökalp'ı İslam dinini geri plana ittiği için ağır ithamlarla suçlayıp birçok kez eleştirmiş olsa da onun dine atfettiği rol farklıdır. Ona göre İslam özünde laik bir dindir ve en parlak dönemlerin din ile devlet işlerinin birbirinden ayrı görüldüğü zaman yaşandığı düşüncesi ile İslam'ın ön planda tutulmaması gerektiğini savunmuştur (Bora, 2017b: 205). Ziya Gökalp, fikirlerini dile getirdiği sırada Osmanlıcıların, Türkçülerin ve İslamcıların

eleştirilerine sürekli maruz kalsa da erken dönem cumhuriyetinin milliyetçi düşüncesinin gelişiminde önemli pay sahibi olmuştur. Erken cumhuriyet dönemi milliyetçiliği, siyasetin ve halkın büyük çoğunluğuna hitap etmiş, fakat bundan hoşnutsuz olan bir grup, eleştirel bir milliyetçi hareket anlayışı oluşturmaya çalışmıştır.

1.3.2. Uç Sağın Milliyetçi Kanadı: Seküler Türkçü-Turancılar ve Milliyetçi-Muhafazakâr (Ana Akım Milliyetçilik) Yapının Düşünsel ve Siyasi Gelişimi

Erken Cumhuriyet Dönemi milliyetçiliğinde, Bayram Koca'nın Seküler Türkçü-Turancılar olarak adlandırdığı grubun en önemli figürlerinden biri şüphesiz Nihal Atsız'dır. Bu dönemde Türkçüler "aşırı sağcı" olarak nitelendirilmektedir. Tek parti döneminin bazı açılardan hoş gördüğü bu akım, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Savaş öncesi İtalya'da Mussolini önderliğindeki faşist hareket ve Almanya'da Hitler'in Nazizmi, zamanın popüler ideolojilerindendir. Tek parti dönemi yöneticilerinin savaş süresince gerek Nazi Almanyası'na sempati duyması gerekse onlarla yürütülen denge siyaseti ve başta krom ticareti olmak üzere geliştirilen ticaret imkanları, dönemin Seküler Türkçü-Turancı aydınlarına bazı bakımlardan müsamaha gösterilmesi ile sonuçlanmıştır (Koca, 2021: s. 37). Savaş süresince ve sonrasında milliyetçilik unsurunu etkileyecek olan Nihal Atsız'ın görüşlerine bakıldığında, ırk ve soy faktörü toplumun oluşumunda, yani mayasında büyük rol oynamıştır (Bakırezer, 2020: s. 355). Ülke içinde huzursuzluk çıkaran azınlıkların çeşitli ülkelere yollanması gerektiğini öne süren Atsız'ın, yazılarında sıkça dönemin Avrupası'nda görülen otoriter ve totaliter düzenleri savunduğu görülmektedir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonunda Nazi Almanyası'nın kaybedeceğinin ve yeni kurulacak dünyada faşizm ideolojisinin yer bulmayacağına anlaşılması üzerine, tek parti iktidarı, faşizm ile arasına mesafe koyduğunu göstermek için Seküler Türkçü-Turancı grubu çatışma yarattığı iddiası ile suçlamıştır. (Öznur, 1999: s. 46). Akabinde açılan Irkçılık-Turancılık Davası'nda, başta Nihal Atsız ve Alparslan Türkeş gibi çok sayıda milliyetçi düşünür yargılanmış, ancak beraat etmişlerdir. Bu dava ile birlikte resmi milliyetçilikten farklı bir milliyetçilik ilk kez karşı karşıya gelmiş ve bu davanın ardından, erken dönem milliyetçiliği ile Seküler Türkçü-Turancı grup arasında soğuk rüzgarlar esmeye başlamıştır. 1947 yılında tüm sanıkların davadan beraat etmesi ile birlikte, iktidar Irkçı-Turancı kesimden elini çekmiş, diğer bir aşırı görüş olan komünizm ile mücadele etmeye başlamıştır. O dönem yargılanan birçok Seküler-Türkçü Turancı da yine aynı şekilde yazılarında

komünizme karşı sert bir tavır almış, ayrıca ironik bir şekilde komünizm ile mücadelede üstlendikleri aktif rol nedeniyle siyasi iktidar tarafından desteklenmişlerdir.

Nihal Atsız önderliğindeki Seküler Türkçü-Turancı grup, yazılarında sıklıkla İslam'a mesafeli olunması gerektiğini ifade etmiştir. Adı geçen grup İslam öncesi Türklük kavramını, tarihçesini, geçmiş dönem geleneklerini irdeleyip halka sunarak, Türklük olgusunun İslamiyet'in kabulünden önceki niteliğine vurgu yapmıştır. Seküler Türkçü-Turancılar'ın düşüncesine göre yeryüzündeki tüm Türk boyları bir arada yaşmalıdır. Turan ülküsü olarak adlandırılan bu olgu, Seküler Türkçü-Turancı ekibin etkisini gösterdiği yıllar boyunca temel amaç olmuştur. Bunun dışında Seküler Türkçü-Turancılar'ın eşitsizlikçilik, militarizm, zenofobi (yabancı düşmanlığı), irredantizm (yayılmacılık) gibi özelliklerini de yazılarında paylaşmışlardır (Ertekin, 2020: s. 371-379). Ancak bu gruba gösterilen ilgi, 1950'lerde düşüşe geçmeye başlamıştır. Siyasi açıdan hiçbir zaman arzuladığı kadar desteklenmemiş ve partileşme çalışmalarına yeteri kadar eğilmemiş bu ekip, İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde kamudaki görünürlüklerini de yitirmeleri üzerine yazılı kaynaklarla varlıklarını sürdürmeye devam etmiş olsalar da, etkilerinin azaldığından ve çok daha küçük bir kesime hitap ettiklerinden bahsetmek mümkündür. Bu dönemlerde bu gelişmelerden bağımsız yeni bir milliyetçi görüş belirlemeye başlamıştır. Seküler Türkçü-Turancılar'ın aksine İslam'a sırtını dönmeyen bu kesim, ana akım milliyetçiler olarak tanımlanabilir. Özellikle Soğuk Savaş Dönemi ile etkisini gösteren ana akım milliyetçiler, seküler Türkçü Turancı ekibin düşünsel mirasını bir ölçüde sahiplenmiş olup, bu düşünceden doğan milliyetçilik anlayışının izlerini günümüzün Türk milliyetçiliğinde görmek mümkündür.

Ana akım milliyetçiliğin siyasi kökenlerine bakıldığında rastlanan ilk parti şüphesiz ki MP olmuştur. 19 Temmuz 1948'de kurulan parti, dönemin diğer partileri olan CHP ve Demokrat Parti (DP)'nin aksine muhafazakârlığa vurgu yapması ile bilinmektedir. DP'nin CHP'yi bazı konularda fazla eleştirmedeği, bazı konularda da CHP'ye benzediği yönündeki eleştirileri baz alan parti programında "... din müessesesine ve millî ananelere hürmetkâr" olduğu vurgulanır (Tunaya, 2007: s. 169). Yaklaşık altı sene siyasi faaliyetlerine devam eden MP, özellikle fahri başkanı Fevzi Çakmak'ın ölümü ile sallanmaya başlamış, bir dönem İslami kesimin sempatisini kazanmış olsa da iktidar şansı görülmediği için İslami kesim tarafından zamanla yok sayılır hale gelmiştir (Bora, 2017b: s. 438). MP, son zamanlarında içindeki dini cenahın

neden olduğu sorunlarla gündeme gelmiş, 27 Ocak 1954 tarihinde dinî esasa dayanıp asıl gayesini saklayan bir parti olduğu gerekçesi ile kapatılmıştır.

MP'nin kapatılmasının akabinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurulmuş, 1958 yılına gelindiğinde ise CMP, TKÖP⁶ ile birleşerek CKMP adlı partiyi kurulmuştur. Bu partinin 1950'lerde en dikkat çeken ismi olarak partinin genel başkanlığını yapan Osman Bölükbaşı, tabanı tarafından sevilen ve karizmatik bir lider olarak kabul görmektedir. Bir ara MP'nin de liderliğini üstlenen Osman Bölükbaşı, CMP ve CKMP dönemlerinde siyasi başarısından ziyade milliyetçiliği İslam'la ilişkilendirmesi ve ana akım milliyetçiliğinin parti temelini oluşturması açısından önemli rol oynamıştır (Koca, 2021: s. 38).

CKMP'nin ve Osman Bölükbaşı'nın yarattığı etki, ana akım milliyetçiliğinin düşünsel köklerini oluşturmuştur. 1950'lilerde ortaya çıkan bu eğilimde muhafazakâr esintiler görmek mümkündür. Milliyetçi muhafazakâr şemsiyenin açılma sebebi ise komünizm tehlikesi ile karşı karşıya kalma endişesidir (Bora, 2017b: s.390). 1950'lerin ünlü milliyetçi muhafazakâr figürlerinden olan Peyami Safa “devrimbaz”⁷ adlı bir niteleme kullanarak solcu ve batıcı cenaha eleştirilerini dile getirmiştir. Safa, kendilerine yönelik yobaz eleştirisi üzerine bu şekilde bir karşı tabir yaratma çabasında olmuştur. Maddiyata ve yaşam tarzına yönelik eleştirileri ile batıyı ve komünizmi eleştiren Peyami Safa, fikirlerinde sıklıkla Doğu-Batı sentezinin önemine vurgu yapmıştır.

Bu aşamada, muhafazakâr düşünce anlayışıyla ne kastedildiği hususunun açıklanmasında da fayda vardır. Özellikle modernleşme olgusuna karşı şüpheci bir yaklaşımı olmakla beraber, her dönem değişip kendini yenileyebilen, yorumunu tekrar üretebilen bu düşünce, eskiyi koruma, ‘muhafaza etme’ arzusu ile farkını ortaya koymaktadır. Bu şüphecilik ve değişime kapalılığın Türk sağındaki muhafazakârlıkta da görülmesi normaldir. Bu dönemlerde ana akım

⁶ Burada bahsi geçen parti, esasında aynı kısaltma ile özdeşleşen ve muhtemelen daha çok bilinen Türkiye Komünist Partisi değil, Türkiye Köylü Partisi'dir. DP'den ayrılan bir grubun kurduğu bu partinin genel başkanı Remzi Oğuz Arık'tır.

⁷ Peyami Safa bir yazısında devrimbazın medeniyet anlayışını şöyle özetlemiştir: “Teknik bilgi + Sputnik + atom bombası + kokteyl parti + hula hup + bikini + cinsi hürriyet + garsoniyer ve dinsizlik.” (Bora, 2017b: s.387).

milliyetçilik kendini bir sağ akım olarak konumlandırmaya çalışırken, İslamcı ve muhafazakâr olarak yaftalanmaktan kaçınmaya gayret göstermiş, bunun yerine, kendilerini “Milliyetçi Mukaddesatçı” olarak tanımlamışlardır. Soğuk Savaş Dönemi’nin etkisi ile oluşan bu terkinin meydana gelişindeki ana temelden bahsedilmesi gerekmektedir. İslam, uzun bir süre sonra kamusal alanda pratikleri ile görünür hale gelmiş, komünizme karşı duyulan tepki, milliyetçileri ve muhafazakârları bir araya getirmiştir. Türk uç sağının gelişmesinin ana olgusu da zaten bu milliyetçi-muhafazakâr terkihi üzerine oturmaktadır. Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti gibi yazarlar ile Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan ve Osman Bölükbaşı gibi siyasi figürler uç sağın oluşumunda ve gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Bütün olarak bu hareket, gelişimini Seküler Türkçü-Turancılar gibi yalnızca fikir ile sınırlı tutmamış, parti kurarak siyasette aktif bir rol üstlenmiş ve dernekleşerek kitlelere yayılmayı da hedeflemiştir.

Tezin yukarıdaki bölümlerinde 1950’lerde Türk uç sağının en önemli milliyetçi yapılarından birinin kendilerine kurumsal bir kimlik kazandıran TMD olduğuna değinilmişti. Bu dernek milliyetçilik ile İslamcılık arasındaki makası kapatmayı amaçlamıştır. Kuruluş bildirisinde milliyetçilik anlayışlarının esasları “Allah, vatan, tarih, dil, anane, sanat, aile, ahlak, hürriyet ve millî mukaddesat” olarak sıralanmış, sonrasında bu esaslara “soy” maddesi eklenmiştir (Bora, 2017b: s. 396). Dernek, bu özelliklerinin yanı sıra komünizm ile mücadele etmeyi amaçlaması nedeniyle de Türk uç sağı için büyük bir öneme sahiptir. Örneğin dönemin en ünlü komünistlerinden biri olan şair Nazım Hikmet’in cezaevinden çıkmaması için çeşitli toplantılar düzenleyip Sovyetler ve sol aleyhine çalışmalarda bulunmuşlardır. Öte yandan, Kore Savaşı döneminde asker uğurlama merasimlerinde “Bir Kızıl öldürenin sevabı bin yazılır!”, “Komünizm Millî Mukaddesatımızın Düşmanıdır!” gibi sloganlar kullanarak da sola karşı tepkilerini dile getirmişlerdir (Kılıç, 2016: s. 124). Bu sloganlarından ve toplantılarından yola çıkarak, TMD’nin Soğuk Savaş Dönemi antikomünist ana akım milliyetçi anlayışının gelişmesinde büyük rol oynadığı açıktır. Bu derneğin görüşleri milliyetçi-muhafazakâr terkinin oluşmasına katkıda bulunmuş, İslam’a verdiği önem ve komünizm karşıtlığı ile Soğuk Savaş döneminde ortalama bir Türk vatandaşı kimliği yaratmıştır.

1960’larda ana akım milliyetçiliğin gelişimi ve yaygınlaşmasında TMD kadar önemli bir diğer dernek de KMD olmuştur. KMD, esas olarak milliyetçi bir yapıya sahip olmasına rağmen,

İslam'ın siyasi gücünün artması ile birlikte İslami bir damarı da olan bir dernek haline gelmiştir. Bu dönüşüm aslında milliyetçiliğin muhafazakâr tandansını ön plana çıkarmasının tipik bir örneğidir. Burada ilginç olan bir nokta, 1965 yılı ile beraber politik pusulada merkez sağ olarak tanımlanabilecek ve uç sağa kıyasla birçok açıdan daha ılımlı bir görüntü veren Süleyman Demirel önderliğinde iktidarda bulunan AP hükümeti tarafından KMD'nin desteklenmiş olmasıdır. Şube sayısı 1965'te altmışlara, 1968'de ise yüz elli civarına yükselmiştir. Derneğin kurucuları ve üyeleri arasında gerek o süreçte gerekse daha sonra siyasete doğrudan ya da dolaylı etki eden birçok insan vardır. Süleyman Demirel, Recai Kutun, Adnan Menderes, Celal Bayar, Turgut Özal gibi Türk tarihinin en ünlü sağ siyasi figürlerinin çoğu bu derneğin üyeleri arasındadır. Hatta dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, bu derneğin fahri başkanı konumundadır. Ancak TKP'nin 1965 yılında Bursa mitinginde çıkan olaylar sonrasında Cemal Gürsel bu görevden ayrılmış, derneğe de hükümet tarafından dava açılmıştır. Derneğin en etkili olduğu yıllar, kurucularından olan İlhan Egemen Darendelioğlu'nun başkanlık görevini yürüttüğü dönemdir. Özellikle 60'larda önemli varlık göstermiş olan dernek, 1970'lerde komünizmle mücadele işlevini, Türk sağının belki de en etkili oluşumlarından olan MHP'nin izinden giden yapı olan Ülkü Ocakları'na devretmiştir.

27 Mayıs 1960 Darbesi, Türk siyasi tarihinde özellikle sağ ve sol kutupların siyasete girmesi ve halka kendilerini duyurmaları açısından bir mihenk taşı olmuştur. Türk halkı, darbenin başlıca kurmaylarından sayılan ve ileride özellikle milliyetçilik adına çok önemli bir figür olarak adı geçecek Alparslan Türkeş ile bu dönemde tanışmıştır. Birçok sağ isim gibi Alparslan Türkeş de Osman Yüksel Serdengeçti'ye izafe edilen ve 1970'li yıllarda sağın ana sloganı hale gelen “Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız” şiarının siyasi ayağının en önemli temsilcisi olmuştur (Akgün&Çalış, 2020: s. 597). Alparslan Türkeş, 1960 darbesi ertesinde “Ya parti kuracağız ya da mevcut partilerden biri doktrinlerimizi benimseyecektir” demiş, sonrasında yol arkadaşları ile CKMP'ye katılıp kısa süre içinde de partiyi hükümranlığına alıp, genel başkan olarak milliyetçiliğin bir numaralı önderi haline gelmiştir (Ağaoğulları, 2013: s. 325-326). Türkeş, parti veya hareket içerisinde “Başbuğ” imgesi ile sorgulanamaz bir lider portresi çizmiştir (Bora, 2020: s. 686)⁸. CKMP'nin dönüşümünde de Türkeş'in etkisi bu açıdan belirgindir. Türkeş'in 1967'de Dokuz Işık başlığı altında yayınladığı milli doktrin ile hareketin

⁸ Bu iki kavram o dönemlerde beraber kullanılabilir, zira birçok konuda birbirlerini kollayıp, hareket ediyorlardı.

sınırlarını çizmiştir. 1966 yılında Ankara’da üç üniversitede örgütlenen Ülkü Ocakları’nın Dokuz Işık doktrinini benimsemesi ideolojik olarak Türkeş’in etkisini ve gücünü göstermektedir. CKMP’nin MHP’ye dönüşümü de bu ideolojik konumlanmanın en kritik noktalarındandır. 1969 yılında Adana’da yapılan kongre, dönemin en büyük iki milliyetçisi Nihal Atsız ve Alparslan Türkeş’in hareket üzerindeki etkilerinin gözler önüne serildiği bir kongre olmuştur. Partinin kendi oy tabanını oluşturan kitlenin yoğun olduğu bu bölgede yapılan kongre oldukça sert bir ortamda geçmiştir. Partinin isim ve simgesinin ne olacağına yönelik büyük bir tartışma yaşanan bu kongrenin sonlarına doğru Türkeş tarafını belli ederek üç hilalin MHP’nin simgesi olmasına karar vermiştir. Bu karar ile parti içerisindeki seküler Türkçülerin dışlandığı gözlemlenmiş, seküler Türkçü akımın milliyetçi düşüncedeki etkisinin büyük ölçüde zayıfladığı anlaşılmıştır. Türkeş, Dokuz Işık ve simgesi kararı ile birçok açıdan parti üzerinde büyük bir güce sahip olmuşsa da partinin esas ideoloğunun “ikinci adam” olarak adlandırılan Dündar Taşer olduğundan bahsedilebilir. Tanzimat ve sonrasındaki modernleşmeye karşı bir tavır alan Dündar Taşer, Atatürk döneminde yetişmiş olsa da aslında Avrupalılaşmaya çalışan ve onlara hoş görünmek isteyen bir kesime karşı mücadele ettiğinden bahsetmiştir. (Yılmaz, 2020: s. 672). Taşer, harf ve kıyafet inkılaplarının Avrupa’ya öykünen ve imrenen aydın sınıfın aşağılık kompleksini aşmak amacı ile yapıldığını öne sürmektedir (Yılmaz, 2020: s. 672). Ekonomi konusunda Türkeş’in ortaya koyduğu milli ve manevi kalkınma hedefinin aksine serbest piyasa düzenini savunan Taşer, yönettiği dergiler ile partinin İslamlaşması ve bu kimliğin halka sunulmasında doğrudan bir aracı işlevi görerek MHP’nin ideologu olmuştur. Şüphesiz milliyetçiliğin İslamcılıkla harmanlandığı bu dönüşümde Seyit Ahmet Arvasi’nin Türk İslam Ülküsü’nün de payı önemlidir. Arvasi, Türk-İslam Ülküsü’nü, milleti oluşturan halkları yabancılaştırıp kendisine dolaylı yoldan hizmet ettiren emperyalizme karşı bir kurtuluş reçetesi olarak sunmuştur (Arvasi, 1994: s. 7). 1972 yılında Ankara’da bir trafik kazasında vefat edene kadar hareketin en önde gelen düşünürlerinden olan Dündar Taşer’in yaptığı en önemli işlerden biri, hareketin düşüncelerini gençliğe aktaracak bir gençlik örgütü girişiminde bulunmasıydı. Ülkü Ocakları olarak adlandırılan bu örgüt, hem parti siyasetinin gençler arasında yer etmesinde pay sahibi olmuş, hem de sol ile sokakta mücadele etmekten MHP kadrolarında yer almaya kadar birçok açıdan partiye önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Ülkü Ocakları, 1966 yılında Ankara’da üç fakültede kurularak CKMP’ye yakın bir çizgide olmayı amaçlamıştır. 1968 yılında ise İstanbul, Ankara ve ülkenin birçok ilinde örgüt ağını genişleterek tabiri caizse MHP’nin hareket ordusu haline gelmiştir. 1969 yılındaki Adana

Kongresi ile beraber, seküler Türkçülerin partinin motifi olarak görmek istedikleri bozkurt imgesi hareketin sembolü haline gelmiştir. Ülkü Ocakları, kapitalistleşen dünyaya karşı uyum sağlamakta zorluk yaşayan, modernleşmenin getirilerine karşı şüpheli olan, özellikle taşralı ya da taşra kökenli milliyetçi muhafazakâr gençler üzerinde etkili olmuştur. Bu oluşum, kuruluşundan itibaren kısa bir süre CKMP'nin, sonraki süreçteyse asıl varlığını hissettirdiği parti olan MHP'nin çizgisinden gitmiş olmakla birlikte, emperyalizm ve kapitalizm gibi olgulara, söz konusu iki partiden hep daha sert tepki vermiştir (Can, 2020: s. 684). Ancak partinin komünizm ile de büyük sorunları vardır. Öyle ki Türkeş'in 70'li yıllarda söylediği rivayet edilen "Solun ihanete varan davranışları nedeniyle sağ ile olan kavgamızı ertelemek zorunda kaldık." sözleri sağ ile ayrıştıkları iddiasını pekiştirmeyi amaçlarken, Ülkü Ocakları'nın temeli olan gençlerin yaşadıkları sorunu da dolaylı yoldan gözler önüne sermektedir (Can, 2020: s. 682). Solun ihanetine karşı mecliste "Başbuğ" Türkeş mücadele ediyorken, sokakta bu görev Ülkü Ocakları'nın olmuştur. MHP yöneticilerinden Mehmet Sadi Somuncuoğlu, 12 Mart 1971'deki askeri muhtıra sonucu sol ile olan kavgayı Mehmetçiğe devrettiklerini söylemektedir (Bora, 2017b: s. 310). Mamafih 12 Mart'tan 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar giden süreçte sol ile olan sokak mücadelesinde Ülkü Ocakları'na ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda komando eğitimleri dahi düzenleyen hareket, her zaman partiye bağlı, fakat partiden hep daha sert tutuma sahip gençlerin aktif rol oynadığı bir hareket olmuştur.

1.4.TÜRKİYE'DE İSLAMCI PARTİLERİN DÜŞÜNSEL GELİŞİMİ

Günümüz Türkiye'sinde İslamcılığın ortaya çıkışı Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarına, bilhassa II. Meşrutiyet dönemine dayanmaktadır. Mehmet Akif Ersoy, Said Nursi, Musa Kâzım, Ferit Kam, İsmail Fenni, Said Halim Paşa zamanın en ünlü İslami düşünürlerinden birçoğunun fikirlerinde Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh'un etkileri büyüktür. Afgani, İslam'ın batı bilim ve tekniklerini özümsemesi gerektiğini savunmuştur. Bu şekilde İslam'da bir birlik kurulacağına inanmış ve bunu Müslüman toplumlara yaymaya çalışmıştır. Mısır baş müftüsü olarak görev yapan Muhammed Abduh da benzer bir çizgiyi takip etmiş, ancak siyasi eylemden ziyade eğitimin önemine ve değerine işaret etmiştir. Bu iki isim görüşlerini Orta Doğu'da yaymaya çalışarak İslami düşüncenin önemli figürleri haline gelmişlerdir. Ancak Müslüman nüfusunun hâkim olduğu Orta Doğu coğrafyasında o sırada etkili bir siyasi otoritenin varlığından ya da siyasi birlikten söz edilememektedir. Bu bölgelerde sömürgeci devletlerin otoriteleri zayıflamaya başlamışsa da iç karışıklıklar devam etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu da bu durumun tipik bir örneğidir. Çökmekte olan imparatorluğu kurtarma amaçlı ortaya çıkan düşünce akımlarından biri olan İslamcılık'ın siyasi serüveni de Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan süreçte değişiklik göstermiştir.

1.4.1. Erken Cumhuriyet Döneminde İslamcılık

Erken cumhuriyet dönemi, İslamcı ideolojinin en zayıf olduğu zamandır. Bu yıllarda İslam'ın adı tehlike olarak zikredilmektedir (Mert, 2018: s. 411). Mevzubahis süreçte gerek İslami düşünce gerekse İslamcılar rejimin değişimi ve bu değişimin sosyal ve siyasi etkilerinden ötürü birtakım zorluklar yaşamışlardır. İslamcıların Cumhuriyetin erken dönem değişimlerine tepkilerine odaklanılacak olursa, bunların en önemlilerinden biri 3 Mart 1924 yılında gerçekleşmiştir.

Urfa vekili Şeyh Saffet ve grubunun meclise getirdiği kanun teklifi saltanatın kaldırılmasından sonra muallâk bir konumda kalmış olan hilafetin de kaldırılmasını, tekke ve zaviyelerin kapatılmasını öngörüordu. Bu teklifin meclis tarafından kabul edilmesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin laikleştirilmesi anlamına geliyordu. İslamcıların bu değişimlere verdikleri yanıtlar ise farklılık göstermekteydi. O dönem bu kanunlara dair tepkilere, protesto hareketlerine girişmek zor olsa da birçok İslamcının bu değişimleri kabul ettiği, değişimlerden memnun olmayanların ise protestolarını sadece yazıları ile gösterdiğinden bahsedilebilir. İslami kesimin bu dönem büyük çapta gösterilere, protestolara kalkıştığından söz etmek oldukça zordur. Bu yeni düzeni kabul eden ulema kökenli birçok İslamcı hayatına müftü olarak devam ederek, yeni cumhuriyette bir nevi rejimin memuru olmuştur.

Bu yeni düzene karşı olan İslami kesimin tepkileri ise farklı şekillerde seyretmiştir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın tepkisini gösterme yöntemi, yeni rejime karşı gösterilen sivil itaatsizliklerin en bilinen örneklerden biridir. Muhammed Yazır, medreselerin kapatılmasından ve Şapka Kanunu'ndan o kadar rahatsız olmuştu ki, bu kanunu protesto etmek amacıyla yirmi seneye yakın bir süre evinden çıkmadığı rivayet edilir. Bu sivil itaatsizliğin doğruluğunu kanıtlamak zordur, ancak Elmalılı Muhammed Yazır'ın aynı zaman diliminde bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün talebi ile Kuran-ı Kerim'in Türkçe tefsirini yazması, protestosunun asgari düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. İslami cenahın değişimleri kabul etmesine getirilen

en ilginç yorumlardan biri ise bu değişimlerin Allah tarafından istendiği ve Müslümanların da bu değişiklikleri kabul etmesi gerektiği yönündedir.⁹

İslami kesimin bu “yenilgiye” verdiği diğer cevaplardan biri ise ülkeyi terk etmektir. İslami kesimde ülkeden giden insan sayısı düşük olmakla birlikte, örneğin Mehmet Akif Ersoy gibi bu grup için büyük önem arz eden bir düşünür bu yolu seçmiştir. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal’e katkı veren isimlerden biri olan Mehmet Akif, savaş sonrası yapılan değişimlerle devlete ihanet edildiği düşüncesindedir (Bora, 2017b: s. 417). Bu yeni laik rejimden ve dönüşümden son derece rahatsız olan Mehmet Akif, daha önce üstlenmiş olduğu Kuran-ı Kerim’i Türkçeleştirme görevini bırakarak 1926’da Mısır’a yerleşme kararı almıştır. Yaklaşık on sene kadar burada yaşayan Mehmet Akif, rahatsızlığı nedeniyle tedavi olmak üzere yurda dönmüşse de aynı yıl hayatını kaybetmiştir.

İslami kesimin yeni düzene karşı bir başka tepkisi de değişimi protesto etmesi olmuştur. Çok sayıda olmamakla birlikte Şeyh Said Ayaklanması bunların en büyüklerinden biridir. Elbette bu ayaklanmadaki yegâne motivasyonun dini kaygılar olmadığı, etnik bir boyutunun da olduğu da unutulmamalıdır. Bu ayaklanma dışındaki protestocuların iki temel amacı olmuştur: Laik düzene ilişkin baskıların hâkim olduğu bir çevrede imanlarını korumak ve varlıklarını sürdürerek gelecekteki olası bir değişime karşı hazır bulunmak. Ancak tarikatların çok büyük bir bölümü bu laikleşme hareketi karşısında “yutulmuşken”, ’Nakşibendi Tarikatı ayakta kalıp varlığını sürdürenler arasında en iyi bilinenlerden biri olmuştur. İskender Paşa Dergâhı ve Said Nursi de yine mevcudiyetini koruyan yapılar arasındadır. Görüldüğü üzere cumhuriyetin ilk yılları İslami düşünce açısından bir hayli zor geçmiştir.

⁹ Hatta bu yorum ile ilgili son derece ilginç bir anekdot mevcuttur. Anekdotla göre, İsmail Kara’nın “Şeyh Efendinin Rüyası” adlı hatırasında anlatıldığı üzere, bir grup şeyh ve halife taşradaki bir kasabada “Ya Kahhar” zikri ile rejime karşı kahriye duası okumak için toplanırlar. Bu dua öncesi, buluşmayı düzenleyen Rahmi Baba uykusunda bir rüya görür. Rüya tarikatlarca büyük bir öneme sahiptir, zira tarikatlar rüyalara vahiy aracılığı ile mesaj gelmesi, geçmiş ve gelecekte insanlarla iletişime geçilmesi gibi mistik bir anlam yüklemektedirler. Rahmi Baba, rüyasında bir dünya haritası görür. Bu haritada her ülkenin bir rengi bulunmakta, Türkiye’nin sınırları simsiyah iken kendisi yemyeşil görünmektedir. Haritanın başında ise Hz. Muhammed bulunmaktadır. Hz. Muhammed, haritanın başında durup insanları ülkelerin başına atayarak bir nevi bölüştürmektedir. Mustafa Kemal de orada durmaktadır ve Hz. Muhammed’e karşı mahcup bir hali vardır. Sıra Türkiye’ye geldiğinde Hz. Muhammed, Türkiye’yi çok içine sinmeden, yüzüne bakmadan Mustafa Kemal’e emanet eder. (Bora, 2017b: s. 418). Bu rüyanın ardından şeyhler, rüyayı cumhuriyet rejimine uyum sağlama ve sabretme mesajı olarak yorumlayıp kahır duasından vazgeçerler.

1.4.2. Soğuk Savaş Dönemi İslami Düşünce

Yukarıdaki kısımda İslami kesimin Cumhuriyetin erken döneminde birtakım zorluklar yaşadığı belirtilmişti. Soğuk savaş süreci ise bu kesimin beklediği değişim noktası olmuştur. İslamcılar bu dönem öncesinde Necip Fazıl Kısakürek'in kamusal alandaki görünürlüğü ve önderliği doğrultusunda birtakım faaliyetlerde bulunsalar da siyasi açıdan pek etkili olamamışlardır. Sağ partiler içinde küçük hizipleri olan İslami düşünce, Soğuk Savaşla birlikte daha önce kavga ettiği milliyetçi yapı ile yakınlaşmaya başlamıştır. Milliyetçi ve İslamcı akımları temsil eden iki kavramın terkibi olan Milli Mukaddesatçıların, yani milliyetçi muhafazakârların da İslamin politik görünürlüğüne olumlu etkisi olsa da siyasi anlamda salt bir hareketin ortaya çıkışı 1960'lara tekabül etmektedir.

1960'lar gerek solun gerek milliyetçiliğin gerekse İslami akımların köklerinin aynı anda varlık gösterdiği bir dönemdir. Siyasi pusula itibari ile din, pek çok açıdan sağ düşünce kavramı içinde yer almakla beraber, bütün dini akımlar gibi İslamcılığın da sol yorumları mevcuttur (Bora, 2017b: s. 437). Şüphesiz bu çalışmada Türkiye'deki İslamcılığın kendini konumlandığı taraf olan sağ incelenmektedir. 1960'larda bazı açılardan İslami sol yorumlar yapılmış olsa da İslam'ın asıl siyasi hareketi *Millî Görüş*¹⁰ olarak adlandırılan akım ile gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın İslami hareketteki en önemli siyasetçisi olan Necmettin Erbakan'ın ekseninde gelişen bu akım, 60'lar ve 70'ler ile etkisini artırmış, özellikle 12 Eylül'deki Türk-İslam Sentezi ile bu etkiyi doruk noktasına çıkarmıştır. 1990'larda iktidara gelen bu görüşün etkisi Türkiye'de siyasi ve sosyal açıdan günümüzde de devam etmektedir.

Siyasal İslam'ın yükselişinde kilit rol oynayan Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel liderliğindeki AP içinde İslami değerlere önem veren küçük bir grubun içindedir. 1967 yılında Maraş Senatörü A.Tevfik Paksu, Adana Milletvekili Hasan Aksay gibi isimler, AP'den umduklarını bulamamaları üzerine birtakım siyasi çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Bu çalışmalara o sırada Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olan Prof. Necmettin Erbakan da katılmıştır. Ancak bir yıl sonra Erbakan, AP'lilerin baskısıyla görevinden ayrılmak durumunda bırakılmıştır. Bu olaydan sonra merkez sağdan dışlandığı duygusuna kapılan İslami görüş,

¹⁰ Millî Görüş'ün kapsamı dört başlık altında işlenebilir: 1) Kültür Sorunu 2) Sanayileşme 3) Sosyal Adalet 4) Eğitim. Toprak B. (1983)

bağımsız bir hareket olma sürecine girmiştir. Erbakan da zaten gayrı millî ve taklitçi bulduğu için merkez sağ çatısı altında olmaktan pek hoşnut değildir (Çakır, 2018: s. 544). Buradaki “millî” sözcüğünün, milliyetçilikten ziyade dinsel bir tonunun olması, Erbakan ile filizlenen siyasi hareket tarafından her zaman bir kelime oyunu olarak kullanılmıştır. Erbakan 1967 yılındaki bu gelişmelerin devamında 1969 yılında bağımsız olarak seçimlere girmiştir. Parçası olduğu Bağımsızlar Hareketi’nden milletvekili seçilen tek aday olan Erbakan, 1970’te de MNP’yi kurmuştur. Ancak bu partinin ömrü yaklaşık bir buçuk sene sürmüştür, 12 Mart 1971’deki muhtıra sonucu uç sağdan MNP, uç soldan ise TİP kapatılmıştır. Erbakan 12 Mart sonu, bir süre için İsviçre’ye gitse de bir sene sonunda dönmüş ve 1972 yılında kurulan MSP’yi 1973 Mayıs’ında devralmıştır.

Kapatılan MNP’nin Kuruluş Beyannamesi’nde yer alan bir maddeye dikkat çekmek gerekir. Söz konusu maddede “Partimiz milletimizin fitratında mevcut olan yüksek ahlak ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve cemiyetimize nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmesini gaye edinmiştir.” denilmektedir. MNP’den sonra kurulan MSP de, adını bahse konu maddede tek tek sayılan ibarelerden birini kullanmak suretiyle almıştır; tıpkı Millî Görüş akımının ileri tarihlerde kuracağı diğer partiler olan Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisi (SP)’nin de adlarını bu maddeden alacağı gibi. Aslında MSP’nin kurucu başkanı Süleyman Arif Emre’dir. Necmettin Erbakan, bir yıl sonra İsviçre’den dönerek bu partinin genel başkanı olmuştur. MSP, 1973 seçimlerinde %11 oy almış, akabinde CHP ile koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yine bu tezin diğer bir konusu olan milliyetçi uç sağ parti MHP ile kıyaslandığında, sokaktaki etkisinin daha az olduğu gözlenmekle birlikte, seçimlerde aldığı oy oranı açısından MSP çok daha başarılı olmuştur. Seçim başarısıyla birlikte Erbakan, CHP koalisyonunda başbakan yardımcısı olmuş, ayrıca içişleri ve adalet gibi bakanlıkları da MSP’nin almasını sağlamıştır. Yine de bu koalisyon çok uzun soluklu olmayarak 1974’te bozulmuştur. Bununla birlikte Erbakan 1975 ve 1977 yıllarında kurulan Milliyetçi Cephe Hükümetlerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Tüm bu süreçte Erbakan’ın CHP ile koalisyon kurması, ya da MC Hükümetlerinde yer alması siyaset uğruna kendi değerlerinden vazgeçtiği şeklinde yorumlanarak bir kısım İslami çevrelerde eleştirilere yol açmıştır. Devrin önemli İslami figürlerinden olan ve 1973’teki seçimlerde MSP’yi destekleyen Necip Fazıl Kısakürek, özellikle CHP ile koalisyon

yapılmasından sonra, 1977’de MHP’yi destekleme kararı almıştır (Çetinsaya, 2018: s. 439). Necip Fazıl gibi bir figürün, MHP’yi desteklemesinin ardındaki sebeplerden biri de milliyetçilik ve İslamcılık akımlarının birbirine yaklaşmasıdır. MNP’nin ve MSP’nin seçmen kitlelerine bakıldığında bu insanların esnaf, taşra kökenli, laik cumhuriyetin eğitim kurumlarında yetişmiş olduklarından bahsedilebilir. Bu kesim, MHP’yi destekleyen gruba tamamen benzemese de aralarında büyük farklar olduğunu söylemek zordur. Yani ortada söz konusu kitleler açısından bir örtüşme, bir yakınlık mevcuttur. Öte yandan, MHP ve MSP’nin, Türk uç sağının temel ortak özellikleri olan antikomünist söyleme ve İslami vurguya sahip çıkması da bu iki partinin tabanlarını bir taraftan birbirine yakınlaştırmakta, fakat bir taraftan da oyları bölmektedir. MHP’nin özellikle 1970’lerde seküler milliyetçi bir partiden ziyade ülkücü bir partiye evrilmesiyle birlikte İslami tabandan da oy toplaması bu hususu doğrular niteliktedir.

Uç sağın İslamî kanadı, sesi olan dergilerin kapatılması ve görüşlerini temsil eden bir siyasi parti olmamasından ötürü farklı bir örgütlenme yolu izlemek durumunda kalmıştır. Bu süreçte laik düzene karşı olduğu ithamları ile mücadele eden İslamcılar, milliyetçi kanada nazaran daha temkinli adımlar atmak zorunda kalmıştır.

1.4.3. İslami Düşüncenin Örgütlenmesi

Türkiye’de MNP ile birlikte siyasi anlamda ortaya çıkan ve İslamcılığın gelişimine doğrudan olmasa da dolaylı yoldan etki eden bazı yapılar da mevcuttur. Bunlardan ilki, Millî Türk Talebe Birliği (MTTB)’dir. Esasen hem MHP hem de MNP/MSP kadrolarının yetiştiği bu yapıda milliyetçi ve İslamcı gençler yer almaktadır. Başlarda antikomünist sağ oluşumun tipik bir örneği olan MTTB’nin yapısında, 1965 yılında Rasim Cinisli’nin, 1967 yılında ise İsmail Kahraman’ın başkanlığa seçilmeleriyle beraber İslami bir yönelim olmuştur. Bunlara ilaveten, 1971 Kayseri mitinginde çıkan olaylar ve milliyetçilerin gayri İslami oldukları iddiasıyla bu yapıdan kopartılmaları ile dernek tamamen İslami kesimi temsil eder hale gelmiştir. (Bora, 2017b: s. 397). Yine 1960’ların sonlarında ortaya çıkan diğer bir hareket ise Metin Toker’in “Sağın Dev-Genç’i” olarak tanımlayacağı Yeniden Millî Mücadele Hareketi’dir. Esasında bir

öğrenci hareketi olan oluşum, Mücadele Birliği ya da Mücadeleciler olarak da anılmıştır. Aykut Edibali önderliğinde 1967’de faaliyete geçen ekibin içinde yer alanlar, kendilerini “anti-empyralist”, “anti-komünist” ve “anti-siyonist” olarak lanse etmiştir (Koca, 2021: s. 43). Ayrıca, düşüncelerini dile getirmek için *Yeniden Millî Mücadele* adlı bir dergi de çıkararak entelektüel alandaki fikir ve görüşlerini ifade etmeyi amaçlamışlardır. Esasen, Ülkü Ocakları ile Yeniden Millî Mücadele Hareketi’nin birbirine yakın aralıklarla kurulduğu görülmektedir. Ancak yaklaşık 15 senedir mevcut oy tabanları ile seçimlere katılan bir parti geleneğinin olması, örgütlenme ve faaliyete geçme açısından milliyetçileri çok daha rahat bir pozisyonda konumlandırmışken; parti düzeyinde temsil edilme durumu olmayan Yeniden Millî Mücadele Hareketi, diğer İslami örgütler gibi daha dikkatli ve temkinli davranmak zorunda kalmıştır.

Uç sağıın milliyetçi ve İslami cenahların düşünsel ve örgütsel açıdan gelişimleri çalışmanın şu ana kadarki aşamasında ele alınarak birbirlerinden farklarının vurgulanması amaçlanmıştır. Ancak, uç sağıın bir de Türkiye’de hükümran olan merkez sağa getirdiği eleştirilere ve farklara ayrıca değinilmesi gerekmektedir.

1.5. CHP VE SOL PARTİ OLMA SÜRECİ

Bu bölümde tartışılması gereken diğer bir husus, CHP’nin nasıl ve hangi sebeplerden ötürü uç sağ tarafından sol ideolojide bir parti olarak kabul edilmesi üzerine olmalıdır. Zira, CHP uç sağ tarafından 1960’ların ortaları ile beraber sol parti olmakla tenkit edilmiştir. Bu ithamlara karşı 1950’lerin sonundan itibaren CHP içerisinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Değişimlere bakıldığında, ilk adım Hürriyet Partisi (HP) kurucularından ve ortanın solu anlayışının başlıca temsilcilerinden olan Turan Güneş önderliğinde bir grubun CHP’ye katılması olmuştur (Akat, 1991: s. 129). Turan Güneş ve çevresindeki aydınların geçişinin etkisiyle, partideki değişimin ilk işaretlerinden biri CHP’nin 14. Kurultayında kişi hak ve özgürlüklerine vurgu yapan *İlk Hedefler* Beyannamesi’nin okunmasıdır. CHP Araştırma ve Dokümantasyon Bürosu’nun faaliyetleri de CHP’nin sola yönelmesinde etkili faktörlerden biri olmuştur. 1958 yılında kurulan büroda, Turhan Feyzioğlu başkanlık görevini yürütmüş, Doğan

Avcıoğlu ve Bülent Ecevit gibi ileride sol görüşte önemli roller üstlenecek isimler de CHP yönetim kadrosu için sosyal ve siyasi konularda politikalar üretmiştir. Diğer bir gelişme ise CHP Gençlik Kolları'nın kurulmasıdır. Altan Öymen ve Bülent Ecevit gibi CHP'nin sola kaymasında önemli pay sahibi figürlerin yer aldığı gençlik kollarının etkisi ile parti, sola daha yakın bir hareket izlenimi vermiştir.

1961-1965 yılları arasında CHP'nin İnönü önderliğinde kurduğu hükümetler hep kısa ömürlü olmuştur. 1965 Genel Seçimleri öncesi, bir tarafta yükselen antikomünist anlayış, diğer tarafta ise tırmanan işçi ve öğrenci hareketleri, CHP'yi çıkmaza sokmuştur. Çok partili yaşama geçişten 1965'e kadar olan süreçte sağ ve sol partiler arasında keskin bir ayrımdan bahsetmek zordur. 1950'lerde CHP'nin sandıktaki en büyük rakibi olan DP'li Adnan Menderes, DP'yi CHP'den iki parmak solda bir parti olarak konumlandırmıştır. Buradaki iki parmak sol vurgusu, aslında DP ve CHP arasındaki farkı değil, tam tersine benzerliği vurgulama amacı gütmüştür (Ağtaş, 2021: s. 195). 1965'e kadar partiler bazındaki ayrım sağ ve soldan ziyade hükümet ve muhalefet şeklinde olmuştur. Ancak 1965 seçimi öncesindeki gelişmeler özellikle CHP'yi yeni bir anlayış benimsemeye itmiştir. Yeni şartlar altında sağ sol yelpazesinde CHP'ye bir yer bulmayı amaçlayan İnönü, "ortanın solu" söylemi ile girdiği seçimde % 28,7 oy oranı ile, kurulduğu günden bu yana en düşük oy aldığı seçimi yaşamıştır. Buna karşın bu söylem CHP'de birtakım dönüşümlerin habercisi olmuştur.

Seçimin CHP için istendiği şekilde sonuçlanmaması birtakım tartışmaları beraberinde getirmiştir. CHP içinde *Göbekçiler* olarak adlandırılan sağ Kemalist grup, ortanın soluna konumlanmayı 1965 seçimlerindeki başarısızlığın ana sebebi olarak görerek birçok eleştiride bulunmuştur. Öte yandan CHP'nin sol kanadının önemli temsilcilerinden Turan Güneş, gerek *Yön*, gerekse *Hür Vatan* adlı dergilerde, CHP'nin soldaki çizgisini netleştirmesinin yanı sıra partinin yeni ideolojisi hakkında çeşitli yazılar yazmıştır. Ortanın solu ekseninde dönen bu tartışmalarda İnönü'nün bir tarafta olduğunu söylemek zordur. Partisindeki bu çekişmenin dolaylı yoldan sorumlusu olan İnönü esasında ortanın solu tabirini başlangıçta yanlışlıkla kullanmıştır (Ağtaş, 2021: s. 197). CHP için sol bir parti olmasının dönüm noktası 1966 yılına rastlamaktadır. 1966 Senato seçimlerinde de 1965'teki seçim sonuçlarına benzer bir tablo ile karşılaşan CHP'de, Ecevit önderliğindeki grup, partiye sosyal demokrat bir aşı yapma niyetindeydi (Emre, 2013). Bu grubun desteğiyle partinin genel sekreteri olan Ecevit, bu süreçte "halka gitmek" tabirini kullanarak solculuğun altının çizilmesi gerektiğini

vurgulamıştır. *Ortanın Solu* ve *Bu Düzen Değişmelidir* kitapları ile de nasıl bir sol parti olunması gerektiğine dair düşüncelerini paylaşmıştır. Ecevit genel başkanı olacağı tarihe kadarki süreçte partinin yönünü sola çevirmeye çalışarak CHP içindeki gruplarla çeşitli tartışmalara girmiştir. Ecevit'in sol vurgusuna karşı en sert tepkilerden biri Turhan Feyzioğlu'ndan gelmiştir. Parti içinde *Ortanın Solu* söyleminin güçlenmesine karşı çıkarak *Sekizler Hareketi* adlı grupla Ecevit önderliğindeki sol hareketin önünde durma girişiminde bulunmuştur. Ancak Turhan Feyzioğlu, Ecevit'in giderek kuvvet kazanması sonucu, CHP'den ayrılmış ve 1967 yılında Güven Partisi (GP)'yi kurmuştur. 20. Kurultay'da Ecevit'in karşısında yer alan, partideki sağ kanadın lideri Kemal Satır da Ecevit'e karşı yenilmiş ve ardından istifa ederek 1972 yılında Cumhuriyetçi Parti (CP)'yi kurmuştur. Satır ve Feyzioğlu, Ecevit'e karşı kaybeden iki sağ Kemalist olarak iki ayrı parti kurmuşlarsa da, sonradan Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) çatısı altında birleşmiştir.

İnönü parti içerisindeki ideolojik tartışmalarda genel anlamda itidalli bir tutum içerisinde olmuş, ancak 12 Mart Muhtırası'nın ardından sol ile arasına belli bir mesafe koymuştur. CHP'nin içindeki sol grubun parti içerisindeki yoğunluğunu her geçen gün arttırdığından bahsetmek mümkündür. İdeolojik şekillenmesini tamamlayan bu grup, ortanın solu anlayışını batıdaki sosyal demokrasi örnekleri ile harmanlamaya çalışmış, bu senteze de popülizm katmıştır. CHP'nin içi İsmet İnönü'nün de karşı çıktığı solculuşma akımına rağmen, 1972 yılındaki kongreler ile parti yönünü seçmiştir.

1972 yılındaki 5. Olağanüstü Kurultay Ecevit taraftarlarının çoğunlukta olduğu parti meclisi için güven oylaması yapmak üzere toplanmıştır. İnönü partisine “ya ben ya Bülent!” şeklinde dayatmacı bir yaklaşım göstermiş, yapılan oylamada Ecevit tarafının kazanması üzerine CHP genel başkanlığından istifa etmiştir. Bu istifanın ardından yapılan genel başkanlık seçimini kazanan Bülent Ecevit, CHP'nin üçüncü genel başkanı seçilmiştir. Ecevit'in seçilmesi ile CHP sol hüviyetini belirginleştirmiştir. Ecevit'in başkan seçilmesinin ardından CHP'de *ortanın solu* tabiri yerine *demokratik sol* kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Görücü, 2020: s. 345). Özetlemek gerekirse, 1965'te başlayan ortanın solu hareketi 1972'de Ecevit'in genel başkan

seçilmesi ile ivmelenmiş, birçok önemli ismin partiden ayrılmasına rağmen, CHP içindeki sol hareket 1970'lerin geri kalan bölümüne damgasını vurmuştur¹¹ (Bozkır, 2005: s. 248).

---

¹¹ CHP'nin 1965-1972 yılları arasındaki Ortanın Solu'ndan sol partiye dönüşünü incelemek için Açıkgöz A. (2022).

2. BÖLÜM: TÜRK UÇ SAĞININ MİLLİYETÇİ KANADI: MHP VE “DEVLET” DERGİSİ

2.1. TÜRKİYE’DE UÇ SAĞ MİLLİYETÇİLİĞİNİN PARTİLEŞME SÜRECİ

Uç sağın milliyetçi kanadının Soğuk Savaş Dönemi’ndeki antikomünizm süreçte sırası ile MP, CKMP ve MHP gibi partiler aracılığıyla şekillenışı önceki bölümde belirtilmiştir. Tezin bu bölümünde uç sağın milliyetçi kanadının CHP’ye yönelik değerlendirmeleri ve bakışı, MHP’nin 1970’lerdeki ana yayın organı olan *Devlet* adlı derginin ekseninde ele alınmıştır. 1950’lerden 1980’e kadar devam eden antikomünist düşüncenin güçlendiği süreçte uç sağın milliyetçi kanadı, siyasi parti ölçeğinde MHP; komünizme karşı gerek İslamcı kanattan gerekse dönemin diğer uç sağ ve merkez sağ partilerden çok daha sert bir tutum almıştır.

1960’larda sol, TİP ile birlikte anılırken, 12 Mart 1971’deki askeri muhtırası sonucu TİP kapatılmıştı. Muhtıra ve Ecevit’in CHP’nin başına geçmesi neticesinde CHP sol bir partiye dönüşmüş ve sol görüşün meclisteki ana temsilcisi olmuştur. MHP ise o dönem komünist karşıtlığının Türk siyasetindeki karargâhı konumundadır. Çalışmanın bu aşamasında, MHP’nin ideolojik şekillenışı ve partileşme süreci ile birlikte 1970’lerdeki siyasi atmosfer detaylı biçimde ele alınmış ve bu atmosferin doğurduğu olay ve söylemlerin MHP perspektifinden yorumlanması Devlet aracılığı ile gösterilmeye çalışılmıştır.

2.1.1. Uç Sağ Milliyetçiliğin Partileşmesinde İlk Yıllar: Osman Bölükbaşı ve CKMP Dönemi

MHP’nin kuruluşunun kökeni CKMP’ye dayanır. Esasında MP de uç sağın milliyetçi kanadında olması ve ideolojik benzerliklerinden ötürü MHP’nin öncüllerinden biri olarak sayılabilir. Ancak bu çalışmada MHP’nin öncülü olarak CKMP ele alınmış, MP süreci çalışmanın konusu olarak değerlendirilmemiştir.

1953 yılında MP’nin laikliğe aykırı faaliyette bulunduğu gerekçesi ile kapatılmasından sonra, 1950 seçimlerinde meclise giren MP’li tek vekil Osman Bölükbaşı’nın başını çektiği bir grup, CMP’yi kurmuş; CMP, 16 Ekim 1958’de TKöP ile birleşerek CKMP adını almıştır. 1961 yılında, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden sonra yapılan ilk seçimlerde, CKMP oyların

yaklaşık %15'ini alarak meclise girme başarısı göstermiştir. 1953 yılından 1961'e kadar olan süreçteki bu başarının ana mimarı ise şüphesiz Osman Bölükbaşı olmuştur. Kuvvetli hitabeti ile özellikle Orta ve Doğu Anadolu'da etkili bir taban yaratan Osman Bölükbaşı, söylemlerinde çoğu zaman milli ve ahlaki değerlere vurgu yapmış, eğitimde batı teknik ve ilminin milli değerlerle harmanlandığı bir sistem önermiştir. Ekonomide ise özel teşebbüslere dayanan, ancak devletin de müdahil olduğu planlı bir kalkınma modeli sunmuştur (Çaylak& Kaymal, 2021: s. 59). Bu söylem ve kalkınma planı ile 1960'ların başına kadar Türk siyasetinde etkili olan Osman Bölükbaşı, seçimler öncesinde dikkat çeken, halk tarafından bilinen siyasetçilerden olmasına karşın, seçimlerde hiçbir zaman hedeflediği kadar başarılı olamamıştır. Buna rağmen Osman Bölükbaşı'nın söylem ve düşünceleri antikomünist Türk sağının düşünsel nüvesini oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Osman Bölükbaşı'nın fikirlerinin MHP'yi de etkilediği, hatta partinin ideolojisini bu fikirler üzerine inşa ettiğinden bahsedilebilir. MHP'nin Alparslan Türkeş'ten sonraki genel başkanı olan Devlet Bahçeli, Osman Bölükbaşı'nın 6 Şubat 2002 tarihinde vefatını takiben TBMM'de yaptığı grup konuşmasında, Osman Bölükbaşı'nın Türk milliyetçiliğinin öncülerinden biri olduğunu ve partiyi düşünsel açıdan etkilediğini ifade etmiştir.¹²

CKMP, CHP'nin ve DP'nin mirasını devam ettirme iddiası ile yola çıkan AP'nin ardından 1961 seçimlerinde en yüksek oyu alan üçüncü parti konumundaydı. Hem AP, hem de CHP'nin hükümeti kurmak için yeterli sayıda vekili yoktu. Çok partili hayatta ilk kez denenecek olan koalisyon için CHP başkanı İsmet İnönü ve AP başkanı Ragıp Gümüşpala, 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümetini kurmuştu. Ancak AP'nin eski DP'liler için çıkarmayı planladığı af yasası önerisinin, CHP tarafından kabul görmemesi sebebiyle bu hükümet kısa süre içerisinde dağılmıştır.

1962'de yeni kurulacak koalisyon hükümeti görüşmelerinde nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiği konusunda CKMP içinde birtakım tartışmalar yaşanmıştır. Bir taraf koalisyon hükümetinin ortamın şartları doğrultusunda desteklenmesi gerektiğini savunurken, Osman Bölükbaşı'nın başını çektiği diğer taraf CHP ile kurulması düşünülen koalisyona şiddetle karşı çıkmıştır. Bu anlaşmazlık sonucu Osman Bölükbaşı CKMP'den istifa ederek MP adlı partiyi

¹² MHP, 12 Şubat 2002 TBMM Grup Konuşması. <https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/221/mhp/index.html>

kurmuştur. Bölükbaşı'nın partiden kopması üzerine geçici olarak partinin başına önce Hasan Dinçer geçmiştir. CKMP, CHP ile Ekrem Alican'ın Yeni Türkiye Partisi(YTP)'nin de yer aldığı bir koalisyon hükümeti kurarken Hasan Dinçer, bu koalisyonda başbakan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Ancak bu koalisyonla birlikte CKMP için sıkıntılı bir süreç de başlamış, 1963 yerel seçimlerinde Osman Bölükbaşı'nın yeni kurduğu MP'nin gerisinde kalarak oyu %3'lere kadar düşmüştür. Bu oy kaybının yaşanmasında Bölükbaşı'nın partiden ayrılışının etkili olduğu aşikârdır. Öte yandan bu sonuçlar, seçmenin koalisyon kararını onaylamadığı şeklinde yorumlanabilir. Zaten yerel seçimler sonrasında CKMP ve oyları düşen YTP koalisyondan çekilmiş, İnönü de istifa etmek zorunda kalmıştır. Yaklaşık 10 yıldır uç sağ milliyetçi hareketin lideri olan Osman Bölükbaşı'nın ayrılması sonrasında CKMP'nin oy kaybetmesi ve Bölükbaşı'nın kurduğu MP ile ilk seçimlerde CKMP'yi geçmesi, partinin örgütsel anlamda zayıf oluşunun ve liderin hareket üzerindeki etkisinin önemli bir göstergesi olarak açıklanabilir. Bunun üzerine, CKMP parti yönetimi, örgütünü güçlendirme adına birtakım girişimlerde bulunmuştur.

2.1.2. Alparslan Türkeş ve CKMP'nin Değişim Süreci

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası Milli Birlik Komitesi (MBK) içindeki fikir ayrılıkları nedeniyle birtakım çekişmeler yaşanmıştır. Subayların bir bölümü, darbe sonrası iktidarı sivil bürokratlara bırakmaya karşı çıkarken, diğer grup askerin kışlaya dönmesi gerektiğini savunmuştur. Askeri iktidarın devam etmesini isteyen grubun başını ise Alparslan Türkeş çekmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bu durumu tehlikeli bulmakta, İnönü de derhal sivil yönetime geçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Türk siyasi tarihinde *14'ler* olarak adlandırılan olayda TSK, Alparslan Türkeş ve diğer 13 subayı emekli edip yurt dışı görevlere atanmalarına karar vererek, bu grubu tabir-i caizse tasfiye etmiştir. Alparslan Türkeş de bu operasyon sonucu Yeni Delhi Büyükelçilik Müşaviri olarak Hindistan'a gönderilmiştir. 14'ler grubu ile CKMP'nin yolları tam da bu dönem kesişmiştir. 1963 yılında müşavir olarak atandığı Hindistan'dan dönen Alparslan Türkeş, artık sivil siyasete katılmayı amaçlamaktadır. Buna ilaveten AP'nin Adana ve çevre illerdeki milliyetçi muhafazakâr kesimi de partinin başında Ragıp Gümüşpala yerine Türkeş'i görmeyi arzulamaktadır (Akarçay&Görücü, 2021: s. 461). Türkeş de bu arzu doğrultusunda, arkadaşları ile beraber bazı dernekleşme faaliyetlerinde bulunmuştur. Öte yandan, Talat Aydemir'in 1962 ve 1963 yıllarındaki başarısız darbe girişimleri sonucu Aydemir yargılanırken, Alparslan Türkeş darbe girişimine katıldığı

gerekçesiyle tutuklanıp yaklaşık dört ay boyunca cezaevinde kalmıştır.¹³ Tahliye edildikten sonra siyasete geri dönmeyi planlayan Türkeş'in AP'nin genel başkanı olma arzusu ise hakkındaki bu dava nedeniyle gerçekleşmemiştir. Ayrıca 27 Mayıs Darbesi'nde aktif yer alması nedeniyle AP'nin genel başkanı olma ihtimali de yüksek görülmemektedir (Akarçay&Görücü, 2021: s. 461). AP'den umduğunu bulamayan Türkeş bu gelişme üzerine diğer bir sağ parti olan CKMP'ye katılır. Bölükbaşı'nın ayrılması ile krize giren partinin de zaten parti örgütünü güçlendirmeye yönelik arayışları bulunmaktadır. 1964 yılına girildiğinde, Türkeş'i destekleyen bir grup da CKMP kongresi ile birlikte partiye katılır. Yaklaşık yetmiş kişiden oluşan bu grubun adı parti içinde "Türkeşçiler" olarak geçmektedir. Aynı yıl düzenlenen kongrede ise partinin genel başkanı Ahmet Oğuz olmuştur.

Tüm bu gelişmeler ışığında, 31 Mart 1965 gününün Türk siyasetinde milliyetçiler açısından önemli bir tarih olduğunun belirtilmesi gerekir. Zira Alparslan Türkeş'in yanı sıra, MBK içinde *On dörtler* olarak adlandırılıp tasfiye edilen ekipteki kurmayları olan Dünder Taşer, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er gibi isimler de bu tarihte CKMP'ye katılmıştır. İlerleyen zamanda ise Mustafa Kaplan, Numan Esin, Şefik Soyuyüce gibi on dörtlere mensup diğer kurmaylar da partiye dahil olmuştur. CKMP, örgütünü yeniden canlandırıp kaybettiği oyları geri almayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda kişisel çabası ile parti içinde kuvvetlenmeye başlayan ve müfettişliğe getirilen Türkeş, yurt içi gezilere çıkarak parti lehine çalışmalar yürütmüştür. (Uzun, 2011). Partinin bu çabalardan beklediği oranda verim alamaması üzerine, partiye sonradan dahil olan Türkeş ve kurmayları parti içindeki siyasi güçlerini artırarak parti ve kendi siyasi gelecekleri adına yeni bir dönemin başlamasına aracı olmuşlardır.

2.1.3. Türkeş'in Liderliğinde Milliyetçi Sağın Yükselişi ve Ülkü Ocakları Örgütlenmesi

YTP ve CKMP'nin, yerel seçimlerde aldıkları ağır mağlubiyetin nedenini CHP ile yaptıkları koalisyona bağlamaları ve akabinde bu koalisyondan desteklerini çekmeleri ile bozulan hükümet, Albay Talat Aydemir'in iki kez teşebbüs edip başaramadığı darbe girişimi, o

¹³ Bu dönemde Talat Aydemir, 1962 ve 1963 yıllarında çeşitli darbelere kalkışmıştır. 1962 yılındaki girişimi başarısız olan Aydemir, 1963 yılındaki darbe girişimine teşebbüs etmeden önce Türkeş ile görüşmüştür. Türkeş'in, ana aktörü olmak koşulu ile bu müdahaleyi destekleyeceğini belirtmesi üzerine, Aydemir ve Türkeş anlaşmazlığa düşmüştür (Aydemir, 2010, s. 168).

dönemlerin en tartışmalı konularından biri olan Kıbrıs ve sonrasında gelen Johnson Mektubu, Türkiye için siyasi açıdan oldukça çalkantılı günlerden geçilen bir atmosferi gözler önüne sermektedir. CKMP ve YTP'nin koalisyon hükümetini bozmalarının ardından dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay hükümet kurma görevini AP genel başkanı Ragıp Gümüşpala'ya vermiştir. Öte yandan, bu süreçte AP için ilginç bir gelişme meydana gelmiş, 1961 seçimlerinde ikinci parti durumundayken, 1963'teki yerel seçimlerde dikkat çekici bir yükseliş göstererek birinci parti konumuna gelmiştir. Olası bir seçimde iktidara gelmeleri kuvvetle muhtemel olmakla birlikte, sonraki seçim iki sene sonra yapılacaktır. Üstelik bir taraftan ideolojik olarak önemli benzerlikler barındırmaları bir taraftan da yutulma tehlikesi ile karşı karşıya olmaları sebebiyle küçük partiler AP ile bir koalisyon kurmaya pek yanaşmamışlardır. (Ahmad, 1996: s. 275). Bu durumda AP hükümeti kuramamış ve 1963 yılının sonuna doğru CHP, bağımsız milletvekillerinin desteği ile bir azınlık hükümeti kurulabilmiştir. YTP bu hükümette yer almamış, ancak dışarıdan desteklemiştir.

Ragıp Gümüşpala'nın 1964 Haziran'ında ani ölümü üzerine AP'nin yeni genel başkanı olan Süleyman Demirel, 226 oyu buldukları takdirde hükümeti düşüreceklerini açıklamıştır. Demirel'in AP genel başkanlığındaki ilk hedefi de zaten İnönü hükümetini düşürmektir (Çaylak&Kaymal, 2021: s. 60). Bu amaçla Demirel, MP'nin genel başkanı Osman Bölükbaşı ile hükümeti düşürme konusunda çeşitli müzakerelerde bulunmuş ve aradıkları fırsat, 1965 yılında İnönü'nün bütçe tasarısı sayesinde ellerine geçmiştir¹⁴. Demirel, bu fırsatı iyi değerlendirerek İnönü hükümetini istifa ettirmiştir.

İnönü'nün istifasından sonra mevcut meclis dağılımında hiçbir partinin istikrar getirecek bir hükümet kuramayacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay bu doğrultuda CHP'nin dışarda kalacağı, dört partiyi kapsayan (AP, YTP, CKMP ve MP) bir koalisyon önermiştir. Koalisyon liderinin AP Kayseri listesinde yer alan bağımsız senatör Suat Hayri Ürgüplü olması üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Her ne kadar bu isim AP'den bağımsız görünse ve hükümeti kurma görevi doğrudan AP'ye verilmiş olmasa da bu hükümetin yerel seçimlerin birinci partisi olan AP'nin işine yaradığından bahsedilebilir.

¹⁴ İsmet İnönü, bütçe tasarısının meclisten geçmemesi durumunda istifa edeceğini açıklamış olmasıyla birlikte, böyle bir anı kollayan Demirel, küçük partilerin de yardımı ile bütçe tasarısının reddedilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine İnönü ifade emiş olduğu üzere başbakanlıktan son kez istifa etmiştir

Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'yle koalisyon önerisi CKMP içinde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Alparslan Türkeş önderliğindeki bir grup bu duruma sert bir şekilde muhalefet ederek koalisyon hükümetinin desteklenmemesi gerektiğini savunmuş, parti başkanları Ahmet Oğuz'a da bu yönde son derece sert ithamlarda bulunmuşlardır. Bu eleştiriler üzerine Ahmet Oğuz istifa etmiş, yapılan olağanüstü kongre sonrasında Alparslan Türkeş partinin yeni başkanı olmuştur.¹⁵ CKMP'de Osman Bölükbaşı'nın ayrılışından itibaren eksikliği hissedilen lider figürünün nihayet bulunduğu düşünölmeye başlanmış, eski bir albay olan Türkeş'in sivil yaşamda ne ölçüde desteklendiğinin ilk göstergesi ise 1965 seçimleri olmuştur¹⁶. Türkeş, çiçeği burnunda genel başkanlık statüsündeki ilk seçimine, seçildikten yaklaşık 3 ay sonra girmiştir.

Hükümet istikrarı açısından oldukça dalgalı geçen 1961-1965 arasında, 1963 yılındaki yerel seçimleri kazanan AP, tek başına iktidar olma amacına yönelik DP'nin devamı olduğunu da vurgulayan bir politika izlemiştir. Temmuz 1965'te kitap formundaki parti amblemini kır ata çevirip simgesel bir algı oluşturarak DP'nin devamı olduğunu vurgulamıştır. (Ahmad, 1996: s. 294). Ayrıca DP'li tanınmış vekillerin hısımlarını ve akrabalarını da aday göstermek suretiyle ve parti söylemlerinde başta sol olmak üzere birçok ideolojiye -izmlerin her türlüüne- karşı olduklarına dikkat çekmek istemiştir. Genel olarak sağ partiler, radikal bir ideolojiye sahip olmadıkları söylemini, 1960'lardan 1980'lere kadar olan süreçte devamlı tekrarlamış, ayrıca sol karşıtı olduklarını ve solu bir tehlike olarak gördüklerini de sıklıkla dile getirmişlerdir. Dolayısıyla tüm bu şartların AP lehine olduğu 1963 seçim ortamında, AP oyların %52,9'unu alarak tek başına iktidar olma hakkı kazanmıştır. En yüksek ikinci oyu alan parti CHP oyların %28,8'ini elde ederek 134 sandalye ile mecliste temsil hakkı kazanmıştır. Üçüncü sıradaki parti ise Osman Bölükbaşı'nın MP'si olmuş, %6 oy oranıyla 31 milletvekili çıkarmıştır.

¹⁵ . 17 Ağustos 1965 yılında parti başkanlığından istifa etmiş, ancak görevinden ayrılırken de Alparslan Türkeş'i partiyi ele geçirmeye teşebbüs etmekle suçlamıştır (Uzun, 2011). Bu istifanın ardından CKMP'de olağanüstü kongre kararı alınmıştır. Mustafa Kaplan, Numan Esin, Şefik Soyuyüce gibi isimler kongre öncesi partiye katılarak Türkeşçi kanadı güçlendirmiştir. 30-31 Temmuz 1965 tarihlerinde yapılan Adana Kongresi'nde Alparslan Türkeş ve partinin geleneksel cephesini temsil eden Ahmet Tahtakılıç yarışmış ve 1214 delegenin katıldığı oylamada Türkeş, KMD'nin de desteği ile 698 oy alarak CKMP'nin yeni genel başkanı seçilmiştir. Kongre esnasında Türkeş yanlısı bir grubun, Tahtakılıç delegesini tartaklayarak oy kullanmalarına engel olduğu iddiaları olmuşsa da bu durum kanıtlanmamıştır (Akarçay&Görücü, 2021, s. 463).

¹⁶ Aslında Türkeş'in halihazırda da destekçisi mevcuttur, ancak bunların çoğu 27 Mayıs 1960'taki Askeri Darbe'den beri onu destekleyen askerlerdir. Ancak artık o bir albay değildir ve sivil siyasete katıldığı düşünülürse, artık hitap ettiği ya da hitap etmesi gereken kitle asker değil vatandaş olmalıdır.

27 Mayıs'ın ve öncesindeki siyasi durumun bir daha yaşanmaması için yapılan 1961 Anayasası ve akabindeki değişimler siyasete de sirayet etmiştir. Bu doğrultuda 1964 yılında CHP'nin girişimleri ile Türkiye'de *Milli Bakiye Sistemi* adlı seçim sistemi uygulamasına karar verilmiş, küçük partilere büyük avantaj sağlayacak bu sisteme AP hariç tüm partiler onay vermiştir. 1965 seçimlerinde hayata geçirilen bu sistem sayesinde Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez bir sol parti mecliste kendini temsil etme hakkı kazanmıştır. Mehmet Ali Aybar önderliğindeki Türkiye İşçi Partisi (TİP), %3 oy almasına rağmen 14 milletvekili ile kendini mecliste temsil etme şansı yakalamıştır. Meclise milletvekili sokan partiler arasında en az oyu alan parti ise yeni lideri Türkeş ile seçimlere giren CKMP olmuştur. Oyların %2,2 si ile 11 vekil çıkararak CKMP ve Alparslan Türkeş henüz sandıkta istediği sonucu alamamıştır. Öte yandan CKMP'nin oy aldığı bölgelere bakıldığında, bu oyların büyük bölümünün Osman Bölükbaşı dönemindekine benzer şekilde Orta ve Doğu Anadolu'dan geldiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Bölükbaşı'nın CKMP'sinin Türkeş'in CKMP'sine ve ileride izleyeceği ülkücü ideolojisine en büyük artışının, bu coğrafyada yaşayan milliyetçi-muhafazakâr seçmen kitlesi olduğu sonucu çıkmaktadır (Artvinli, 2004: s. 134). Türkeş, Bölükbaşı'nın CKMP'sine genel başkan seçilmiş olsa da söz konusu hareketin en önemli figürü şeklinde nitelendirilebilecek Osman Bölükbaşı ile her zaman iyi bir ilişki içinde olmuştur. Benzer şekilde, Osman Bölükbaşı aktif siyasetten çekildikten sonra da yıllar boyu MHP ve Türkeş ile diyalogunu sürdürmüştür (Kızak, 2019: s. 367). Siyasi hayatı boyunca Türkeş'i ve partisini meclise taşıyan coğrafya ve seçmen kitlesi hep milliyetçi-muhafazakâr akımın temsilcisi, sol görüşü benimsemediği gibi, aksine tepki duyan ve Cumhuriyet döneminin yeniliklerini benimsemekte zorlanan genelde Anadolu'da ikamet eden insan tipolojisi olmuştur. Bu insan tipolojisinin Soğuk Savaş Dönemi'nde rastlanabilecek tipik bir Türk sağ seçmeni olduğu söylenebilir. Tezin ilerleyen bölümünde de değinildiği üzere, sadece bu büyük kitleye hitap etme iddiasında olan sağ partiler değil, aynı zamanda uç sağ temsil eden partiler de söylemlerini bu kitleleri merkeze koyarak şekillendirmiştir.

Türkeş'in partinin başına geçmesi ile birlikte MHP özellikle örgütlenme açısından yükselen bir ivme yakalamıştır. Önceleri 25 ilde teşkilatlanmış olan parti, iki yıl içerisinde 61 ilde örgütlü hale gelmiştir. Ayrıca partinin gençliğe bakışı ve verdiği değer diğer partilerden farklıdır. Özellikle solun gençler arasındaki yaygınlığına, tabiri caizse panzehir olarak Türk gençliğinin önemine vurgu yapan CKMP, bu meseleyi oldukça ciddiye almıştır. Alparslan Türkeş'in

partie ilk katıldığı dönemde genel müfettişlik görevini yürütmekteyken, 14'ler ekibinden onunla beraber partie katılan Muzaffer Özdağ gençlik kolları müfettişliğinden sorumlu olmuştur. 27 Mayıs'ın etkisini de dikkate alarak kendilerine destek arayan bu grup için, Anadolu insanı kadar, özellikle sola gösterilecek tepki hususunda gençlerin rolü önemlidir. Ancak parti örgütlenmesinin ilk yıllarında birtakım güçlüklerle karşı karşıya kalınmıştır. Bunlar, partide askeri geçmişe sahip çok sayıda ismin sivil yaşama ya da siyasete uyum sağlamakta zorluk çekmesinden kaynaklanmaktadır. Parti içindeki asker kökenli üyeler birbirlerine “onbaşı” veya “yüzbaşı”, Türkeş'e ise çoğunlukla “albayım” şeklinde askeri bir jargonla hitap etmektedir. (Akpınar, 2000: s. 25). Öte yandan bu militer yaklaşım, bilhassa gençler üzerinde büyük etki bırakmıştır. Partinin gençlik hareketi komando yürüyüşleri adı altında tek tip giyinerek sokaklarda yürümektedir. Bu gençlik hareketinin militanlaşma eğilimi bununla sınırlı kalmadığı gibi simgesel de değildir. Özellikle komünizm ile mücadele maksadıyla ortaya çıkan komando kampları ve bu kamplarda verilen eğitimler, Türk siyasetinde o sıralar üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. CKMP'nin ve sonrasında MHP'nin gençlik kollarını oluşturacak bu grubun parti ile olan ilişkisi Türk siyasi tarihinde Ülkücüler'e mahsus olup, etkileri bir hayli büyüktür.

CKMP'nin gençlik örgütü olan Ülkü Ocakları'nın kökeni 1966'ya dayanmaktadır. Örgüt, o dönemlerde, Ankara Üniversitesi'nin Hukuk, Dil-Tarih ve Coğrafya ve Ziraat Fakülteleri'nde yükselen sol ideolojiye karşı teşkil edilen bir fikir kulübü hüviyetindedir (Akarçay&Görücü, 2021: s. 463). Komando kamplarının aksine, taşrada değil üniversitelerin olduğu büyük kentlerde, 1968 yılına gelindiğinde ise birçok üniversitenin fakültesinde bir Ülkü Ocağı bulunur hale gelmiştir. 1969 yılında bu ocakların birleşmesiyle Ülkü Ocakları Birliği kurulmuştur. Özünde bir düşünce kulübü olarak ortaya çıkan bu grupların parti ile net bir ilişki içine girdiği dönem ise 1968-69 arasına rastlamaktadır.

Ülkü Ocakları'nın kuruluşundan bugüne, tarihsel sürecinde birçok özelliğini muhafaza ettiğinden bahsetmek mümkündür. Örgütün fikir babası, aynı zamanda partinin de ideologlarından biri, hatta belki de en önemlisi olarak adlandırılacak isim Dünder Taşer'dir. O dönemler sol ideoloji gençler arasında hızla yayılmakta, bu durumdan rahatsız olan milliyetçi-muhafazakâr kesim gençleri organize olmakta zorluk çekmektedir. Dünder Taşer, sağ gençliği belli bir amaca kanalize etmenin önemini kavramış bir fikir insanı olarak, Ülkü

Ocakları planı ile bunu bir oranda gerçekleştirmeyi başarmıştır. Antikomünizm, CKMP için hem kitleselleşme hem de gençleri örgütlenme açısından en uygun araç olmuştur (Can&Bora, 2006: s. 59). Buna karşın, parti ile gençlik örgütünün kullandığı siyasi dilin üslubu ve dozu birbirinden farklıdır. 1967 CKMP Kongresi'nden sonra *Başbuğ* unvanı alan Alparslan Türkeş'e mutlak bir bağlılığı olan örgütün söylemleri ve siyasi olaylara karşı tavrı, partiden çok daha serttir (Can, 2020: 684). Şöyle ki, Ülkü Ocakları, siyasi her türlü mücadelede partiye nazaran daha sert şekilde mücadele edilmesini savunurken, ideolojik olarak da partinin söylemlerinde daha az vurguladığı, Nihal Atsız'ın etkisinde gelişen Türkçü-Turancı söylemi partiden daha fazla sahiplenmiştir (Can, 2020: s. 684). Esasen Nihal Atsız'ın milliyetçilik anlayışı ile CKMP/MHP'nin milliyetçilik anlayışı da farklıdır. Aslında partinin başında olan Türkeş de ilk başta Türkçü-Turancı ideolojiye daha yakın bir profil çizmişse de CKMP yıllarında tutumunda birtakım değişiklikler görülmüştür. Türkeş'in partide başlattığı ve Türk sağı üzerinde büyük etki yaratmış olan bu yeni hareket, günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

2.1.4. MHP: Kuruluşu, İdeolojisi ve “Devlet” Dergisi

CKMP'nin 1965'teki kongresinde genel başkan seçilen Alparslan Türkeş için devamındaki iki kongre de büyük önem taşıyordu. 1965'te Ahmet Tahtakılıç ile girdiği genel başkanlık yarışını kazanmış olmakla birlikte, parti içi oyların dikkate değer bir bölümünü CKMP'nin Türkeş karşıtı kanadı almıştı. Öte yandan Türkeş'in galibiyeti ile partinin muhafazakâr, yani Türkeş'e karşı olan eski çizgiyi devam ettirmek isteyen kanadı, seçimde ve siyasette güçlü olan tarafı temsil etmekteydi. Türkeş'in kongredeki galibiyeti üzerine söz konusu kanadın bir bölümü partiden ayrılma kararı almıştı. Bunun üzerine Türkeş ve ekibi, parti örgütünün bir kez daha zayıflaması adına, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası döneminden beri kendisine yakın olan Turancı bir kanadı, CKMP'ye katılmaları için teşvik etmiştir. (Erken, 2014a: s. 137). 1967 yılındaki kongreyle birlikte ise Türkeş, tarihte Türk hakanlarına verilen *Başbuğ* ünvanını alarak artık partinin ve hareketin sorgulanamaz lideri konumuna gelmiştir. Bu ünvan, aslında tarihsel-mistik bir anlam taşımakta olup, Türkeş'in fikirlerinden ve ifadelerinden ziyade imgesiyle mutlak bir lider oluşunu vurgulamaktadır. (Bora, 2017b: s. 302). Bu kongre ile beraber Türkeş, vefatına kadar hareketin mutlak önderi haline gelmiştir.

Aslında Türkeş, 1944 yılındaki Irkçılık-Turancılık Davası'nın sanıklarından birisi olarak ilk bölümde tarifi yapılan daha seküler bir milliyetçilik anlayışı olan cenaha yakındı. Ancak CKMP'nin başına geçmesi ile oluşan süreçteki birçok etmen Türkeş'in milliyetçilik anlayışında ya da bir başka deyişle kendi ideolojisinde birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiş ya da getirmek zorunda kalmıştı.

1965 yılında Türkeş'in politik görüşlerini içeren *Dokuz Işık* adlı bir öğreti ortaya konmuştur. Esasen yazarının Alparslan Türkeş olduğu söylenmekle beraber, bazı iddialara göre bu doktrini kaleme alan veya yazılışına yardımcı olan kişinin Türk sağının o dönemki en ünlü fikir adamlarından biri olan Mümtaz Turhan (Akarçay&Görücü, 2021: s. 463) olabileceği üzerinde durulurken, bazı iddialar ise bu öğretilerin ortaya konmasıyla ilgili olarak 14'lerin genç üyelerinden Muzaffer Özdağ ve Numan Esin'i işaret etmektedir (Erken, 2014b: s. 6). Hareketin, *Dokuz Işık*'ı Başbuğ'un yazdığını ve 1967'de resmî ideoloji olarak kabul ettiği bu doktrinde, komünizm, kapitalizm, liberalizm gibi -izmler reddedilip, temel ilkeler dokuz madde halinde sıralanmıştır.¹⁷

CKMP'de Türkeş'in genel başkan oluşu sonrası partiye katılan ekip seküler Türkçülük görüşüne biraz daha yakınken, 1967'de partinin resmi doktrini olarak ilan edilen *Dokuz Işık*'daki milliyetçi-muhafazakâr söylem çelişkili durabilir. Ancak burada üzerinde durulması gereken iki noktaya dikkat çekmek gerekir. Birincisi ve görece daha önemli olduğu söylenebilecek husus, parti seçmeninin genel yapısıdır. 1950'lerde MP ile başlayan ve 1960'larda CKMP adını alan, yaklaşık 15 yıldır siyasi faaliyette bulunan partinin oy tabanının büyük bir çoğunluğu, önceki bölümlerde de belirtildiği üzere milliyetçi ve muhafazakâr eğilime sahiptir. Türkeş ve ekibi, partiye girdikleri dönemden itibaren Türkçü milliyetçi bir söylem geliştirmeye çalıştı ve bunu bir ölçüde başarmış olsalar da oy tabanlarının görüşleriyle kendilerinininki arasında birtakım farklar mevcuttur. Oy potansiyeli henüz %2-3 bandında seyreden bir partinin kendi tabanına sırt çevirmesi, büyük bir ideolojik dönüşüme girmesi ise siyasi açıdan pek mantıklı bir karar olmayacaktır. İkinci husus ise, Dünya Savaşı'na kadar sıradan, pek de tepki çekmeyen bir ideoloji olarak görülen ırkçılığın, savaşın getirdiği yıkım

¹⁷ Bunlar 1-Milliyetçilik, 2- Ülkücülük, 3-Ahlakçılık, 4-Toplumculuk, 5- İlimcilik, 6- Hürriyetçilik, 7- Köycülük, 8- Gelişmecilik ve Halkçılık, 9- Endüstricilik ve Teknikçilik'tir.

ve siyasi neticesi itibari ile başta Batı olmak üzere dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de olumsuz biçimde algılanır hale gelmesidir (Aytürk, 2011: s. 319). Dolayısıyla, bu değişim faturasının kendilerine kesildiği seküler Türkçüler ve akabinde 1944’teki Irkçı-Turancılık Davası’nda başta Nihal Atsız olmak üzere üst zümreden birçok seküler milliyetçi davada sanık konumunda olmuştur. Yargılaması başlayan Nihal Atsız’a destek olmak için 3 Mayıs’ta Ankara’da toplanan bir grup gencin, daha o dönemlerde milliyetçiliklerini göstermek için başlıca tepkileri komünizm karşıtlığını vurgulamalarıdır. Alparslan Türkeş de 3 Mayıs’taki Ankara Nümayişi’nde yer alan göstericilerden biri olup, Nümayiş esnasında meydana çıkan arbedede devlet bu hareketi şiddetle bastırılmış ve Alparslan Türkeş’in yanı sıra olaylara müdahil olan birçok genci gözaltına almıştır. Hatta Alparslan Türkeş, Milli Şef ünvanını kullanan İsmet İnönü’yü, olayları fırsat bilip Nihal Atsız’ı tevkif ettirdiği iddiasıyla eleştirmiştir (Türkeş, 1975: s. 39).

Tüm bu açıklamalar ışığında, Alparslan Türkeş’in fikir hayatının erken dönemlerine Nihal Atsız’ın öncülerinden biri olduğu seküler Türk milliyetçiliği hâkimken, CKMP’nin başına geçtiği son dönemde, partinin seçmen kitlesinin de etkisiyle siyasi duruşuna muhafazakâr bir tonun da eklendiği görülür. Sonuç itibariyle, ilk dönemde ve ardından CKMP yılları boyunca gerek Türkeş gerekse tüm milliyetçiler açısından komünizm daima büyük bir tehlike olarak algılanmıştır.

CKMP’nin İslami bir söylem kazanarak milliyetçi-muhafazakâr bir partiye dönüşmesi 1967’deki kongre ile başlamıştır. Ancak partide milliyetçi muhafazakâr bir kesimin yanı sıra seküler Türkçü-Turancı olarak nitelendirilebilecek bir kanat da mevcuttur. Zira bu seküler Türkçü-Turancı kanat, 1965’te Türkeş genel başkan seçildikten sonraki süreçte parti örgütünü güçlendirmek amacıyla partiye davet edilmiş olup, aynı zamanda partinin aldığı oyların büyük çoğunluğu da bu görüşteki seçmenlerden gelmektedir. Örneğin Osman Yüksel Serdengeçti de bu dönemde CKMP’de milletvekili adayı olmuş önemli figürlerden birisidir. 1944’teki olaylarda da boy göstermiş ve 1965’te AP’den Antalya Milletvekili seçilmiş olan Osman Yüksel, renkli kişiliği, akılda kalıcı özellikleri ve popülist söylemi ile Türk siyasetinde önemli bir figür haline gelmiştir. Kravatı beline takması, kendi partisini eleştirmesi gibi olaylarla o dönemlerde sık sık gündeme gelen Serdengeçti, AP’den ihraç edildikten sonra CKMP’ye katılmıştır. Esasen AP’nin muhafazakâr kanadında bulunan Serdengeçti, siyasi düşünceleriyle

olmasa da yarattığı etki ve avam-taşra üslubu ile milliyetçiliğin önemli kişiliklerinden biri haline gelmiştir (Bora, 2017b: s. 290). Serdengeçti'nin CKMP dönemi yaptığı konuşmalarda muhafazakâr bir ton sezilebilir. Bu açıdan hem açıklamalarıyla hem de partiye girmesiyle, CKMP'deki değişimi gösteren dikkat çekici figürlerden biri olma özelliği taşır.

Partideki bu değişim ve başlıca sonuçları 1969 yılında partinin Adana'da düzenlediği kongrede iyice ortaya çıkmıştır. Bu kongre öncesinde partide kendine yer edinen Türkçü-Turancı akımın mı yoksa oy potansiyellerinin ciddi bir bölümünü oluşturduğu bilinen muhafazakârlık akımının mı tercih edileceğine karar verilecek olması büyük önem taşımaktaydı. İslami-muhafazakâr kanadın öncülüğünü Dündar Taşer üstlenmişti. 14'lerin Türkeş'ten sonraki, hareketin ikinci ve fikir adamı konumundaki Taşer, partinin Türk-İslam ülküsüne geçişinin mimarlarından. Parti teşkilatının genişletilmesinde büyük pay sahibi olan Taşer, aynı zamanda tarihe yönelik yorumları ve yeni kurulacak MHP'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nu vurgulayan söyleminde önemli bir rol oynamıştır (Ayvazoğlu, 1991: s. 37). Diğer tarafta ise Alparslan Türkeş'in fikir öncülerinden ve 1944 olaylarının ana sanıklarından olan H. Nihal Atsız vardır. Nihal Atsız, 1965 yılında Alparslan Türkeş'in partinin başına geçmesinden sonraki süreçte partiye yakın bir çizgide durmuştur. O sıra çıkardığı *Ötüken* adlı dergide Türkeş'ten, ekibinden ve partiden övgüyle bahsetmiştir. N. Atsız'ın öncüsü olduğu Türkçü-Turancı akımın mı, yoksa Dündar Taşer'in milliyetçi anlayışın yanına getireceği İslami-muhafazakâr tonun mu partinin karakterinde kendini daha fazla göstereceği kongrede belli olacaktır.

8 Şubat 1969'daki kongre, dokuz mavi gömleklili gencin motorları üzerinde bir gösteri yapmasıyla açıldı. Bu dokuz gencin her biri Alparslan Türkeş'in doktrinindeki ülkülerden birini temsil etmekteydi. Bu gençlere bir süre sonra, elinde 16 bağımsız Türk devletinin bayraklarını dalgalandıran bir ekip dahil oldu. Alparslan Türkeş ve diğer yöneticilerin de gruba eklenmesiyle kongre alanına doğru bir yürüyüş başladı. Şehir merkezine doğru gelindiğinde ise önderliğini Nihal Atsız'ın yaptığı Türkçü-Turancı ekip ile karşılaşıldı. N. Atsız'ın ekibi kalpak giyen, sarkık bıyıklı, bozkurt simgeli, "Tanrı Türk'ü Korusun" sloganları atan Türkçülerden oluşmaktaydı.¹⁸ Bu iki grup arasında başlayıp yaklaşık iki gün süren tartışmalar akabinde kavgaları da beraberinde getirdi.

¹⁸ Yalçın, S.(2008, 24 Şubat). 'MHP'nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi'. <http://www.hurriyet.com.tr>

Olaylı 1969 kongresinin sonunda gerek CKMP’de gerekse Türk milliyetçiliğinde büyük değişimler yaşandı. İlk ve en önemli değişiklik parti isminde oldu. Parti, Galip Erdem’in bizzat yönlendirmesiyle, Alparslan Türkeş’in gençleri etkileme ve görünürlüklerini arttırmak amacı ile yayın hayatını başlattıkları *Milli Hareket* adlı dergiden alarak adını Milliyetçi Hareket Partisi MHP şeklinde değiştirdi (Yalçın, 2023: s. 136). Buna bağlı olarak partinin amblemi de değiştirildi. Mevcut amblem, içinde harflerin bulunduğu bir teraziydi. Ancak bunun yerine konulacak figürün ideolojik bir anlam yansıtmasında karar kılınmıştı. Dündar Taşer’in başını çektiği ekip parti ambleminin Osmanlı İmparatorluğu’na da atıfta bulunacak şekilde üç hilâl olması gerektiğini savunurken, Nihal Atsız önderliğindeki Türkçü-Turancı ekip Türk tarihi ve destanlarında önemli bir yeri olan bozkurt motifinin daha etkili olacağına inanıyordu. Kongre boyunca Alparslan Türkeş’in bu konuda rengini belirtmese de karar aşamasında üç hilali seçmesi ile parti simgesi, Dündar Taşer’in ve ekibinin arzu ettiği gibi İslami-muhafazakâr bir ağırlık kazanmaya başlamıştır. Zira üç hilalin iman, ahlak ve adaleti vurguladığına dair çeşitli yorumlar mevcuttur. Partinin gençlik hareketi olan Ülkü Ocakları’nın sembolü için de bozkurt figürü seçilerek bir nevi denge arayışına gidilmiştir. Kongrede istediği sonucu alamayan N. Atsız bu duruma karşı tepkilidir. Hatta daha önceleri MHP’yi Türk milliyetçiliğine diğer partilerden görece daha yakın bulduğunu, Türkeş’in gelmesi ile umutlandığını belirten Atsız, 1972 yılına gelindiğinde mutaassıp dindar unsurlara teslim olunduğunu söyleyerek partiden umudunu kesmiştir (Bora, 2017b: s. 301). Partinin ileride vurgulayacağı söylemi de bu kongre sonucunda değişmiştir. Alparslan Türkeş’in ifade ettiği varsayılan, ancak Osman Yüksel Serdengeçti’ye izafe edilen “Tanrı Dağı Kadar Türk Hıra Dağı Kadar Müslüman” ibaresi, Ülkücü gençlerin 1970’lerde sıklıkla başvuracağı bir şiar olarak partinin ana sloganı haline gelmiştir (Akgün& Çalış, 2020: s. 597). Bu sloganın yaygınlaşması MHP’nin Türk milliyetçiliğinin yanına İslami bir katman da getirdiğinin yadsınamaz bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Parti adını, amblemini, slogan ve söylemini artık netleştirmiş, yeni yapısını gösterme ve seçmen kitlesini genişletme ihtiyacı doğmuştur.

Yeni yapılanma ve genişleme ihtiyacıyla birlikte partinin yayın organlarıyla kuracağı iletişim aracı da değişmiştir. *Milli Hareket* adlı dergi, Alparslan Türkeş’in CKMP’nin başına geçmesi ile 1966 yılında faaliyetlerine başlayıp Aralık 1971 yılına kadar yayımlanmıştır. “Fikir, sanat, siyaset dergisi” olarak önceleri on beş günde bir yayımlanan Milli Hareket bir süre sonra aylık

olarak çıkarılmış, Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Galip Erdem gibi kalemlerin yazılarına sıklıkla yer vermek suretiyle faaliyetlerini CKMP ekseninde; MHP'nin kurulması ile birlikte de MHP çizgisinde sürdürmüştür. 1970'lere girildiğinde ise bahse konu yapılanma ve değişikliklere paralel biçimde partinin siyasi oluşum ve fikirlerine hizmet eden ana yayın organı *Devlet* adlı dergi olmuştur.

2.2. UÇ SAĞIN MİLLİYETÇİ YAYIN ORGANLARINDAN:DEVLET DERGİSİ

Devlet, uç sağın milliyetçi kanadı olan MHP'nin en aktif, aynı zamanda içeriği ile birlikte düşünüldüğünde belki de en etkili yayın organı olmuştur. 1969 yılında yayın hayatına başlayan dergi, 1978 yılına kadar haftalık olarak basılmıştır. Sonraki süreçte ise aylık olarak 14 sayı çıkarılmıştır. Dergi, özellikle 1970'lerin düşünce dünyasındaki en etkili siyasi dergilerden biri olarak kabul edilmektedir. Derginin sloganı, Orhun Kitabeleri'nde kullanıldığı rivayet edilen ve Türkçü-Turancı kesimin benimsediği "Ey Türk kendine dön" ifadesidir. Derginin 17 Nisan 1969'daki ilk yazısında Emine Işınsoy, Arif Nihat Asya, Ahmet Kabaklı, Osman Yüksel Serdengeçti gibi birçok sağ entelektüel, *Devlet* dergisi için yazılar kaleme aldılar. Derginin 'Devlet' adını kullanarak yayınladığı yazıda derginin adının Devlet olmasının nedeni şu şekilde açıklanmıştır:

"Önce tarih boyunca Türklüğün yaşama gücünü ve üstün vasıflarını en iyi şekilde belirten yüce mefhum olduğu için, milletin henüz yıkılmamış köklü bir geleneğe bağlılığını ifade ettiği için; sonra milliyet, vatan, cumhuriyet, hürriyet gibi isimlerin bu kelimelerin gerçek manalarına yabancı, hatta düşman yayın tarafından benimsenmemesine karşılık, DEVLET'in başına böyle bir felaket gelmediği için..." (Devlet, 17 Nisan 1969: s.1).

Devlet'in MHP ile olan yakın ilişkisinden ötürü, solun entelektüel gelişimine, kitleler ve özellikle gençler arasında etkili biçimde kullandığı yazılı iletişimine sağ cemahtaki en önemli cevaplarından biri olması hasebiyle kayda değer bir husustur. Sıklıkla MHP'li vekillerin ve partideki önemli isimlerin yazılarına yer veren dergi, bu özelliği ile diğer sağ dergilerden ayrılmaktadır. Örneğin, hareketin bir diğer önemli yayını olan *Genç Arkadaş*'tan farklı olarak partinin gençlik örgütü Ülkü Ocakları'na bağlı olmayıp doğrudan MHP ile ilişkili olması açısından farklı bir konuma sahiptir. Dolayısıyla MHP'nin gündemiyle ve ideolojisiyle örtüşen,

Türk-İslam ülküsünü ön plana alan yazılar ve en büyük tehlike olarak kabul edilen sol düşünceye yönelik eleştirel bakış, dergi içeriğinin önemli bölümünü oluşturmaktadır. Dergideki yazıların ve tartışmaların birçoğu gündelik hayat, güncel siyaset ve ülkenin mevcut sorunları hakkındadır. Ülkenin yüz yüze kaldığı sorunların neler olduğu ve hangi çözümler getirilmesi gerektiği konusunda savunduğu ideolojiyi gözeterak yayın yapan dergi, bu doğrultuda hem kendi tabanını geliştirmeye çalışmış hem de sahip olduğu tabanı organize etmeyi amaçlamıştır. Öte yandan çıkardığı sayılarda Türk tarihine, özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemine yer vererek, bir bakıma Türk tarihine alternatif bir yorum getirmeyi de amaçlamış, kendilerini diğerlerinden ayıran söylem farklarını okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Dünyadaki diğer Türki devletler hakkındaki gelişmeleri ve sorunları da okurlarıyla paylaşan dergi de nadiren de olsa karikatürler yer almaktadır.

Devlet'te genelde 1970'lerin ikinci yarısının ortalarında rastlanan Ömer mahlası ile nadiren yayınlanan karikatürlere örneklerden bir tanesi (Devlet, 18 Temmuz 1977: s. 9).

Yazar kadrosu, parti ile derginin ne kadar yakın bir ilişkisi olduğunu gösterir niteliktedir. Bunlara ilaveten dergi, partinin gençlik kolları ve örgüt yapılanmasındaki gelişmeleri ve bazı ilanları da okur kitlesiyle paylaşmayı önemseyerek, partiye daha geniş bir alanda hizmet etmeyi temel ilke olarak benimsemiştir.

Derginin beyinlerinin, partinin aynı zamanda ideologlarından da olan Dündar Taşer ve Galip Erdem olduğundan bahsedilebilir. Dündar Taşer'in Türkes'ten sonra gelen isim ve aynı zamanda partinin ana ideologu olduğu geçen bölümlerde vurgulanmıştır. 1969 Adana Kongresi'nde öncüsü olduğu üç hilal sembolünün vurgusu ve partinin İslami bir eğilim de kazanmasının ardından bu yeni MHP'yi halka gösterme amacıyla derginin çıkarılmasında ön saflarda yer almıştır. Bu nedenle Devlet'in ilk döneminde yönetici koltuğuna oturmuştur.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında özellikle Taşer'in yöneticiliğinde şaha kalkan dergi bu dönem adından sıklıkla söz ettirmiştir. 13 Haziran 1972'de bir çöp kamyonunun çarpması sonucu Ankara'da yaşama veda eden ve hareketin bazı mensuplarına göre bir cinayete kurban giden Taşer, ölümüne kadar düşüncelerini genellikle derginin son bölümünde yer alan Meseleler adlı kısımda ele alıp, güncel siyaset ve tarih gibi konuları işlemiştir. Bununla beraber dergide zaman zaman Hüseyin Sabahattin başta olmak üzere bazı mahlaslar kullanarak da çeşitli yazılar kaleme almıştır. Derginin bir diğer önemli figürü ise yine ülkücü hareketin önemli bürokrat ve aydınlarından olan Galip Erdem'dir. Derginin ana sayfasında ya da diğer sayfalarındaki yazıların çoğunu kaleme alan Galip Erdem, bunları takma adlar altında yayınlamıştır. "İlteriş Metin", "Murat Bilge" ve "Elif Bilge" gibi eski Türk isimlerini seçerek takma yazar isim olarak kullanan Erdem, özellikle Taşer sonrası dönemde derginin lokomotif haline gelmiş ve derginin uzun soluklu olmasında büyük pay sahibi olmuştur. Parti lideri Alparslan Türkeş'in dergide müstear kullanmadan yazılar yazdığını görmek de mümkündür. Dergi zaten ana yazılarında Türkeş'e sıklıkla atıfta bulunmuş ya da açıklamalarını destekler nitelikte yazılara yer vermiştir. Öte yandan Ülkü Ocakları'nın kurulmasında önemli yeri olan ve MHP'den 1977 yılında milletvekili seçilecek olan Sadi Somuncuoğlu'nun da dergide yazılarına rastlamak mümkündür. Partinin siyasi kademesi ya da fikir adamlarının yanı sıra akademik ve entelektüel çevrelerden insanların da yazıları ile Devlet'e katkı verdiğinden bahsedilebilir. Kimya profesörü İskender Öksüz, Ayhan Tuğcugil takma adı ile, Cezmi Bayram ise Cezmi Kırimoğlu adını kullanarak dergide çeşitli yazılar yazmıştır. Yine zamanın ünlü şairlerinden Arif Nihat Asya'nın yazıları derginin *Çekirdek* adlı köşesinde yer alırken, Abdürrahim Karakoç da dergiye eser gönderen tanınmış şair yazarlardan biridir. Kısacası, dergi hem partinin önemli figürlerin hem de sağın bilinen entelektüel yazarlarını sayfalarında ağırlamıştır.

2.2.1. MHP'nin Antikomünizm Anlayışı ve 1970'lerin Başında CHP

MHP'nin siyasi söylemlerinde çoğunlukla üzerinde durduğu komünizm karşıtlığı, Devlet dergisinin yayınlarında da en sık değinilen konulardan biri olmuştur. Parti, solu yalnızca devlet için riskli bir düşünce akımı olarak görmemiş, dış güçlerin ve onların uydusu şeklinde rol biçtiği partilerin de dış güçler ile beraber çalıştığını öne sürerek Türkiye'nin parçalanacağını, hatta işgale uğrayacağını iddia etmiştir. Sağ hareketin antikomünist tepkisinin yurt dışındaki muhatabı ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB)'dir. Esasen milliyetçilerin Rusları

bir tehdit olarak görmesinde komünizmin esas temsilcisi olmalarının yanı sıra, tarihten gelen birtakım hoşnutsuzlukların da etkisi olmuştur.

1917’de I. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Ekim Devrimi sonrası Çarlık Rusya’sı yıkılmış, Rus meclisi Duma’yı Lenin önderliğindeki Bolşevikler ele geçirmiştir. 1922’ye kadar süren iç savaşı kazanıp Sovyetler Birliği’ni kuran Bolşevikler, bu devrimle Dünya’da ilk kez bir komünist rejim kurmayı başarmıştır. II. Dünya Savaşı’nın kazanılması ile beraber uluslararası alandaki gücü artan Sovyetler Birliği ile Amerika arasında, Soğuk Savaş olarak adlandırılan yeni bir süreç başlamıştır. Amerika’nın önderliğinde kurulan ve Batı ülkelerinin önemli bir bölümünü kapsayan blok antikomünist ülkeleri kapsarken, Sovyetler Birliği’nin öncüsü olduğu Doğu Blokunda da emperyalizm karşıtı bir tutum mevcuttur. Bu doğrultuda iki blok da ideolojilerini komşu ülkelere yayarak hem kendilerini güvende hissetme hem de ittifaklarını genişletme amacı gütmüştür. Truman Doktrini ile Batı Blokunu seçen Türkiye, Kore Savaşı’na asker göndermesi ve akabindeki gelişmelerle birlikte NATO’ya da üye olmuştur. Ancak Türkiye’nin batının yanında durma tercihi, birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği’ne yardım edilmemiş ve bu durum Stalin’in tepkisini çekmiştir. Fakat aynı zamanda Türkiye, NATO üyesi olan tüm devletler içinde Norveç ile Sovyetler Birliği’ne sınırı olan iki NATO ülkesinden biridir. Jeopolitik konumunun getirdiği önemin de etkisiyle, Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında hassas bir ilişki söz konusudur. Bu faktörlerden ötürü sağcıların, özellikle sağın milliyetçi kanadının dış dünyada en tehlikeli gördükleri devlet Sovyetler Birliği olmuştur. Yine de uç sağın milliyetçi kanadının Rusları bir güvenlik sorunu olarak algılamasının altında yatan tek sebep komünizm değildir. Zira böyle olsaydı söylemlerinde ve yayınlarında benzer bir sıklıkla Arnavutluk, Çin ya da Tito Yugoslavya’sının da tehlike olarak görülmesi gerekirdi. Esasen milliyetçilerin Rusları en büyük tehdit olarak algılamasında komünizmle yönetilen büyük bir devlet olmasının yanında birkaç etmen daha ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Orta Asya’daki Türki Cumhuriyetlere Ruslar tarafından uygulanan baskıdır. Seküler Türkçü-Turancı dönemin anlayışından izler barındıran ve geçmiş yıllarda çok daha büyük bir yeri olan Turan ülküsünün izlerine, MHP milliyetçiliğinde ve Devlet’in yayınlarında rastlamak mümkündür. Cezmi Kırımlıoğlu, dergideki yazısında Çin ile Rusya arasında kalan bölgenin Türklere ait olduğunu ileri sürmüş, Çin ile Rusya’nın ideolojik yakınlaşması ile beraber toprakların bir bölümünde Çin’in egemen olduğunu söylemiştir. (Devlet, 27 Aralık 1971: s. 4). Bu yakınlaşma ile birlikte zaten gerçekleşmesi güç gözükten Turan ülküsünün önündeki engellerden biri olan Rusların yanına

bir de Çin eklenmiştir. Orta Asya Türkleri ile “kavuşulmasının” önüne engel koyan Ruslara yapılan diğer bir suçlama ise Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşündeki payları olmuştur. 93 Harbi’ndeki ağır yenilginin etkisi ile Ruslar, Türklerin “yok olma endişesini” tetikleyen bir millet konumuna gelmiştir (Bora, 2014: s. 14). Türk milliyetçiliğinin yükselmesinde Rus işgallerinin ve dolayısıyla Rusya düşmanlığının tetikleyici rolünü de unutmamak gerekir. Bu konuyu biraz açmak gerekirse, Yusuf Akçura ve İsmail Gaspiralı gibi Türk milliyetçiliğinin gelişmesine önemli katkı yapan fikir insanları 20. Yüzyıl başlarında Rus işgalleri sebebiyle Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış kişilerdir. Bu nedenle öncü oldukları milliyetçilikte, Rus karşıtı bir düşüncenin oluşmasında, doğrudan ya da dolaylı bir etkilerinin olabileceğinden bahsetmek mümkündür. (Koca, 2021, s. 107). Rusya karşıtlığının sebebi olması muhtemel son olgu ise başta Ermeniler olmak üzere Osmanlı’daki azınlıkların isyana kalkışmalarıdır. 19.yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa’daki bağımsızlık hareketlerinden ve azınlık ayaklanmalardan nasibini alan Osmanlı İmparatorluğu’nda özellikle gayri müslim tebaa ayaklanmaları meydana gelmiş ve bunların büyük bölümü devletten kopma ile sonuçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyıl başlarında “millet-i sadıka” olarak nitelendirilen Ermenilerin bağımsızlık hareketlerinde özellikle Rusların büyük ölçüde pay sahibi olması da Türk milliyetçileri açısından Rusların ne kadar tehlikeli olduğuna dair kanıtlardan biridir.

Dış tehlikenin başını tarihsel sürecin etkisi ve Soğuk Savaş Dönemi’nde komünizmin öncüsü olması sebebiyle Rusya ya da Sovyetler Birliği’nin çektiğinden söz edildi. Peki ya içteki tehlikenin başı kimdi? Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan süreçte sol ideoloji ya da komünizm, Dünya’nın birçok yerinde ortaya çıkmaya ve kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti de 1960’larla beraber bu gelişmelerden payına düşeni almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çok küçük sayıdaki düşünce topluluklarında ve dergilerde sola yönelik yazılar yazılıp yayınlar yapılıyor iken, 1960’lara gelindiğinde sol, Türkiye’de kitleleri etkisine alan, gün geçtikçe büyüyen, kendini sokaklarda gösteren bir hareket olmaya evrilmiştir. Bu evrilmiş siyasi boyutu da beraberinde getirmiş, takvimler 1961’i gösterdiğinde Türkiye İşçi Partisi (TİP) siyasi hayatına başlamıştır. 1965 seçimlerinin ardından, mecliste oldukları süre zarfında açıklamalarıyla gündeme oturan parti, milli bakiye sisteminin kaldırılması ile siyasi gücünü yitirse de, sokakta etkisini sürdürmüştür. TİP, 1960’lı yıllar boyunca milliyetçilerin komünizme yönelik eleştirilerinin hedefindeki parti olmuştur. Faaliyetleri ile düzeni tehdit ettiği gerekçesi ile sıklıkla tartışmaların odağına konulmuş, 1970’lere gelindiğinde ise 12 Mart Muhtırası’nı takiben kapatılmıştır.

TİP'nin kapatılmasının ardından, parti içindeki değişimlerin etkisi ile CHP, Türk siyasetinde sol düşüncenin en etkili temsilcisi olmuştur. İnönü'nün, 1965 yılında Abdi İpekçi ile yaptığı bir mülâkatta, CHP'nin ortanın solunda, bir başka deyişle sosyal demokrat bir yapıda olduğunu belirtmesi ile birlikte siyasette fırtınalar kopmuştur. Bu dönem yalnız milliyetçiler değil, tüm sağ partiler CHP'nin bu şiarına, "Ortanın Solu Moskova'nın Yolu" şeklindeki karşı slogan ile suçlayıcı bir tutum takınmıştır. 1965'te AP bu slogana ek olarak "Ortanın Sağındayız Allah'ın Yolundayız" sloganını geliştirerek yaklaşan seçimler öncesi politik bir hamlede bulunmuştur. Esasen AP merkezde bir sağ parti kimliğiyle komünizmden hâlâ rahatsız olmakla birlikte, uç sağ partilerle kıyaslandığında tepkilerinin yumuşak sayılabileceğini söylemek mümkündür. Uç sağ partiler 1960'larda TİP'i, 1970'lerde ise CHP'yi komünizmin siyasi karargâhı olarak görüp, birçok kez bu partileri Rus uşaklığı yapmakla suçlamışlardır. Dündar Taşer'in Devlet'in ilk yıllarında CHP'ye yaptığı eleştiri bu açıdan bir hayli ilginçtir. 8 Mart 1971 yılındaki yazısında Taşer, AP ile CHP'nin birbirleri için demediğini bırakmadıklarından bahsedip siyasetin doğasının sahteliğinden bahsederken, MHP'nin bu partilerden farklı bir hüviyette olduğunu vurgulamıştır (Devlet, 8 Mart 1971: s. 8). CHP'nin ortanın soluna kaymasından dolayı genel sekreter Turhan Feyzioğlu'nun rahatsızlık duyarak görevinden istifa etmesi, akabinde başkanlığını da kendisinin yaptığı GP'yi kurması,¹⁹ diğer taraftan Ferruh Bozbeyli önderliğindeki grubun da AP'den ayrılarak Demokratik Parti (DemP)'yi kurmalarına rağmen, kafasında birtakım soru işaretleri olduğunu vurgulayan Taşer, Devlet'teki yazısında CHP'nin komünistler tarafından yönetildiğini, hatta komünistlerden daha kötü bir oluşum olduğunu öne sürmüştür (Devlet, 8 Mart 1971: s. 11). Bu cümlede doğrudan olmasa da dolaylı yoldan bir AP eleştirisi de yapılmıştır, zira MHP ve Devlet AP'yi de gerçek anlamda bir sağ parti olamamak ve sol ile mücadelede yetersiz kalmak gibi sebeplerle birçok kez eleştirmiştir. Bu yazıdan çok az bir süre sonra ise ordu Türk siyasetine ikinci kez müdahalede bulunacaktır.

2.2.2. 12 Mart Muhtırası Süreci ve Ardından Gelişen Olaylar

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin ülkeye olumsuz etkileri ve demokrasiye vurduğu darbe aşikârdı. Ordu, siyasete yeniden müdahil olma niyetinde değildi, ancak sokaktaki anarşiden ve ordu içindeki bölünmelerden rahatsızdı. Bu bölünme ayyuka çıktığında ise takvimler 9 Mart

¹⁹ 1967 yılında kurulan GP 1973'te Cumhuriyetçi Parti ile birleşip CGP adını almıştır. Çalışmanın devamında da CGP olarak kullanılmıştır.

1971'i gösteriyordu. Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim* adlı gazetesi çerçevesinde gelişen devrim fikirleri o dönem devletin birçok yerinde olduğu gibi ordu içinde de ilgi çekmiştir. Milli Demokratik Devrimciler (MDD)'nin de etkisiyle özellikle Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler'in kuracağı bir ekip öncülüğünde sol bir darbe yapılması planlanmıştır. Ancak Faruk Gürler'in bu ekiple hareket etme niyetinin olmadığına anlaşılması üzerine, üç günlük bir sessizlikten sonra 12 Mart 1971'deki muhtıra ortaya çıkmıştır. GKB Başkanı Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının imzasıyla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a verilen muhtıra ile, 1969'da büyük bir farkla kazanan AP hükümetinin ve Süleyman Demirel'in istifası istenmiştir. Demirel'in bu talebe uyarak istifa etme kararı almasıyla birlikte, Türkiye 12 Mart sonrasında hükümetler açısından oldukça istikrarsız bir dönemece girmiştir.

MHP, 12 Mart Muhtırası'ndan ve akabindeki gelişmelerden ziyadesiyle memnun olduğunu beyan etmiştir. Devlet'in 15 Mart 1971'de çıkan sayısının içeriği incelendiğinde, bu sayının muhtıra tarihi olan 12 Mart'tan önce baskıya girdiği ya da parti yetkililerince olayın mahiyetinin henüz tam olarak değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Zira bir sonraki sayıda İskender Öksüz'ün Ayhan Tuğcugil müstearı ile kaleme aldığı yazı, Türk ordusunun iktidarı vatanperverce uyardığını belirterek muhtıranın parti tarafından desteklendiğini gözler önüne sermiştir (Devlet, 22 Mart 1971: s. 2). Dergi, bu sayıdaki diğer yazılarında da muhtırayı Türk milleti adına faydalı bulduğunu dile getirmiştir. Türk ordusunun görevini yaptığı belirterek öven yazılarda, Demirel'in iktidarı bırakmak istememesinin teorik açıdan haklı görüldüğü, fakat son iki yıldaki gelişmeler ile birlikte, hak-hukuk kavramının yitirildiğinden bahsedilerek bir anlamda muhtıranın gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Devlet, 22 Mart 1971: s. 4). Doç Dr. Recep Doksat ise aynı dergideki yazısında, solun devrimi ordudan beklemesinin hayalciliğine işaret ederek ve dünyanın tüm ordularının sağın savunucusu olduğunu dile getirerek Türk ordusunun da yapısı itibarıyla sağcı olduğunu belirtmiştir (Devlet, 22 Mart 1971: s. 5). Bir hafta sonraki yayında konu yine muhtıra ve etkileri olmuştur. Dergide çoğunlukla yazarının 'Devlet' olarak işaret edildiği yazıları kaleme alan kişi Galip Erdem olmuştur. Galip Erdem bu sayıdaki yazısında, CHP geçmişli Nihat Erim Hükümeti'nin başarılı olup olamayacağına dair birtakım soru işaretleri olduğunu dile getirirken, Demirel'in son iki yılda anarşiye karşı yeterli önlem almadığını, bunun sonucunda da ordunun devreye girdiğini vurgulayarak bir açıdan merkez sağ ile uç sağın komünizme yönelik yorum farkını da gözler önüne sermiştir (Devlet, 29 Mart 1971: s. 3).

Muhtıra sonrasındaki süreçte “sol partilerin” mevcut demokratik durumdan rahatsız oldukları bir döneme geçilmiştir. Devlet’in 26 Nisan 1971’de yayımlanan sayısında, Alparslan Türkeş, CHP’nin kurulduğu günden beri yaptığı siyasetten farklı bir yola girdiğini ve artık solcu bir parti haline gelmesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir (Devlet, 26 Nisan 1971: s.4). Aynı sayıda, gençler

Bilanço	
DEV-GENÇ	ÜLKÜ OCAKLARI
— 4 Amerikalıyı kaçırdı	— Ders çalıştılar
— İş Bankasını soydu	— Fakülteye girmek istediler
— Askeri öldürdü	— Antikomünist beyanat verdiler,
— Askere 6 saat karşı koydu	— Seminer yaptılar
— Emniyet Sandığını soydu	— İnönü, Che Guevara’dan üstündür dediler,
— Nöbetçi polisi vurdu	— Herkese saygılıdılar.
— Korgenerale bomba attı	
— Fakülteleri işgal etti	
— Üç ayda iki milyon fidye aldı	
— Orta sol CHP’yi basar.	

Tarafların etkileri yukarıdadır ve sayın İnönü buyurur «gökte yem aramak için uçan kuşa komünist diyorsunuz» ve yine buyurdu ki «sola tasfiye ederlerde ülkücüler bırakırlarsa olmaz.» Şimdi bekliyoruz sayın İç İşleri Bakanı ne yapacak? hak, adalet, şeref ülkücülerden yana, İnönü solculardan yana.

Devlet, 26 Nisan 1971, s. 7

arasında çıkan kavgadan doğan anarşiye karşı tepkiler de dile getirilmiştir. Ülkü Ocakları ile dönemin en etkili sol gençlik gruplarından Dev-Genç’in karşılaştırıldığı bu yazıda, genç sağcıların okulda bulunmalarının esas sebebinin siyasi faaliyetler olmayıp sola karşı kendilerini göstermek zorunda kaldıkları savunularak anarşinin kaynağının sol gençler olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır (Devlet, 26 Nisan 1971: s. 7). Bu dönemde uç sağın, CHP’yi komünizmin kalesi ve TİP’in 1970’lerdeki tezahürü olarak gördüğüne bir diğer örnek ise yine derginin daha sonraki bir sayısında, Galip Erdem’in kaleme aldığı varsayılan bir baş yazıda ifade bulmuştur. Yazıda şu ifadeler yer almaktaydı:

“Temel insan hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırmayı amaç edinen, millet, vatan, devlet gibi binlerce yıllık insanlık tarihinin vazgeçilmez müessesesi ve değerlerini reddeden beynelmilel komünizmin, Türkiyemiz için ciddi bir tehlike haline geldiği; Cumhurbaşkanımızdan komutanlarımıza kadar bütün devlet yetkilileri, solcu olmayan aydınlarımız, halkımız ile TİP ve CHP dışındaki bütün partilerimiz kabul ve ilan etmişlerdir.” (Devlet, 12 Temmuz 1971: s. 3).

İnönü’nün, 12 Mart sonrası faaliyetlerine son verilen iki partiden biri olan TİP’in kapatılmasına yönelik açıklamaları da milliyetçilerin tepkisini çekmiştir. TİP’in kapatılması nedeniyle yeni bir sol partiye ihtiyaç duyulduğunu söylemesine MHP’den çok sert bir tepki gelmiştir (Devlet, 9 Ağustos 1971: s. 2). Bu dönemde bile CHP, sola yakın ve anarşinin baş destekçisi olmakla itham edilirken, ileriki yıllarda vuku bulan siyasi gelişmelerin etkisiyle milliyetçilerin CHP’ye yaklaşımı giderek çok daha sert bir tutum almıştır.

2.2.3. İnönü'nün Siyasete Vedası ve Ecevit'in Genel Başkanlık Sürecine Devlet'in Tepkisi

İsmet İnönü dönemi CHP'si ortanın solu şiarı nedeniyle sürekli sağ partilerin eleştirisine maruz kalmıştır. Bu süreçte CHP Genel Sekreteri konumundaki Bülent Ecevit, gençliği ve enerjisi ile sol düşünce için umut, sağ cenah için bir tehlike olarak algılanmış ve İnönü'den sonra CHP'nin başına geçecek olması ihtimali, milliyetçileri ülkenin bekası açısından daha derin endişelere sevk etmiştir.

Devlet, 6 Mart 1972, s.1

Devlet'in 6 Mart 1972 tarihinde çıkan sayısının kapağında CHP anarşinin sorumlusu olarak ilan edilmiş, orduya karşı olan tutumundan vazgeçmesi yönünde sert bir üslup ile uyarılmıştır (Devlet, 6 Mart 1972: s. 1). Dergi, bu sayısında, CHP'nin 1965 sonrası ortanın solu söylemi üzerinden sosyal demokrat bir parti olma sürecine tepki göstermiş, SDDF (Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu) gibi örgütlerle arasına mesafe koyması, sola hizmet etmediğini halka kanıtlaması gerektiğini savunmuştur (Devlet, 6 Mart 1972: s. 3). Siyasi istikrarsızlıkların devam ettiği bu süreçte, 12 Mart'ın birinci yılını doldurmasının hemen ertesine rastlayan sayısındaki bir yazıda ise milliyetçiler, bu istikrarsızlıktan CHP kadar Demirel'i de sorumlu tuttuklarını ifade etmişlerdir (Devlet, 20 Mart 1972: s. 6).

CHP'ye yöneltilen eleştiriler devam ederken, İnönü'nün siyasi kariyerinin sonuna geldiği bir döneme de girilmiştir. Parti içinde İnönü'nün artık yaşlandığını, seçimlere girilmeden önce bir kan değişikliğinin gerektiğini düşünen bir grup mevcuttur. Ayrıca yine partideki bazı gruplar da İnönü'nün 12 Mart'a yönelik yeterli tepkiyi göstermediğini belirtmiştir.

Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak, 1972 yılında yapılan parti kurultayında Bülent Ecevit, İsmet İnönü'ye karşı kazanarak CHP'nin yeni genel başkanı olmuştur. Bu gelişmeler *Devlet* tarafından da yorumlanmış; dergi 15 Mayıs 1972 tarihindeki sayısında İnönü'nün sol ile iş birliğinin beklenen sonucunun mağlubiyet olduğunu belirterek hem İnönü'nün kurultay yenilgisinin sebebinin sol ile olan ilişkisine bağlamış, fakat aynı zamanda daha sol eğilimli bir siyasetçi olduğu bilinen Ecevit'in CHP'nin Genel Başkanı olmasından duyduğu rahatsızlığı

dile getirmiştir. Cezmi Kırımlıoğlu rumuzlu Cezmi Bayram, aynı sayıda yer alan yazısında, İnönü'nün sola verdiği tavizlerden ötürü kaybettiğini ifade etmiş, onun “*biz milliyetçi bir partiyiz, sosyalist olamayız*” şeklindeki demeçlerini de okuyucuya hatırlatarak, aslında sağın İnönü'yü sola yakın olmakla eleştirmesine rağmen hiçbir zaman kendisini bir sosyalist olarak görmediklerini de aktarmıştır. Bülent Ecevit'in CHP'nin başına geçmesinden duyduğu rahatsızlığı zaman zaman dile getiren İnönü, bir anda sol düşünceye bazı açılardan tepki gösterir olmuş, Ülkü Ocakları'nın saygı duyduğu bir komutan ve devlet adamı konumuna gelmiştir (Devlet, 15 Mayıs 1972: s .4). Bülent Ecevit'in başa geçmesi ile CHP, artık ortanın solunda değil, doğrudan sol bir partiye dönüşmüştür (Devlet, 10 Temmuz 1972, s. 3).

Devlet, CHP'nin demokratik bir partiden sosyalist ve totaliter bir partiye dönüşümünün başladığını sürekli vurgularken, diğer siyasi gelişmeler hakkındaki tasarruflarını da okuyucularıyla paylaşmaktadır. 12 Mart 1971'de kapatılan iki partiden uç sağda olan MNP'nin genel başkanı Necmettin Erbakan, 1973'teki seçimler öncesi, İsviçre'den geri çağırılarak siyasi faaliyetlerde bulunması konusunda teşvik edilmiştir. Zira ordu, 12 Mart 1971'de hükümetten indirdikleri Demirel'in yeniden başbakan olmasını istememektedir. Muvazaa partisi olmak ve seçimlerde oy bölmek amacıyla kurdukları iddia edilen MSP ile Erbakan da seçimlerde boy gösterecektir. Erbakan'ın Ecevit'in komünist olmadığı yönündeki söylemine *Devlet* dergisinden sert bir eleştiri gelmiştir. Erbakan'ın 'Ecevit'e komünist diyemem' demecinin arkasında kendisinin şeriatçı olarak anılmamasını amaçladığını savunan MHP'liler, komünistlere karşı ülkeyi yiğitçe savunan Ülkücülerin hakkını vermediği gerekçesiyle, Erbakan'ın kimlere hizmet ettiğini gözler önüne serdiğinden bahsetmiştir (Devlet, 28 Mayıs 1973: s. 8). Ancak MSP'nin kurulması ile seçimlerden çıkan tablo, MHP'lileri hiç memnun etmeyecek sonuçları da beraberinde getirmiştir.

2.2.4. CHP'nin İktidar Oluşu ve Kıbrıs Rüzgarı ile Değişen Dengeler

27 Ağustos 1973 günü yayımlanan sayısında, İnönü'nün CHP'ye yönelik bir demecini CHP'ye oy vermeyin şeklinde yorumlayarak dergide paylaşan Devlet, bu demeci okurlarına, İnönü geç de olsa gerçeği gördü şeklinde aktarmıştır (Devlet, 27 Ağustos 1973: s. 5). 1973 yılındaki seçimlerde CHP'nin, AP'yi geçerek çok partili seçimlerde ilk kez birinci sırada çıkması sol için büyük bir umut iken, sağ için büyük bir yıkım olmuştur. Devlet'in seçim yorumu ise, sonuçların CHP'nin ya da Ecevit'in zaferi olarak algılanmasından ziyade, AP'nin hezimetini

şeklinde görülmesi olmuştur (Devlet, 22 Ekim 1973: s. 8). CHP'nin birinci parti çıkmasıyla ilgili endişelerini dile getiren MHP, kendi partisinin oyların %3,38'ini alması ve üç milletvekili çıkartması sebebiyle seçim sistemine yönelik eleştirilerde bulunmuştur.

CHP, seçimlerde sandıktan birinci parti olarak çıkmış olmakla birlikte tek başına iktidar olamayacağı için bir koalisyon hükümeti kurulması gerekmiştir. AP'nin "halkın verdiği muhalefet partisi olma görevini" kabul ettiğini açıklaması üzerine, CHP'nin MSP ile koalisyon kurma ihtimali gündeme gelmiştir. Devlet'in bu ihtimale yönelik yorumu ise sert olmuştur. CHP-MSP koalisyonunun mantıksal açıdan güçlüğüne işaret edilen dergide, esas hedefin af ile birlikte komünistleri hapisten çıkarmak olduğu vurgulanarak hem CHP komünist ilan ediliyor hem de MSP, CHP'ye ve komünizme yardımcı konumunda bir parti olarak gösterilmiştir. (Devlet, 26 Kasım 1973, s. 2). Devlet, CHP ve MSP'nin birçok farkına ve olası anlaşmazlıklara yazılarında yer vermesine rağmen, uzun soluklu olmasa da koalisyon kurulmasına engel olamamıştır. Akabinde siyasi istikrar, kötü giden ekonomiye çözüm ve sokaktaki anarşiyi durdurma gibi vazifeler halk tarafından bu kısa süreli koalisyonla yüklenmiştir. Ancak bir de dışarda bir sıkıntı belirlemiştir. Kıbrıs'ta yıllardır süren çatışmalar şiddetlenmiş, buna karşın CHP-MSP koalisyonu, Kıbrıs'a müdahil olmada yetersiz kaldığı iddiası ile sürekli sağ partilerin hedefi haline gelmiştir. Ancak 20 Temmuz 1974 tarihindeki Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıyla sonuçlanması üzerine koalisyonla yönelik yorumlar da değişmiştir.

MHP, Devlet aracılığı ile de yaptığı eleştirilerde harekât öncesi hükümeti Kıbrıs sorununu çözmede yetersiz bulduğunu devamlı dile getirmiştir (Devlet, 1 Temmuz 1974: s. 1). Harekâtın başarı ile sona ermesinden sonraysa MHP, galibiyetin aslan payını koalisyonla değil orduya vermiştir. Kapak sayfasında "*Zafer Tamamen Kahraman Türk Ordusunundur*" başlığına yer verdiği sayıda Türk ordusuna methiyeler düzen *Devlet*, müdahaleyi büyük bir memnuniyetle karşıladığına vurgu yapmıştır (Devlet, 22 Temmuz 1974: s. 1). Aynı sayının devamındaki bölümlerdeyse CHP-MSP'nin dış politikada tamamen etkisiz kaldığından yakınmaktadır (Devlet, 22 Temmuz 1974: s. 5). Derginin daha sonraki sayılarında da Türk ordusunun Batı Trakya ve Adalar'daki sorunları çözmesinin gerekliliğine işaret edilen dergide, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarılı olmasında koalisyonun etkisi göz ardı edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan kısa bir süre sonra, CHP toplumdaki popülaritesinin arttığını düşünerek, seçimi tek başına kazanma ihtimali beklentisiyle koalisyonu bozarak erken seçime gitmeyi hedeflemiştir. Öte yandan koalisyon ortakları arasındaki çatlaklar da iyiden iyiye gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Koalisyonu bozup yeni bir seçimle tek başına iktidar olmayı planlayan CHP'nin bu doğrultudaki politikaları MHP'nin yayın organı Devlet aracılığı ile eleştirilmiştir. Yazılarda MSP'nin CHP'nin asıl niyetini yeni anladığına dair alaycı imalarda bulunulurken, bir yandan da CHP'nin koalisyon ortağı yokmuş gibi davrandığı şeklinde tenkitte bulunulmuştur. (Devlet, 9 Eylül 1974: s. 1). Neticede CHP-MSP koalisyonunun dokuz ayın ardından dağılması üzerine yeni koalisyon formülleri ve olası erken seçim siyasetin gündemine oturmuştur.

1973 yılındaki seçimlerden sonra bu kez ikinci bir hükümet krizi yaşanmıştır. 1973 seçiminden sonra hükümet yaklaşık 100 gündür kurulamamıştır ve şimdi böyle bir tehlike tekrar kapıdadır. Siyasi istikrarsızlık sebebiyle mevcut sorunlar çözülememiş, hatta daha da ciddi bir boyuta taşınmıştır. Ekonomik sıkıntılar da sokaktaki anarşi gibi her geçen gün artarak kötüye gitmektedir. Ecevit'in istifasından sonra Sadi Irmak başkanlığında kurulan hükümetin geçici olduğu aşikârdır. Devlet'te Sadi Irmak hükümetinin kurulmasından ötürü bir memnuniyet olup, Türkeş'in açıklamaları dikkate değerdir. Türkeş'in dergide aktarılan açıklamaları şu şekildedir: "Biz daha önce MSP-CHP iktidarının devletin köşe başlarına komünistleri yerleştirmesi üzerine bu iktidarın değişmesi için teşebbüse geçtik. MSP, DP, AP ve CGP'nin bir sağ koalisyon kurmasını teşvik ettik. MSP, bizim her türlü teklifimize razı olduğunu beyan etti. Ancak AP ve DP'yi anlaştıramadık. Nihayet Bozbeyli'yi ikna ettik. Hükümete katılmayacaklar, ancak Demirel'e beyaz oy vereceklerdi. Bu teklifi AP yine kabul etmedi ve hükümeti kuramayacağını belirtti. Neticede Ecevit'in diktasına Cumhurbaşkanı ve partiler boyun eğmiş görünüyor. Hepsi ilkbaharda seçim istemektedir" (Devlet, 25 Kasım 1974: s. 3). Türkeş'in açıklamalarında tarif ettiği hükümet ilk aşamada kurulamasa bile, Sadi Irmak Hükümeti'nin de istikrar getirememesi üzerine kısa bir süre içinde I. Milliyetçi Cephe adı ile kurulmuştur.

Türk siyasi tarihinde I. MC Hükümeti olarak anılan hükümet Süleyman Demirel başkanlığında 31 Mart 1975 yılında kurulmuştur. AP'nin koalisyonun başında olduğu bu yönetimde meclisteki sağ partilerden MSP, CGP ve MHP yer almıştır. MHP lideri Başbuğ Türkeş, bu hükümette Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. I. MC Hükümeti, 1977 yılına kadar faaliyetlerini sürdürerek, bir anlamda, CHP'nin yapılmasını istediği erken seçimi mümkün olduğunca ileri bir tarihe öteleme amacı taşımaktadır. Bir taraftan koalisyonu oluşturan partiler de

Devlet 10 Mart 1975, s.1.

seçim hazırlıklarına başlamıştır. MHP, sokakta kuvvetli bir parti olmakla birlikte sandıkta henüz istediğini alamamıştır. Oy potansiyellerini arttırmak amacıyla Türk-İslam ülküsü olarak adlandırdıkları ülkeye daha sıkı sarılarak İslami vurgulara da yönelmiş, örneğin İslam Konferansı'nı dergide kapaktan yayımlayarak Türkiye'nin İslam dünyasına yönelmesi gerektiği vurgusunu okuyucularıyla paylaşmıştır. (Devlet, 10 Mayıs 1976: s. 2). İslami cemaatler çok önemli bir yere sahip olan Necip Fazıl Kısakürek ve Türk-İslam Ülküsü ile milliyetçi kanatta dikkat çeken Ahmed Arvasi, bu dönemde MHP çatısı altında görünmüştür. Aynı dönemde CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Elazığ'da 3 ülkücü gencin ölümü sebebiyle uğradığı protestoyu da başlıktan veren dergi, Elazığ halkını dini ve millî değerlere sahip çıkmasıyla övüp, Ecevit'i ve partisini bu değerlerin karşısında bir figür olarak nitelendirip anahtarın sorumlusu olarak CHP'yi itham etmiştir. (Devlet, 13 Eylül 1976: s.1, s. 11). Öte yandan dergi, 1976 Kasım'ında Türkiye için büyük bir yıkım olarak nitelendirilebilecek Çaldıran depremi de derginin işlediği konulardan birisi olmuştur. Dergi, deprem sonrasındaki meydana gelen tatsız tartışmalarda yerini alırken, CHP'nin depremzedelere olan yardımları Rusçu ve Maoçu anarşistler aracılığı ile ulaştırmaya çalıştığı iddia ederek CHP'yi ağır şekilde suçlamıştır (Somuncuoğlu, 1977: s. 1).

1977'deki seçimler öncesi MHP, net bir şekilde MSP'nin oylarına göz dikmiş durumdadır. Antikomünizmin merkez üssü olması, seçmenleri anahtarın ve ekonomik istikrarsızlığın dinmediği ortamda kendine çekmiş, ancak ideolojik benzerliklerinin arttığı MSP seçmeninden oy toplamak partinin ana odaklarından biri haline gelmiştir. Ayrıca MSP'nin CHP ile yaptığı koalisyonun parti seçmeninin bir bölümünce hoş karşılanmadığı da bilinmektedir. Devlet dergisi, MSP'nin CHP ile ilişkisini irdeleyerek MSP'yi CHP ile yakın ilişkileri olan bir parti

olarak göstermekteydi. Dev-Genç'in 28 Şubat 1977 yılındaki oylamasında öncelikle CHP'yi sonrasında MSP'yi destekleyeceklerini açıklamalarını okurlara aktaran dergi MSP'ye birçok yönelttiği 'komünizm destekçisi' imasını dolaylı yoldan yinelemektedir(Devlet, 28 Şubat, 1977: s. 3). 1977 seçimleri öncesi zaten MHP ve MSP'nin AP'den memnun olmayan sağ seçmeni kendilerine çekmek için çekiştikleri bir dönem olmuştur.

Bunlara ek olarak MHP lideri Türkeş'in, başbakan yardımcısı konumunda olması, partinin geçmişine bakıldığında siyasi gücünün ilk kez bu kadar etkili olduğu anlamına gelmektedir. Bütün bu olayların ve çekişmelerin olduğu 1977 seçimleri ve devamındaki gelişmeler Türk sağını dikkate değer biçimde şekillendirmiştir.

Dev-Genç de CHP ve MSP'yi destekleme kararı aldı.

ODTÜ'de bundan bir süre önce kuruluş bulunan Dev-Genç teşkilatı, geçenlerde Üniversite antisinde öğrencilerin bir bölümünün katılmasıyla genel seçimlerdeki tutumlarını ve doğu konusundaki tartışmalarını, CHP'yi çeşitli olaylar karşısında devrimci eylemleri yeterince desteklemekten kapındığı gerekçesiyle tenkit eden sözcüler, şiddetli şekilde alkışlanmışlardır. Çeşitli görüşlerin dinleniminden sonra söz alan Dev-Genç'in Ankara'da bulunan lideri olarak tanınan Bülent Fırtına, «Her şeyi rağmen devrimci CHP'yi desteklemek zorundayızdır. Bunun yanında, ikinci derecede de MSP'nin desteklenmesi, devrimci eylem bakımından şarttır.» demiştir.

Daha sonra yapılan oylamada, birinci derecede CHP'nin, ikinci derecede MSP'nin desteklenmesi oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Devlet, 28 Şubat, 1977, s. 3

2.2.5.II. CHP İktidarı: Komünizm Endişeleri Zirvede

1977'deki seçimlerden bir ay önce 1 Mayıs kutlamaları tarihte *Kanlı 1 Mayıs* olarak yer almıştır. Uzun bir sürenin ardından 1976 yılında ilk kez kutlanan İşçi Bayramı, 1 yıl sonra Taksim Meydanı'nda kutlanması planlanmıştır. Ancak meydana gelenler olaylar neticesinde 34 kişi hayatını kaybetmiş, 100'ü aşkın kişi de yaralanmıştı. Solcular, bu saldırıdan sağcıları sorumlu tutarken sağcılar ise bunun solun seçim öncesi bir propagandası olduğunu Devlet ise bu 1 Mayıs palavrasının zavallı işçilerimizi aldığından şikâyet etmiştir (Oğuzhan, 1977: s.9). Öte yandan bu dönemlerde anarşi neticesinde hayatını kaybeden ülkücülerin anıldığı yazılar yazılmakta ve ölüm nedenleri okuyuculara aktarılmıştır (Devlet, 9 Mayıs 1977: s. 11).

1977 seçimlerinde CHP, %41 oy alarak birinci parti konumunda 213 milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır. İkinci sıradaki AP ise oyların % 36'sını almıştır. Hem CHP hem de AP oylarını arttırırken seçimin en büyük kaybedeni şüphesiz Ferruh Bozbeğli'nin

Devlet 9 Mayıs 1977, s.1

DP'si olmuştur. 1973'te % 12 oya sahipken, 1977 seçimlerinde oyların yalnızca %1'ni almıştır. MHP ise oyunu %3'ten % 6.4'e yükselterek sandalye sayısını 3'ten 16'ya *Devlet 9 Mayıs 1977, s.11* çıkartmıştır. *Devlet* dergisi MHP'nin bu sıçrayışını oy patlaması olarak okuyucularına sunarken MHP'nin üçüncü büyük parti olmaya yaklaştığına dikkati çekmiştir (Devlet, 6 Haziran 1977: s.2). Ecevit'in bir aylık azınlık hükümetini düşüren sağ partiler, bu kez II. MC Hükümeti'ni kurmuşlardır. AP önderliğindeki bu hükümette bu sefer de MSP ve MHP mevcuttur, ancak ilkinden farklı olarak CGP yer almamıştır. Alparslan Türkeş'in yine Başbakan Yardımcılığı görevini üstlendiği hükümette, MHP'den bir diğer vekil olan Sadi Somuncuoğlu, Devlet Bakanı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca üç bakanlık daha MHP'ye verilmiştir.

MHP'nin siyasi gücünü ilk kez bu kadar artırdığı bu dönemde CHP ve MHP açısından oldukça ilginç bir gelişme meydana gelmiştir. 1977 yılı seçimlerinden sonra kısa süreli hükümetler ile de olsa başbakan bir şekilde seçilmiş, fakat meclis başkanı altı aydır bir türlü seçilememiştir. Bunun için CHP ve AP çeşitli görüşmeler yapmış, ancak bir sonuca varılamamıştır. Sağ-sol çatışmasının arttığı bu dönemde MHP ve CHP'nin meclis başkanlığında anlaşmalarını beklemek uzak bir ihtimal olmasına rağmen, bu iki birbirine zıt parti Cahit Karakaş ismi üzerinde birleşebilmiştir. Eski AP milletvekili olan Karakaş, o dönem CHP'de milletvekiliydi. Türkeş'in komünizm ile mesafeli aday tanımına da uyan nadir adaylardan birisi olan Karakaş'ın adı gündeme geldikten bir süre sonra CHP ve MHP anlaşmıştır. Dolayısıyla yaklaşık 38 tur süren meclis başkanlığı da bu iki partinin uzlaşısı ile sona ermiştir. MHP, meclis başkanlığının kararında aktif bir rol oynamış, fakat bunu komünizmin kalesi olarak gördüğü CHP ile ortak hareket ederek yapmıştır. Parti bu konudaki "savunmasını" da *Devlet*'de yayımlamıştır. Bu işin kabak tadı verdiğini ve MHP hariç diğer partilerin hep kendi çıkarlarını gözettiklerini öne sürdüğü bir yazısında, devletin karar alamaz hale geldiğini ve bu duruma bir çözüm getirmek için sorumluluk aldıklarını ifade etmişlerdir (Devlet, 7 Kasım 1977: s.8). Cahit Karakaş'ın meclis başkanı olarak seçilmesini ise dergi, antikomünist bir CHP'linin bulunduğu şeklinde manşetten vererek okuyucularına aktarmıştır. (Devlet, 21 Kasım 1977: s.1). İlerleyen yıllarda ise Cahit Karakaş, Türkeş aracılığı ile Ecevit'e Cumhurbaşkanı aday olarak önerilmiştir (Akyol, 2006).

II. MC Hükümeti, özellikle AP-MSP gerginliklerine rağmen kurulmuş, ancak bu hükümetin de ömrü uzun olmamıştır. Tarihte *Güneş Motel Olayı* olarak bilinen olayda Bülent Ecevit, AP'den 11 milletvekilini bakan yapma vaadiyle kendi partisine çekmiş, tek başına hükümet kuracak vekil sayısına ulaşmasıyla birlikte II. MC Hükümeti'ni gensoru ile devirerek yeni hükümeti kurmuştur. Süleyman Demirel kendisini oldukça sinirlendiren bu olaydan sonra Ecevit'e hiçbir zaman Başbakan dememiş, sürekli "hükümetin başı" şeklinde hitap etmiştir. Güneş Motel Olayı ile birlikte uç sağda memlekete komünizmin geldiği gibi bir algı ortaya çıkmıştır. MHP'nin de Güneş Motel Olayı'na tepkisi bir hayli sert olmuştur. Dergi, herkesin MSP'den beklediği CHP ile iş birliği yapma beklentisini AP'li vekillerin yapmasına şaşırıklarını okuyucularına aktarır (Devlet, 25 Aralık 1977: s. 1). Bu aktarım sırasında diğer sağ partileri de üstü kapalı bir şekilde eleştiren MHP, antikomünist yapısını koruduğunu ve bu konuyu ne kadar ciddiye aldığını bir kez daha vurgulamıştır.

CHP'nin II. MC Hükümeti'ni gensoru ile devirdikten sonra kurduğu bu hükümet, ülkenin başta anarşi ve ekonomik kriz olmak üzere mevcut sorunlarına çözüm bulamamasının da etkisiyle senato ve yerel seçimlerde oy kaybetse de yaklaşık bir buçuk yıl görevine devam etmiştir. Bu süre zarfında, Devlet Ecevit hükümetin kurulmasına karşı tepkisini dile getirmiştir. Bir yazılarında:

"Türkiye'nin iç ve dış düşmanları bizi bir iç harbe sürüklemek ve devletimizi parçalamak, komünizme köle etmek istiyorlar. Bu oyuna kim âlet olursa bugün de, yarın da elimiz yakasında olacaktır." sözleriyle duydukları endişeyi dile getirmiştir (Albayrak, 9 Ocak 1978: s. 8).

Devlet, bu süre zarfında her geçen gün artan anarşiden CHP'yi sorumlu tuttuğunu belirten yazılara yer vermiş, halkın da bu durumu fark ettiğine dikkat çekmiştir. Yazıların birinde CHP tabanının MHP'ye kaymaya başladığının CHP yönetimince de tespit edildiğini aktarmıştır (Devlet, 6 Şubat 1978: s. 1).

2.2.6. Devlet Dergisinin Kapanması ve 12 Eylül Askeri Darbesine Giden Süreç

Sokaktaki anarşinin ve ölümlerin arttığı, siyaset mekanizmasının anarşiye ve ekonomik gidişata çözüm bulamadığı bu dönemde kaos her geçen gün büyümüş, kurulan her hükümet kötü gidişi durduramadığı gibi olayların çığırından çıkmasına da engel olamamıştır. Ortamın

bu kadar çetinleştiği bir dönemde Devlet de zor durumda kalmıştır. Haftalık olarak yayımlanan dergi Mayıs 1978'den itibaren ayda bir çıkmaya başlamıştır. Aylık yayın hayatının ilk yazısında dergi, Türk milliyetçiliğinin ilk kez bir dergiyi on yıl yaşattığından ötürü gururlu olduklarını, ancak bundan böyle ayda bir çıkarma kararı aldıklarını okuyucuları ile paylaşmıştır (Devlet, Mayıs 1978: s.1). Okurların bir bölümünün bu durumdan duyduğu üzüntüyü de aktaran dergide, İleriş Metin ve Ayhan Tuğcugil gibi partinin mahlas kullanan başat mensupları yazılarını paylaşmışlardır. Bunun yanı sıra yine partinin önemli figürlerinden Nuri Gürgür ve yazar Ahmet Kabaklı da bu son dönemde *Devlet*'e çeşitli yazılar vermiştir. Ancak dergi aylık faaliyetlerini çok uzun süre devam ettiremeyerek yaklaşık 14 ay yayımlandıktan sonra, Haziran 1979'da faaliyetlerini sonlandırma kararı almıştır. 'Veda Mektubu' isimli veda yazısında Devlet, okuyucularına 11 senenin ardından teşekkürlerini sunarken, faaliyetlerini sona erdirmelerinin ardındaki sebebin Ecevit iktidarı tarafından kendilerine çıkarılan zorluklar ve çeşitli baskılar olduğunu öne sürmüştür (Haziran,1979: s. 1).

Güneş Motel Olayı'nın ardından kurulan Ecevit hükümetinin ülkeyi yaklaşık bir buçuk yıl yönettiği belirtilmişti. CHP'nin 14 Ekim 1979 yılında yapılan senato seçimlerinin ardından güç kaybetmesi üzerine Ecevit hükümeti istifa etmiştir. Bu olayın ardından Süleyman Demirel, MHP ve MSP'nin dışarıdan desteği ile kerhen, bir azınlık hükümeti niteliğindeki Üçüncü Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuştur. Bu hükümet, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 12 Eylül 1980 darbesinin ardından, ordu tüm siyaseti gözetim altına almaya başlamıştır. Siyasetin 1970'lerdeki dört ana figüründen Erbakan, Demirel ve Ecevit ilk anda gözetim altına alınmış, Türkeş ise yaklaşık iki günlük bir beklemenin ardından teslim olmuştur.

Tezin bu bölümünde MHP ve yayın organı olan Devlet'in CHP'ye olan yorumları ele alınmıştır. Bu doğrultuda MHP, CHP'yi komünistlikle itham ederek sert bir şekilde eleştirmiş ve CHP'yi ülkedeki anarşiden sorumlu tutmuştur. 1970'ler boyu devam eden anarşide sağcı gençleri yayınlarında zaman zaman koruyarak onlara vatanperverlik kisvesi atfeden hareketin bu tutumu Devlet'te de görülmüştür. 1970'lerde koalisyonlara muhtaç olunan dönemlerde dahi CHP'nin solculuğundan rahatsız olan hareket, CHP ile olası koalisyon ihtimallerine karşı uzlaşmaz bir tavır sergileyerek antikomünist hareketin en sert temsilcisi olmuştur. Devlet'te sıklıkla eleştirdiği uç sağın İslamcı partisi MSP'yi de solcularla iş birliği yaptığını vurgulayarak özellikle 1970'li yılların ikinci döneminde İslami seçmenden oy toplama amacı gütmüştür.

3. BÖLÜM: TÜRK UÇ SAĞININ İSLAMCI KANADI: MSP VE MİLLÎ GAZETE

3.1. UÇ SAĞ İSLAMCILIĞININ PARTİLEŞME SÜRECİ

Çalışmanın bu bölümünde uç sağın İslamcı kanadı olan Millî Selamet Partisi (MSP)'nin CHP'ye yönelik tutum ve eleştirileri ortaya konmuş, bu doğrultuda MSP'nin çatısı altında günlük yayınlanmaya başlayan *Millî Gazete* kaynak olarak kullanılmıştır. Yayın hayatına MSP'nin kurulmasından kısa bir süre sonra başlayan gazete, partinin geniş kitlelere ulaşmasında pay sahibi olmuştur.

Uç sağın İslamî kanadı, milliyetçi kanadın aksine siyasi faaliyetlerine daha geç başlamıştır. Bu bağlamda antikomünist dönemde uç sağın İslami kanadı MNP ve MSP²⁰ aracılığı ile kendini temsil etme imkânı elde etmiştir. 1970'lerde siyasi yaşamına başlayan İslami kanadın komünizme karşı bakışı da diğer sağ partiler gibi olumsuz şekilde gelişmiştir. Bu açıdan CHP'yi ve görüşlerini eleştirmişlerdir. Bununla birlikte, komünizme karşı düşüncelerini dile getirirken kullandıkları üslubun MHP'ninki kadar sert olmadığını da vurgulamak gerekmektedir.

Bilindiği üzere, İslami hareketin temsilcisi niteliğindeki ilk siyasi parti olan MNP, kuruluşundan kısa bir süre sonra 12 Mart Muhtırası'nın aldığı kararla kapanmıştır. Bu olayın ardından İslami hareketin ya da kendi ifadeleri ile Millî Görüş hareketinin önde gelen isimleri, içlerinde birtakım endişeler barındırmakla birlikte, yeni bir parti kurma kararı almışlardır. MSP adıyla kurulan bu parti faaliyetlerini 12 Eylül 1980'deki Askeri Darbe'ye kadar sürdürmüştür. Yaklaşık 10 yıl süren faaliyetlerinde MSP, siyasi manevralarını; *Millî Görüş* geleneğinin ilk temsilcisi olan MNP'nin kapatılmasının beraberinde getirdiği güvensiz ortam, ordu ile laiklik üzerine olan gerilimi, basın ve toplumun bir kısmı üzerinde bıraktığı şeriatçı izlenimi gibi sıkıntılı dönemeçlerden geçerek kurgulamaya çalışmıştır. Bu konumdaki bir partinin, siyasi ideolojisini halka sunabilmesi için belli materyallere ihtiyacı doğmuştur. Millî Gazete, bu ihtiyacı gidermek üzere yayına konan basın araçlarından biri olmuştur. Türkiye'den başta

²⁰ Şerif Mardin, MSP'yi İslamcı bir parti olarak ele almaktansa, Batı kültürünün Türkiye'ye etkilerini azaltmak için birtakım davranışlar geliştiren bir parti olarak tanımlar. Bu davranışı "Taşralı İslam" olarak tanımlamıştır. Ona göre birçok İslami parti İslami felsefeden ayrı bir yolda hareket ediyordu (Mardin, 1983, s. 1940).

siyaset olmak üzere birçok konuda haber yapan gazete, aynı zamanda MSP'nin Millî Görüş'ü açısından bir propaganda aracı vazifesi görmüştür. Gazetenin yazılarına bakıldığında MSP'nin siyasi şartların gerektirdiği esnek yapısını görmek mümkündür. Yazılarda komünizm ideolojisine karşı duran bir ton gözükmese de, CHP konusunda, özellikle yayın hayatının başlarında, diğer uç sağ parti olan MHP'ye nazaran daha yumuşak bir üslup kullanıldığı görülmüştür. İlk dönemlerinde CHP'yi ortanın solunda olarak konumlandıran ve eleştiren gazete, buna karşın MHP ya da AP'nin söylemlerinde sürekli işaret ettiği komünizm ile CHP arasındaki bağı vurgulama konusunda imtina etmiştir. Bu değişimlerin ve zamanla farklılaşan yorumların nedenlerine ilerleyen bölümlerde değinilmiştir. Bununla birlikte, 1970'lerin sonlarında MSP'nin siyasi açıdan güçlenmesi, ekonomik sıkıntıların artması ile başta anarşi olmak üzere toplumsal sorunların tırmanması gibi etmenler neticesinde, söz konusu gazetenin CHP ve sol konusundaki yazılarının uç sağa daha yakın bir tutum aldığı görülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde MSP'nin 1970'ler Türkiye'sindeki siyasi oluşumlar neticesinde uğradığı dönemselsel değişimiyle birlikte CHP'ye ve komünizme yönelik yorumları, partinin ana yayın organı olan *Millî Gazete* aracılığı ile ele alınmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Türkiye'de İslamcılığın Erken Yılları

İslami düşüncenin Türkiye'deki gelişimi, çalışmanın ikinci bölümünde konu alınan uç sağın diğer dalı olan milliyetçilikten oldukça farklı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu elitinin yaptığı yenilikler neticesinde, İslam kamusal alandan ayrılmak durumunda kalmıştır. Milliyetçilik, kurucu elitin ve kurdukları parti olan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'nin simgesi altı okun temsil ettiği ilkelerden biridir. Cumhuriyetin kurulmasından kısa bir süre sonra, milliyetçiliği ırkçılık, Turancılık gibi farklı akımlar ile beraber ele alan grupların türediğine ve bu grupların İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile kamusal alandan izole edildiklerine önceki bölümde değinilmiştir. Ancak milliyetçilik, kamusal alanda bir şekilde kendine yer bulmuş, taraflarca kullanımına sınırlama getirilmesi bir yana, kurucu elit ve mevcut hükümetlerce her zaman en çok altı çizilen, en fazla toplumsal karşılık bulan ilke halini almıştır.

İslamcılık ise çok daha farklı bir süreçten geçmiştir. İslamcılık, uzun süre kamusal alanda gözükmeme fırsatı elde edememiştir. İslamcı kesimin büyük bir bölümü, Cumhuriyetin ilanı ve devamında gelişen batı tipi reformlardan rahatsızdır. Bununla birlikte, İslamcı kitlenin büyük

bölümü reformları tasdik etmese de herhangi bir karşı duruş göstermeyerek günlük hayatlarına odaklanmayı tercih etmiş, bir bölümü sivil itaatsizlik eyleminde bulunmuş, diğer bir bölümü ise çareyi ülkeyi terk etmekte görmüştür. Son olarak azınlıktaki radikal bir grup ise mevcut durumu değiştiremeyeceğinin bilincinde olmakla beraber, bu yeniliklere boyun eğmeyi reddedip, tabiri caizse yeraltında örgütlenmiştir.

Altı oktan biri olan laiklik ilkesinin klasik anlatısıyla din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasından sonra, İslam'ın siyasi veya kamusal gücü bir hayli geri planda kalmış ya da kenara itilmiştir. Bu dönemde, İslami hareketin kamusal alandaki kayda değer girişimleri basın alanında *Büyük Doğu* ve *Sebilürreşâd* (ilk adı *Sırat-ı Müstakim*) dergilerinden ibaret olup, İslami harekette en dikkat çekici figür ise şüphesiz Necip Fazıl Kısakürek'tir. Erken cumhuriyet dönemindeki gelişmeleri yazılarında sık sık eleştiren Kısakürek, cumhuriyet dönemi elitinin tepkisini çekmiştir. Dergiler aracılığıyla eleştirilerini gösteren İslamcılık, kamusal alandaki görünürlüğünü yeniden kazanma arayışına girmiştir, ancak dergiler ya da yazılar bu konuda beklenen etkiyi gösterememiştir. Siyasi alandaki gelişmeler konusunda ise çok partili dönemdeki ilk uç sağ parti olan Millet Partisi (MP)'nin içinde bulunan İslamcı bir kesimden bahsedilebilir. Parti, İslami bir söylemi olmamakla birlikte, tek parti dönemi CHP'sini, o dönem yapılan reformları ve DP'yi eleştirmiş, bu tutumuyla da dönemin İslamcı olarak nitelendirilebilecek seçmeninin ilgisini çekmiştir. Ancak bu süreçte parti içi çekişmeler de yaşanmış, nihayetinde dinci, gerici odakların merkezi olduğu iddiası ile parti kapatılmıştır.

Çok partili dönemde dincilik ve gericiliğin merkezi oldukları gerekçesiyle parti kapatmaları oldukça yaygın bir durumdu. Tek parti döneminden çok partili döneme geçiş sürecinde kurulan partiler de aynı sebepler öne sürülerek kapatılmaktaydı. Bunun temel olarak iki sebebi bulunmaktaydı: Birincisi, başta laiklik olmak üzere kurucu elitin temel ilkelerinin mevcudiyeti İslami hareketlerin filizlenmesini engelliyordu. İkinci olarak ise rejimin çok partili döneme geçişiyle birlikte, ordunun siyasetteki rolü daha güçlü biçimde hissedilir olmuştu. Zira ordu, bu süreçte kurucu elitin asker kökenli yapısından kendisine pay çıkararak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerine sahip çıkma görevini kendine atfediyordu.

Cumhuriyetin kuruluş döneminden itibaren İslami eğilimler, Türkiye için bir tehlike olarak görülmüş, dolayısı ile İslamcılık da bu tehdidin tezahür etmesi olarak algılanmıştır (Mert, 2018, s. 411). Bu anlayış, ilerleyen zamanlarda kurucu elitten orduya miras kalarak İslamcı partilere aynı hassasiyetle yaklaşmıştır. Laiklik, İslamcılarının rahatsız olduğu bir olgudur ve kendilerine karşı uygulanan retorik bir araç görevi görmüştür. “*Laiklik Elden Gidiyor*” ve “*Türkiye Laiktir, Laik kalacak*” sloganları defalarca İslamcılara yönelik olarak kullanılmıştır. İslamcı partilerin lideri ve İslamcılığın siyasi hareketinin başı konumundaki Necmettin Erbakan’a göre ise laiklik din düşmanlığından başka bir şey değildir. Erbakan’a bu tutumundan ötürü çoğunlukla şeriatçı yakıştırmasının yapıldığı da unutulmamalıdır (Özdalga, 2012: s. 211-2).

1960'lara kadar olan süreçte İslamcı eğilim, daha çok sivil toplum odaklı din derneklerinden müteşekkil olup, erken cumhuriyet döneminde İslamcı hareketin başını Kur'an kursu hocaları ve tarikat mensupları çekmiştir. 1960'ların ikinci yarısı ile beraber mühendisler, hukukçular gibi farklı gruplardan gelenler de hareketin temsiline dahil olmuşlardır (Aytürk, 2020: s. 325). Bu dönemde ortaya çıkan mühendislerden biri olan Necmettin Erbakan ile birlikte İslamcılık da siyasi açıdan yeni bir dönemece girilmiştir.

3.1.2. İslamcılığın Önemli İsmi: Necmettin Erbakan

1960'lı yıllar ve devamındaki dönemlerde İslamcılığın siyasi alanındaki en önemli figürü şüphesiz Necmettin Erbakan'dır. Bağımsız milletvekili seçilmesi ile başlayan siyasi kariyerinde dört parti kurmak suretiyle 20 yılı aşkın süre İslami görüşün en etkili temsilcisi olmuştur.

Babası Sinop Kadı Vekili olan Necmettin Erbakan, 1926 yılında Sinop'ta dünyaya gelmiştir. İstanbul Erkek Lisesi'ni birincilikle bitiren Erbakan sonrasında, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümünü kazanmıştır. Fakültenin diğer mühendislik bölümlerinde, ileride siyasi kariyerinde sıklıkla karşılaşacağı, fakat yıldızının hiçbir zaman barışmayacağı Süleyman Demirel ile, partisinin önemli figürlerinden biri olacak Korkut Özal ve kardeşi Turgut Özal da aynı yıllarda öğrenim görmüştür. Üniversite eğitiminin ardından Aachen Üniversitesi'nde doktora yaparken Alman ordusu için teknik araştırmalar yapma imkânı

bulmuştur. Doktorasını Almanya’da yaptığı sırada ülkeyi gözlemleme şansı da bulan Erbakan, ülke sanayisinin gelişmişliğini tecrübe edip, aynısını Türkiye’nin de başaracağına inanıp bu doğrultuda birtakım çalışmalara katılmıştır.²¹

O dönemler, Türk sağının merkezinden ucuna, milliyetçisinden muhafazakârına kadar birçok kesiminin Batılı ülkelerle ilgili olarak Osmanlı’nın son zamanlarından başlayarak 1960’lar ve 1970’ler boyunca tereddütleri olmuştur; ki, bunların halen devam ettiğinden bahsetmek de mümkündür. Kültürel batılılaşma, yani batı tarzı bir yaşam sürme konusunda sağın kafasında hep bir soru işareti bulunmuştur. Ancak tüm sağ düşünürlerin fikir birliğinde olduğu yegâne konu Batı’nın sahip olduğu ilimdir. Her ne kadar kabullenmek istenilmese de, Batı medeniyeti sahip olduğu ilim ve bilim seviyesiyle Türklerin önüne geçmiştir. Dönemin ünlü sağ düşünürlerinden Mümtaz Turhan, *Garblılılaşmanın Neresindeyiz?* adlı eseriyle, Türkiye’nin batı medeniyetini nasıl algıladığına dair bir tartışma açmıştır. Esasen bir uç sağ figür olarak konumlandırılabilir olan Turhan bu eserinde, Batı’nın şekli açıdan taklit edilmesini tenkit etmiş, Türkiye’nin Batıyı ilmî açıdan yakalaması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin bu standarda çıkmak için kendi teknolojisini üretmek yerine, batıdan almasını eleştirmiştir (Turhan, 1961: s.58-9). Bu açıdan bakıldığında Erbakan’ın da benzer düşüncelere sahip bulunduğunu, Gümüş Motor Fabrikası’nı kurma ısrarının ve temel amacının, Türkiye’nin kendi motorunu üreterek Batıya olan bağımlılığını azaltmak ve yerli teknolojiyi üreterek ülkeyi kalkındırmak olduğunu söylemek mümkündür. Erbakan, siyasi kariyerinde de birçok kez kalkınmanın önemine vurgu yapmıştır. *Maddi ve Manevi Kalkınma* veya *Ağır Sanayi*, Erbakan’ın ve partilerinin meydanlarda sıklıkla işitilen sloganlarından biri haline gelmiştir. Siyasi kariyeri boyunca Erbakan, seçim vaatlerinde çoğunlukla kalkınmayla ve ekonomiyle ilgili söylemler kullanmış olmakla birlikte, bunun tek sebebi Türk sağının kalkınma anlayışının Batının ilmini alıp ülkede üretme fikri değildir. Bu düşünceye ilaveten, 1970’lerdeki siyasi karmaşada daha önce de CHP ile kurduğu devletçi ekonomi merkezli bir koalisyon ihtimalini diri tutmak ve kendisinin kurduğu partilere genellikle sorun çıkarıcı ordu, kamuoyu ve diğer partiler tarafından yöneltilen şeriatçı ithamını gölgelemek istemesi de Erbakan’ın bu politikayı izlemesinin diğer nedenlerini oluşturmuştur (Aytürk&Bora, 2021: s. 327).

²¹ Bu doğrultudaki çeşitli girişimlerde önceleri istediğini alamayan Erbakan, 1956-1963 yılları arasında yüzü aşkın ortaklı motor şirketini kurarak Türkiye’nin ilk yerli motor fabrikasının faaliyete geçmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gümüş Motor adlı fabrikanın önemi Erbakan için birçok açıdan büyüktür. İlk olarak, bu fabrika sayesinde adını daha geniş kitlelere duyurma imkânı olmuştur. İkinci ve muhtemelen daha önemli bir olgu ise Türkiye’nin Almanya’dan satın almak yerine kendi motorunu yaratmış olması, ona göre bir kalkınma hamlesidir.

3.1.3. Millî Görüş Hareketinin Oluşumu ve Millî Nizam Partisi'nin Kuruluşu

Almanya'da doktorasını tamamladıktan sonra yurda dönen Erbakan, 1967 yılında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Genel Sekreterlik görevine başlamış, 1969 yılında bu kuruma genel başkan seçilmiştir. Genel sekreterliği döneminde, Anadolu'da ikamet edip iş kurmuş bulunan küçük ölçekli sanayicileri, büyükşehirli sanayicilere karşı savunması ile gündeme gelmiştir. TOBB'a genel başkan seçilmesi ile birlikte, AP ve Süleyman Demirel ile siyasi kariyeri boyunca yaşayacağı anlaşmazlıkların fitili ateşlenmiştir. Küçük ve orta ölçekli işletme sahibi iş insanlarının seçtiği Erbakan'a, İzmir ve İstanbul Ticaret Odaları itiraz etmiş, Necmettin Erbakan polis zoruyla görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Erbakan ve AP yönetimi arasındaki bir diğer zıtlama ise AP'den milletvekili adaylığı olma ihtimali olmuştur.

AP içindeki İslami kanat, etkisini güçlendirme niyetiyle 1967 yılında birtakım faaliyetlere başlamıştır. Zira dönemin Kahramanmaraş Senatörü A. Tevfik Paksu, sırasıyla Rize ve Adana Milletvekilleri A. Hikmet Güner ve Hasan Aksay, AP'nin izlediği politikadan memnun değillerdir. Yeni bir parti kurma seçeneğini değerlendiren Erbakan'ın da dahil olduğu bu ekip, yeni bir partiyle 1969'daki genel seçimlere katılmayı hedeflemiş, ancak kısa sürede bunu gerçekleştirilemeyince alternatif planlara yönelmiştir. 1969 yılında Erbakan, bu gayeyle AP'den aday olma çalışmalarına başlamıştır. Konya'dan aday olmayı deneyen Necmettin Erbakan, AP Genel Başkanı ve aynı zamanda üniversite yıllarından kendisini tanıyan Süleyman Demirel'den veto yemiştir. Bunun üzerine 1969 yılında Erbakan'ın kısa sürede lideri haline geleceği Bağımsızlar Hareketi adıyla bir grup oluşmuş ve bu grup ilerleyen zamanlarda Millî Görüş olarak adlandırılan ekibin kökenini oluşturmuştur. Bağımsızlar Hareketi olarak bağımsız listelerden seçime giren ekipte Rıfat Boynukalın İstanbul'dan, Osman Kirişçioğlu ise Ankara'dan aday olmuştur. Erbakan ise hareketin merkezi olan ve büyük uğraşlar verilen Konya'dan bağımsız adaydır. O dönemin seçim şartları, bağımsız adayların aleyhinedir. Meclise girebilmek için bağımsız adayların alması gereken oy sayısı herhangi bir parti mensubu adayın alması gerekenden daha fazla olmasına rağmen, Necmettin Erbakan bağımsız olarak girdiği Konya'da, oyların yaklaşık %8'ini alarak milletvekili olma hakkı kazanmış ve Bağımsızlar Hareketi olarak adlandırılan hareketten seçilebilen tek milletvekili olmuştur.

İslamcılar, cumhuriyet boyunca rejimin zorlu şartları içinde faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır zira kurucu elit İslami partileri denetlemekte ve gericiliği kapatmaktaydı. (Rabasa&Larrabee, 2008: s. 31). Tek parti döneminde kurulan partilerin gericiliğin yuvası olduğu iddiası ile kapanması hareketi çıkmaza sokmuştur. Çok partili dönemde ise 1951 yılında Cevat Rifat Alihan'ın kurduğu İslam Demokrat Partisi (İDP)'nin siyasi ömrü sadece 13 ay kadar sürmüştür. İDP'nin denklem dışı tutulduğu takdirde İslami hareket, 1950'lerde DP'nin, 1960'larda ise AP'nin çatısı altında yalnızca küçük bir gruptan ibaretti. İslami hareketin merkez sağdan kopuşu ise Demirel'in bu grubu AP'den dışlaması ile olmuştur. Bu kopuş, İslamcılar bir partinin çatısı altında mücadele etmek yerine yeni bir sağ parti kurmak durumunda bırakmıştır. Öte yandan İslami hareketin bir tane de olsa artık mecliste milletvekili vardır. Konya'dan seçilen Necmettin Erbakan önderliğindeki Bağımsızlar Hareketi, 26 Ocak 1970'te MNP'yi kurmuş, partinin kuruluşundan kısa bir süre sonra AP'nin Isparta Milletvekili Hüsamettin Akmumcu ve Tokat Milletvekili Hüseyin Abbas da partiye katılmıştır. Üç milletvekili ile siyasi hayatına başlayan partinin amblemi, işaret parmağı yukarıda, diğer parmaklar yumruk şeklinde bir el figürüdür. Millî kelimesinin kullanımında da önemli bir detay vardır. Buradaki millî kelimesi, kullanımının kökeni o dönemlerde daha sık rastlanan, milliyet kökeninden gelen milli sözcüğü olmayıp, burada Arapça'da aynı inanç çerçevesinde gruplaşmış topluluk anlamındaki millî kelimesine üstü kapalı bir atıf vardır. Bu kullanımı parti adında olduğu kadar, MNP kapandıktan sonraki parti olan MSP ve hareketi tanımlamak için kullanılacak olan Millî Görüş tabirinde de kendini göstermiştir.

MNP'nin kuruluş süreci ve parti programı, bazı açılardan herhangi bir partidekinden farklı şekilde gelişmiştir. Siyasi bir konuda farklı bir düşünceyi savunma gibi olgulardan ya da liderle çekişmelerden ötürü yeni partiler kurulması Türk siyasi tarihinde rastlanan olaylardandır. İslamcı bir parti kurma amacı da bu açıdan anlaşılır bir durumdur, fakat tam da bu nedenle İslamcılık'a uygun ama farklı bir yol izlenmesi gerekmiştir. Ülkenin dört bir yanında ikamet eden insanları İslam çatısı altında, ortak bir paydada birleştirme olanağı sağlanmasında Nakşibendi tarikatının İskender Paşa Dergâhı'nın payı büyük olmuştur. Erbakan bizzat kendisi İskender Paşa Dergâhı'nın bir mensubu olup, parti kurmadan önce tarikat liderinin onayını istemiştir. Tarikat şeyhi Mehmed Zahid Kotku, onun bu talebini onaylamakla kalmamış, bizzat destekleyerek de kuruluş sürecinde önemli rol oynamıştır. Diğer Nakşi grupların desteklerinin yanı sıra, başka tarikatlar da MNP'nin kuruluş sürecini yakından takip etmiştir. Burada

vurgulanması gereken bir diğer mevzu ise tarikatların siyasetteki rolleridir. Tarikatlar da tıpkı İslamcılar gibi o dönemlerde genelde merkez sağ partileri desteklemişler, ancak 1960'ların ikinci yarısı ile birlikte daha yayılmacı bir politika uygulamaya başlamışlardır. AP ile arası açılmaya başlayan tarikatlar, MNP çatısı altında birleşerek kendi siyasi alanlarını oluşturmuştur. Bir açıdan partinin İslamcı gruplar arasında bir koalisyon görevi gördüğünden de bahsedilebilir. Partinin kurmaylarını oluşturan ekip, Nakşibendi tarikatının İskender Paşa Dergahı'na bağlıdır ve Millî Görüş Hareketi boyunca ağır toplar hep bu dergâha yakınlıkları ile bilinmiştir. Millî Görüş'e yeni eklenen gruplardan özellikle Nurcu hizip, hareket içindeki etkisini sürekli göstermiştir, hatta öyle ki, Millî Selamet Partisi (MSP) döneminde Erbakan ile anlaşamayarak farklı arayışlara kaymışlardır.

Millî Görüş Hareketi, ideolojisi itibariyle maddi kalkınmanın yanı sıra manevi kalkınmayı da özellikle vurgulamıştır. Manevi kalkınma olmadan tehlikesini hissettiren komünizmin yanı sıra materyalizmin de ülke için zararına dikkat çekmeye çalışan hareket bu minvalde komünist ekonomiye de liberal (kapitalist) ekonomiye de karşı olduğunu vurgulamıştır (Erbakan, 1973: s. 30). Millî Görüş hareketinin lideri olan Erbakan birçok kez AP'yi kapitalizme, CHP'yi de komünizmle yakın olmakla eleştirerek kendilerinin üçüncü bir görüş olduğunu belirtmiştir.²² Bu minvalde hareket faiz sistemine, İslam dinince yasak olduğu gerekçesiyle karşı çıkarak devlet bazlı bir ekonomi modelini savunmuştur. Günümüzde Avrupa Birliği olan, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'ye üye olunmasına karşı çıkmıştır. Partinin tüzüğündeki ilk cümle, hareketin devamı açısından önem teşkil etmiştir: "Partimiz milletimizin fitratında mevcut olan yüksek ahlak ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve cemiyetimize nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmesini gaye edinmiştir." Millî Görüş, tüzüğünün bu ilk maddesindeki cümlede geçen birçok kelimeyi partilerinin adında kullanmıştır. Kapatılan her partinin ardından kurdukları yeni partilere bu maddedeki öğelerden isim veren hareket, bu sayede davanın sürekliliğinin ve yolundan şaşmadığının altını çizmiştir. Hareketin seçmeninin göze çarpan özellikleri vardır. Tarikatların yoğun biçimde etki gösterdiği bölgelerde yaşayan ve hareketin en büyük destekçi gruplarından birini oluşturanlar Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki Kürtler'dir. Cumhuriyetin erken döneminin Türklük ve milliyetçilik vurgusu karşısında zorlanan İslamcılar ve Kürtler, İslam

²² 1973'teki Genel Seçimler öncesi Millî Gazete'de böyle bir yazı dizisi yayınlanmıştır. 76'ncı sayfada bu yazı dizisi ile ilgili daha geniş bilgiler okuyucuya aktarılmıştır.

kardeşliği çatısı altında birleşmişlerdir. Bunun yanı sıra taşrada yaşayan ve taşrada doğup büyüyerek büyük kente okumaya ya da çalışmaya gelmiş seçmenler de, Millî Görüş Hareketi'nin seçmen profilini oluşturmuştur (Çakır, 2018: s. 545).

Millî Görüş'ün ilk temsilcisi olan MNP'nin siyasi ömrü fazla uzun sürmemiştir. Ruşen Çakır'a göre parti, tabandaki heyecanın ve İslamcılığın siyasi alandaki tecrübesizliğinin kurbanı olmuştur (Çakır, 2018: s. 546). Cumhuriyet Başsavcılığı, 12 Mart 1971'den tam bir hafta önce 5 Mart'ta MNP hakkında laikliğe aykırı faaliyetler yürüttüğü iddiası ile soruşturma başlatmıştır. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonucunda iktidardaki parti olan AP'nin siyasi faaliyetlerine devam etmesine izin verilmiş, yalnızca hükümetten istifa ettirmek ile yetinilmiştir. AP'nin sokaktaki anarşiyi durdurmakta başarısız olduğu gerekçesiyle gelen bu müdahalenin dışında, anarşinin kaynağı olduğu sonucuna varılan TİP sol cemahtan kapatılan parti olmuştur. Sağ cemahtan ise MNP, anayasal ve laik düzene zarar verme gerekçesiyle kapatılmıştır. 27 Mayıs 1960'taki darbeden farklı olarak, bu muhtıra ile yalnızca uçtaki partiler kapatılmış, parti yöneticilerine ise herhangi bir ceza verilmemiştir.

MNP kapatılmış ve bu durum kuşkusuz ki hareket adına yaralayıcı bir hamle olmuşsa da siyasal İslam'da çoktan bir hareketlilik başlamış ve 12 Mart sonrasındaki dönem, Millî Görüş adına önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

3.2. UÇ SAĞIN İSLAMCI YAYIN ORGANLARINDAN: MİLLÎ GAZETE

MSP'nin kurulmasından kısa bir süre sonra yayın hayatına başlayan *Millî Gazete*, partinin ana yayın organı olmuştur. İlk baskısını 12 Ocak 1973 tarihinde yapan gazetenin sloganı “*Hak Geldi, Batı Zail Oldu*” şeklindedir. Hasan Aksay, Süleyman Karagülle, Ahmed Hulusi, Ahmed Selami, Necip Fazıl Kısakürek gibi siyasi ve düşünsel açıdan önemli isimler, birçok kez yazarlık yaparak gazetenin büyümesine katkıda bulunmuştur. MSP'nin seçim propagandaları, ülke gündeminden gelişmeleri ve yereldeki faaliyetlerini okurlarına aktararak seçmenlerini bilgilendirmek ve yeni seçmenler kazanmak gazetenin temel motivasyonu olmuştur. Öte yandan, diğer İslam ülkelerindeki gelişmeler de gazete içeriğinde önemli ölçüde ele alınmaktadır. Ağırlıklı olarak dini, siyasi ve entelektüel yazıların bulunduğu gazetede zaman zaman spor haberleri de kendine yer bulmuştur. Güncel spor haberleri dışında, örneğin judo

vesaire türü popülaritesi daha düşük sporlarla ilgili yazılar da yayımlanmış, hatta “Akıncılar” gibi siyasi dokundurmaları olan tarihi karikatür dizilerine de yer verilmiştir.

3.2.1. 12 Mart Muhtırası'nın Ardından MSP'nin Kuruluş Sürecine Giden Yol

12 Mart Askeri Muhtırası'nın ardından İslamî kanat bir süre beklemede kalmıştır. Bahse konu muhtıradan yaklaşık 10 yıl önce DP ve vekillerine yapılanlar ortadayken ikinci bir askeri müdahalenin sonuçlarının ne olabileceğine dair siyasilerin bir fikri yoktur. Zira Nurcular'a mensup olduğu iddia edilen ve aralarında vaizlerin, öğrencilerin, işçilerin, köylülerin olduğu 54 kişi hakkında devleti yıkmak ve düzeni değiştirmeye çalışmaktan 36 sayfalık bir iddianame hazırlanmış durumdadır. (Landau, 2016: s. 186). Bu tür bir bilinmezlik ve tehlikenin olduğu ortamda, hareketin lideri Necmettin Erbakan önce Almanya'ya sonrasında İsviçre'ye gitmiş, diğer üyeleri ise siyasi ortamın sakinleşmesi ve askerinin kışlaya geri çekilmesi ile yeni parti kurma girişimlerine başlamıştır. Bunun sonucu olarak 11 Ekim 1972'de Millî Selamet Partisi (MSP) kurulmuştur. Partinin kurucu ekibinde Hasan Aksay, Korkut Özal, Recai Kutan gibi ileride hareketin önemli figürleri haline gelecek isimler bulunmaktadır.

MSP'nin ilk genel başkanı Süleyman Arif Emre olmuştur. Ancak hareketin önderi ve seçmenin bildiği yegâne figür olan Erbakan partide değildir. Bu nedenle lider Erbakan'ın yurda dönmesi konusunda Millî Görüş Hareketinden kendisine yoğun baskılar olmuştur. Tuhaf bir şekilde Erbakan'ın Türkiye'ye dönüş kararı almasında ve siyasete tekrardan girmesinde ordunun da payı vardır. Ordu, 12 Mart'ın ardından kışlaya çekilmiş, ancak AP hükümetini istifa ettirmiştir. Dolayısıyla, 1965 ve 1969 yıllarında oyların büyük bir bölümünü alan AP'nin 1973 seçimlerinden galip çıkması kimseyi şaşırtmayacaktır. Hatta seçmenlerin orduya karşı AP'nin yanında olma ihtimalinin olduğu bir ortamda AP'nin oylarının bölünmesi gerekmiştir. Bu sebepten ordu, Erbakan'ı yurda dönmesi konusunda ikna etmiştir. (Çakır 2018: s. 547) Bu gelişme Süleyman Demirel'in canını bir hayli sıkımsı, öyle ki MSP'yi muvazaa partisi olmakla itham etmiştir (Alkan, 1984: s.83). Buna MSP'nin cevabı gecikmemiş, 14 Ekim 1973'teki genel seçimler öncesinde Ahmed Gazi, *Millî Gazete*'deki yazısında esas muvazaa partisinin MSP değil, kökeni itibariyle AP olduğunu ifade etmiştir (Millî Gazete, 1973a: s 1 ve 7).

3.2.2. Millî Gazete'nin Kurulması ve MSP'nin İlk Yılları

MSP'nin kurulmasından kısa bir süre sonra partinin çeşitli ihtiyaçları gün yüzüne çıkmıştır. O zamana değin, sol ve milliyetçi sağ ülkenin sorunları ile ilgili olarak kendi yayınlarında tartışmalarda bulunuyor, kendilerine yöneltilen siyasi söylemlere cevap verme, toplumdaki anarşinin nasıl bitirileceğine dair düşüncelerini belirtme ya da ülkedeki ekonomik sıkıntıları çözmeye yönelik planlarını geniş kitlelere yayma konusunda kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanıyorlardı. İslamcılık, Türkiye'de bu açıdan görece yeni bir akımdı ve propaganda araçlarından henüz yoksundu. Düşüncelerini sadece dergahlar aracılığıyla geniş kitlelere yaymaları ise bir hayli zordu, zira dergahlar yerel kalıyordu.

MSP'nin seçmen kitlesini arttırması, görüşlerini daha geniş kitlelere yayması ve kendi düşünceleri ile eleştirilerini aktararak hali hazırdaki seçmenleri bilgilendirmesi *Millî Gazete*'nin kurulması ile gelişmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde anlatıldığı üzere, uç sağın ülkücü yayını *Devlet* gibi, sesi olduğu parti ile yakın bir ilişkisi olan Millî Gazete'nin, söz konusu dergiye nazaran farkları da mevcuttur. Günlük veya haftalık olarak yayımlanma sayısındaki farkı dışında, Millî Gazete'nin sola ve CHP'ye karşı genel olarak daha yumuşak bir tonu vardır. Siyasi gelişmelerin de etkisiyle 1970'lerin ikinci yarısında CHP'ye ve sola yönelik olarak giderek daha sert bir tutum takınmış olsa da, Devlet'in kullandığı muhalif üsluba yaklaştığını söylemek zordur. Bununla beraber gazetede çoğu zaman komünizm aleyhinde yazıların yer aldığını da vurgulamakta fayda var. Türk sağının milliyetçi kanadı olan MHP'den gelen eleştirilere karşı da benzer şekilde daha sakin ve daha az suçlayıcı bir üslup kullanılmıştır. Şüphesiz bunun esas nedeninin partilerin siyasi güçleri arasındaki fark olduğu sonucuna varılabilir. Zira Millî Gazete, MHP'nin de oy potansiyelini arttırdığı dönemde MHP'yi daha sık eleştirir hale gelmiştir. Millî Gazete'nin en ilginç yanlarından biri ise kuşkusuz AP'ye yönelik olarak beklenenden daha yoğun şekilde gelişen eleştirileri olmuştur. Merkez sağ olmasına karşı, MSP ve Millî Gazete, birçok kez AP'yi de eleştirmiş, hatta bu eleştirileri manşetten vermiştir. CHP'yi de bu doğrultuda bir ötekileştirme aracı olarak AP'ye karşı kullanmıştır. Süleyman Demirel ile Necmettin Erbakan arasındaki anlaşmazlığın da bunda payı olduğu aşikârdır. Kısaca özetlemek gerekirse Millî Gazete, MSP'nin antikomünist çizgisini yazılarında belli etmekle birlikte, CHP'ye karşı asla Devlet ya da MHP'nin ifadeleri kadar sert üslup kullanmamıştır. Gerek CHP ile yaptığı koalisyon gerekse başta devletçi ekonomi politikaları olmak üzere CHP ile benzer görüşleri olması ve siyasi istikrarsızlığın sürmesi

halinde ilerde de koalisyon kurulma ihtimalinden ötürü MSP, MHP'ninkinden daha yumuşak bir ton kullanmıştır. MSP, MHP'nin seçmen sayısını arttırdığı döneme kadar MHP'ye de daha ılımlı bir yaklaşımda bulunmuşken, AP'ye karşı bir hayli sert tavır almıştır.

Gazetenin yayın hayatına başladığı ilk gün baş makalenin konusu Millî Görüş olmuştur. Partinin önemli isimlerinden Hasan Aksay'ın kaleme aldığı makale, Millî Görüş'ü millî tarihe bağlı, değişmeyen hakikate inanan, aradıkları huzur ve sükuna ulaşmış kişilerden müteşekkil bir grup olarak tanımlarken, komünistler, kapitalistler, rasyonalistler gibi kesimleri ikinci bir gruba dahil etmiş ve bunları, hakikatlerinin değişken olduğunu vurgulayarak eleştirmiştir (Millî Gazete, 1973b: s. 1). Millî Görüş'ün ilkeleri ve MSP'nin anahtar ambleminin açıklaması da yine gazete aracılığı ile okuyuculara aktarılmıştır. Anahtar sembolünün büyük kapıyı açma gayesi ile seçildiği belirtilen yazıda Millî Görüş Hareketi'nin insanlığa örnek ve önder olma davasına dikkat çekilmesi maddi ve manevi kalkınma söylemine bir örnek teşkil etmiştir. Yazının devamında anahtar ambleminin iki bölümü olan temel ve gövdenin ne anlama geldiği açıklanmıştır. Temel olarak betimlenen kısım anahtarın sapıdır ve kalp şeklindedir. Bu kalp, ahlak ve manevi değerlere işaret amacıyla kullanılmıştır. Şekli yukarıya doğru olan gövde kısmı ise ahlaki değerlere uygun bir maddi kalkınmaya vurgu yapmayı amaçlamıştır (Millî Gazete, 1973: s.1). Partinin kendi gazetesinde yaptığı açıklamanın yanı sıra, amblemin farklı yorumlanışları da bulunmaktadır. Adnan Öksüz, MSP'nin kuruluşundan yaklaşık 50 yıl sonraki yazısında, Millî Görüş'ün parti amblemlerinin manasını açıklarken MSP anahtarının başındaki dört çıkıntın takva, ihlâs, ihsan, ahlâk şeklindeki değerleri temsil ettiğini, şeklin bütününe ise Kur'an'daki Besmele'ye olan benzerliğini ön plana çıkarmıştır (Öksüz, 2021).

3.2.3. İktidar Ortağı MSP ve Kıbrıs Barış Harekatı'nın Millî Gazete'ye Yansıması

1973 Genel Seçimleri öncesinde MSP'nin en büyük savı kendilerinin tamamen yerli (millî) bir görüşe sahip olmasıydı.²³ AP'nin beynelmilel liberal görüşü, CHP'nin ise solcu görüşü temsil ettiğini seçim konuşmalarında ve köşe yazılarında birçok kez vurgulamışlardır (Millî Gazete,

²³ Bunun dışındaki görüşleri toparlamak gerekirse Millî Görüş Hareketi'nin ana düşünceleri beş ana başlıkta toplanabilir: 1) İç Barış 2) Devlet ile Milletten Kaynaşması 3) Yeniden Büyük Türkiye Meşalesi 4) Manevi Kalkınma 5) Maddi Kalkınma (Sarıbay, 2018: s. 581).

1973c: s.7). Bu söylem ile ilk seçimine giren MSP, 14 Ekim 1973'teki seçimlerde herkesi şaşırtacak derece görkemli bir sonuç elde etmişti.

MSP, 1973 yılında girdiği ilk seçimlerde oyların %11,80'ini alarak meclise 48 milletvekili sokma hakkı kazanmıştır. CHP, AP ve DP²⁴'nin ardından en yüksek oy alan dördüncü parti olmasına karşın, uygulanan seçim

Millî Gazete, 1 Ekim 1973 s.7

sistemiyle en çok temsil hakkına sahip üçüncü parti konumunda çıkmıştır. CHP'nin yeni lideri Bülent Ecevit ile birinci olduğu bu seçimde AP, 1969 yılında aldığı % 46'lık oy oranını % 29'a düşürmüştür. AP'den kopan oylar ise merkez sağ DP ve İslami MSP'ye gitmiştir. Hiçbir parti hükümet kurmak için yeterli çoğunluğa sahip olmayıp bir koalisyon gerekmektedir. Süleyman Demirel, 12 Mart 1971'deki muhtıra nedeniyle görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Demirel, hükümetinin düşürülmesine karşın demokrasinin gereği olarak hükümet kurma görevinin kendi partisine verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Ancak seçimlerde hak ettiğini düşündüğü oyu alamaması üzerine, "Halkımız bize muhalefet görevini uygun görmüştür" düsturu ile hareket ederek diğer partilerle yapılması muhtemel koalisyon görüşmelerini daha başlamadan bitirmiştir. CHP, hükümet kurmak amacıyla birçok parti ile birçok farklı formül üzerinde anlaşmaya çalışsa da hiçbirinden sonuç alamamıştır. MSP ile koalisyon kurulması ise Ecevit'in son seçeneklerinden biridir, zira Atatürkçü ve laik yapısı ile bilinen bir parti ile İslamcı bir partinin anlaşma ihtimali bir hayli zor gözükmektedir. MSP, zaten ilk koalisyon görüşmesinde de CHP'nin teklifini reddetmiştir ve MSP'nin asıl amacı sağ partiler ile bir koalisyon yapmaktır. Bu sebeple, AP'yi koalisyon görüşmelerine çağırmış, (Millî Gazete, 1973d: s.1) ancak bu teşebbüs, Demirel'in koalisyon hükümeti kurmaya yanaşmaması sebebiyle gerçekleştirilememiştir. MSP bu süreçte Millî Koalisyon ya da erken seçim çağrılarını yapmaktadır. 1973'ün sonlarına doğru MSP ile CHP arasında tekrar başlayan koalisyon görüşmeleri bu defa daha olumlu bir havada geçmiştir. Diğer taraftan, koalisyon hükümetinin kurulması görüşülürken MSP içinde bir kriz çıkmış, parti içindeki Nurcu kesim ile Nakşibendiler, CHP ile koalisyon yapılması konusuna olumlu bakmamışlardır. Anlaşmazlığın bir türlü çözülememesi üzerine Nurcular partiyi terk etme kararı almışlar, Nakşibendilerin tutumunda ise bir yumuşama olmuştur. Nurcular ve diğer uç sağ İslamcı gruplar, bu koalisyonun kurulmasına karşı çıkarken, Erbakan ve Nakşibendiler bu koalisyonun rasyonel

²⁴ Demokratik Parti, 27 Mayıs 1960 yılında Askeri Darbe ile kapatılan Demokrat Parti ile karıştırılmamalıdır. 1970 yılında faaliyetlerine başlayan parti 12 Eylül 1980'e kadar siyasi faaliyetlerini sürdürdü. AP, içinde Süleyman Demirel'e karşı bir grup tarafından kurulup, özellikle 1973 seçimlerinde büyük başarı elde etmiştir.

sebepleri olduğu kanısındadır (Yeşilada, 2002, 63-4). MSP için CHP ile, yani cumhuriyetin kurucu partisi ile koalisyon yapmak demek, partinin siyasi açıdan da meşruiyetinin teyidi anlamındadır ve 12 Mart Muhtırasıyla MNP'nin kapatılmasından sonraki süreçte, Millî Görüş'ün yeni partisi ile hükümette ilk kez söz sahibi olma ihtimali doğmuştur. Öte yandan kaynakları sınırlı olan partinin maddi imkanlarının artışına da olanak sağlanacaktır. Buna ilaveten, partinin medyadaki görünürlüğünün ve seçmenlere hitap etme şansının yükselecek oluşu da muhtemel bir koalisyonun bir diğer faydası anlamına gelmektedir. Zamanın bu şartlarıyla ilgili olarak Millî Gazete'nin yazarlarından Ahmed Hulusi, geçmiş dönemlerde siyasi partilerin toplumu düşünmektense şahsi menfaatlerini gözeterek hareket ettiğini, MSP'nin ise demokrasinin, rejimin hatta ülkenin tehlikeye girme ihtimali bulunduğu için CHP ile koalisyon yaptığını ifade etmiştir. (Millî Gazete, 1974a: s.7). Tüm bu gelişmeler çerçevesinde MSP, CHP ile koalisyon yapmayı kabul etmiş ve neticede 26 Ocak 1974'te CHP-MSP Hükümeti resmen kurulmuştur.

Koalisyon ortağı iki partinin en belirgin müşterek yanları ekonomi konusundaki görüşleriydi. CHP merkez sola yakın bir parti olarak devletçi bir ekonomi modelini savunurken, Millî Görüş de benzer şekilde faiz sisteminin uygulanmadığı, devlet bazlı bir ekonomik sistemin yanlısıydı. Hatta bazı zamanlar MSP'ye diğer sağ partiler tarafından yeşil komünist benzetmesi yapılmıştır. Benzer görüşe sahip oldukları bir diğer konu ise AET'ye üyelik konusuydu. Dönemin solu, *Onlar Ortak, Biz Pazar* anlayışı ile bu topluluğa girmeyi reddediyordu. MSP de AET'ye girme taraftarı değildi. Bu konulardaki görüş birliğine karşın, koalisyon çeşitli sorunlarla mücadele etmek durumundaydı. İlk başta ortaya çıkan sıkıntı, Gürdal Duyar'ın Güzel İstanbul Heykeli üzerineydi. Heykelde arkaya yaslanmış çıplak bir kadın motifi vardı ve bu heykel MSP'lilerce müstehcen bulunmuştu. CHP ise heykel konusunda ilkelerine aykırı herhangi bir durum olmadığını beyan etmişti. Tartışmanın büyümesi üzerine CHP koalisyonun bozulmaması açısından geri adım atmak zorunda kalmıştı. Bunun sonucunda heykel İstanbul'da bir parka konmuştu. Bu dönem meydana gelen en önemli gelişmelerden biri ise genel af kanunu çıkarılmasıydı. Ecevit'in seçime giriş vaatlerinden biri af kanununu çıkarmaktı, ancak bu konu başta AP ve MHP olmak üzere sağ partilerin ısrarla karşı çıktığı bir husustu. Af kanununun çıkması demek, solcuların tekrar sokağa dökülmesi demektir. 1971-1975 arası süreçte sokak olaylarından doğan anarşi, 1960'ların sonundaki ve 1975-80 arasında zirve yapacak olan şiddet olaylarına nazaran görece azdı. Zira sokak olaylarına, anarşiye

karışmış sol görüşlü gençler cezaevindeydi. MSP’li vekillerin önemli bir bölümü de özellikle solcular salınacağı için af tasarısına karşı çıkıyordu.

Uzun süren hukuki tartışmalar ve Anayasa Mahkemesi’nin devreye girmesi neticesi söz konusu kanun çıkararak mayıs ayında yürürlüğe girmiştir. Bunun sonucunda Dev Genç ve Türk Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) davalarında yargılananların da aralarında bulunduğu onlarca sanık af kanunu sayesinde serbest kalmıştır. MSP açısından ileride milletvekili aday olacak Kadir Mısıroğlu da yine bu af sayesinde cezaevinden çıkmıştır.

Koalisyonun yaşadığı en büyük olay ise şüphesiz Kıbrıs Barış Harekatı’dır. Yaşanan süreçte Kıbrıs Adası’nda yaşayan Rumlar ile Türkler arasındaki gerginlikler her geçen gün artmaktadır. Rumların Türk köylerini yağmalama ve köylülere saldırı olaylarının artması endişeli bir ortamı beraberinde getirmiştir. 15 Temmuz 1974’te Yunanistan destekli Enosisçi ve milliyetçi bir grubun Makarios’u darbe ile indirmesi ile birlikte Ecevit-Erbakan hükümeti harekete geçmiştir. Koalisyonda işler istendiği gibi gitmese ve gündelik Türk siyasetinde MSP ve CHP’liler birbirine girmiş durumda olsa da, Kıbrıs konusunda tüm partilerin tavrı benzerdir. Kıbrıs Barış Harekatı’ndan tam bir gün önce Millî Gazete’de “Kıbrıs’ı Faşist İdareden Kurtar Diyen Ecevit’e Rumlar Tezahürat Yaptı” şeklinde manşetten yapılan haberde Ecevit’i Kıbrıs konusunda desteklediklerini net bir şekilde belli etmişlerdir (Millî Gazete, 1974b: s.1). Harekatın yapıldığı gün ise “Kıbrıs’ta Duruma Hâkim Olduk” şeklinde coşkulu bir başlık atılmıştır (Millî Gazete, 1974c: s.1). Kıbrıs, şüphesiz bu koalisyonun yaptığı işler konusunda akılda kalan en önemli olay olmakla birlikte, ortaklığın en büyük çatırdaması da yine bu dönemde kendini göstermiştir. Türkiye’nin Kıbrıs olayı ile uyandığını vurgulayan MSP, askeri müdahalenin daha da genişletilmesi hatta tüm adanın alınması taraftarıdır. Ancak sorumluluğun Başbakan Bülent Ecevit’e ait olması, onun da müdahalenin uluslararası boyutlarını düşünerek temkinli davranması ve olayı iki harekât ile neticelendirmesi MSP’yi memnun etmemiştir. MSP, tüm adanın alınma ihtimalini gerçekten düşündü mü yoksa bu dili, sağ görüşlü seçmene hitap etmek için mi kullandı bunu bilmek zor. Ancak Kıbrıs Harekatı’ndan kendine pay çıkartmaya çalışmıştır. 1975 yılında yapılacak olan senato seçimleri öncesinde MSP lideri Erbakan, Aydın’daki toplantısında “MSP büyük partidir tüm sağı temsil eder” diyerek hem sağ seçmene sağın temsilcisi olduğunu vurgulamış, hem de Kıbrıs Harekatı’nda Yunanistan’a karşı elde edilen üstünlüğü 50 yıl önce Aydın’ın kurtarılmasına benzeterek Kıbrıs Harekatı’ndaki payını dolaylı yoldan göstermeyi

amaçlamıştır. (Millî Gazete, 1974d: s.1). Öte yandan, bu harekâtın seçmen nezdinde hükümetin başı Ecevit'e önemli ölçüde puan kazandırdığı muhakkaktır.

Millî Gazete, 8 Eylül 1974, s.1.

Eylüle gelindiğinde koalisyon ortaklarının arasındaki anlaşmazlıklar ve güven sorunu ciddi boyuta ulaşmış, siyasi görüşleri itibari ile zaten uyuşmayan bu partilerin bir şekilde yollarını ayıracakları bariz bir hal almıştır. Akabinde Ecevit ani bir kararla koalisyonun kendi içinde anlaşamadığını ve dağıldığını duyurmuştur. Zübeyir Yetkin, köşe yazısında Ecevit'in, Siyonistlerin Orta Doğu'ya yönelik planlarını gerçekleştirmesi için MSP'nin devreden çıkartılması planı olduğundan söz etmiştir. (Yetkin, 1974: s.1 ve s.8). Koalisyonu bozma kararı alan Ecevit'in, erken seçimin gündeme gelmesi ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nın rüzgârı ile tek başına hükümet kuracak oyu alma şeklindeki siyasi beklentisi, kendisini bir hayli cezbetmişse de işler planladığı gibi gitmemiştir.

3.2.4. Millî Gazete'nin Sağ Koalisyonlara Yorumları: I. Ve II. MC Hükümetleri

Ecevit'in istifasının ardından partiler arasında birçok formül gündeme gelmiş, ancak hiçbirinde bir sonuca varılmamıştır. Akabinde dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümet kurma görevini Sadi Irmak'a vermiştir. Teknokratik yapıya sahip bir hükümet kuran Sadi Irmak güvenoyu alamamış, yeni hükümet kurulana kadar göreve devam etmiştir. Bu süre zarfında sağ partiler arasında yine koalisyon görüşmeleri başlamış olup; AP önderliğinde MSP, MHP ve CGP arasında müzakereler yürütülürken, meclisteki tek sağ parti olan Ferruh Bozbeyli önderliğindeki DP bu görüşmelerde yer almamıştır. DP'nin ve Bozbeyli'nin bu tutumu Millî Gazete'de Demirel kompleksine bağlanıp siyasi olgunluktan uzak olarak nitelendirilmiştir (Millî Gazete, 1974e: s.1 ve 8). 1975 yılına gelindiğinde ise mecliste DP haricindeki dört sağ parti koalisyon kurma konusunda uzlaşarak I. MC Hükümeti'ni kurmuştur. Solun yükselişinin önüne geçmek için kurulan bu koalisyonda üç vekilinden ikisini hükümete sokarak yer alan

MHP, bu açıdan koalisyonlara ne kadar ihtiyaç duyulduğunun büyük bir göstergesidir. Zira güvenoyu için gereken az sayıdaki oy uğruna, büyük partilerin büyük fedakarlıklar yapması gerekmektedir ve bu dönem MSP için de birtakım değişikliklere gebe. Gazetede miladi takvimin yanı sıra artık hicri takvim de yer almaya başlamıştır. Öte yandan Irak Kralı Faysal'ın ölümü, Kaddafi'nin Türkiye ile ilgili açıklamaları, Muhammed Ali'nin Müslüman olması ve Erbakan ile görüşmesi gibi İslam dünyasına ilişkin haberler gazetede daha fazla yer etmeye başlamıştır. MSP yaklaşık dokuz ay kadar hükümet ortağı olarak görev yapmış ve kurulu düzen içinde bir ölçüde meşruiyet kazanmıştır. Böylelikle, İslam dünyasına sahip çıkma iddiasını da kendi yayın organında daha fazla dile getirmeye başlamıştır. Diğer taraftan sağ cenahla koalisyon yapmanın bir neticesi olarak sola ve kendileriyle olan koalisyonu bitiren sol parti CHP'ye olan eleştirel dozunu arttırmıştır. Bu doğrultuda Ecevit ve komünizmi eleştiren yazıların daha önceye nazaran arttığı görülmüştür.

Gazete, Ecevit'in Almanya ziyaretinde karşılaştığı protestoları "*Hükümet Kaçağı Ecevit, Almanya'ya niçin geldin?*" şeklinde manşetten okuyucularına aktarmıştır (Millî Gazete, 1975a: s.1). Yazının başlığından ve üslubundan anlaşılacağı üzere artık eski koalisyon ortağı Ecevit'e yönelik ton daha sert, komünizme olan eleştiriler ise daha belirgindir. 12 Ekim 1975 tarihindeki Senato Seçimleri öncesinde de çalışmalarına devam eden MSP lideri Erbakan bu doğrultuda ülkenin doğusunda yaptığı mitinglerle gündeme gelmiştir. Partisinin güçlü olduğu

Millî Gazete, 12 Mart 1975, s.1

Konya, Diyarbakır, Şanlıurfa gibi şehirlerde mitingler yapan Erbakan, diğer partileri eleştirirken, bir yandan seçmenlere ağır sanayi odaklı maddi kalkınma modelini anlatmıştır.

IMC Hükümeti sürecinde MSP, belki CHP ile yaşadığı sorunlar kadar büyük sorunlar yaşamıyordu, ancak özellikle AP ile olan tartışmaları sürekli gündemdeydi. MSP, TBMM meclis başkanının CHP'den seçilmesine karşı çıkıyordu, fakat herhangi bir isimde de uzlaşamamıştı. Bu nedenle AP'nin CHP'li Milletvekili Kemal Güven'i desteklemesini sert bir dille eleştirmişlerdi. Manşetten verdikleri "AP, CHP'yi Milli Cephe'ye tercih etti." yorumu CHP'nin nasıl ötekileştirildiğinin tipik bir örneğiydi (Millî Gazete, 1975b: s.1). Benzer bir örnek ise İslam Konferansı sırasında yaşanmıştı. CHP'li Hüseyin Öztürk, TRT'nin İslam Konferansı'nı bir din konferansı gibi yayınlamasını ülkenin değerlerine uygun olmadığı

gerekçesi ile eleştirmiş, MSP tarafı da bu eleştiriye karşı sert tepki göstermiştir. Bu olay Millî Gazete’de “*CHP’nin İslamdan İstedığı Nedir?*” başlıklı bir köşe yazısında oldukça ağır biçimde tenkit edilmiştir (Millî Gazete, 1976: s.2). Bunun yanı sıra komünizme yönelik eleştirilerin de artışından bahsedilebilir. Mehmed Uludağ, bir köşe yazısında neden sadece faşizmin umacı olarak gösterilip komünizmin böyle gösterilmediğini sorgulamış yazının devamında komünistlere karşı şu eleştirileri yöneltmiştir:

“Bunlar (komünistler) şimdi zaten yok olan bir şeye karşı kendi aralarında birlik kurmaya çalışıyorlar. Nedir karşı oldukları şey? Faşizm...Onlara sormak gerekir, Türkiye’de faşizm cari olsa, hiç bu şekilde hareket edilebilir, serbestçe idarenin her kademesindekiler tenkit edilebilir mi? Onların gayeleri aslında birdir. Kendi literatürlerinde kendilerinden olmayan herkes faşisttir.” (Uludağ, 1976: s.4).

Millî Gazete, 12 Haziran 1976, s.2

Uludağ’ın burada bahsettiği partiler genel olarak soldaki uç partiler olmuştur. Millî Gazete’de komünizme yönelik eleştiriler artmış; sol, anarşi ve CHP arasındaki yakınlığa vurgular güçlenmiş olmasına karşın, MHP’nin ve yayın organı Devlet’in CHP’ye yönelttiği komünist ithamı derecesine ulaşmamıştır. Bir türlü rayına oturtulamayan ekonominin yanı sıra sokaktaki anarşi de bu dönemlerde partilerin demeçlerini ve gazeteleri meşgul ediyordu. Şiddet başlayalı yaklaşık 7-8 sene olmuştu ancak hiçbir hükümet, koalisyonların da etkisiyle bu sorunu çözememişti. Bu dönemde partiler her türlü koalisyon durumunu gözeterek çeşitli stratejiler geliştirmekteydi.

Millî Gazete, 14 Haziran 1976’dan CHP ve şiddet ile ilgili bir karikatür

1977 Genel Seçimleri öncesinde partiler çalışmalara başlamıştı. Koalisyon bir şekilde devam etmiş, ancak son dönemde partiler birbirlerine tahammül edemez olmuştu. MSP’de de seçim mitingleri sürmekteydi. 1975 seçimlerinde Doğu illerini merkez olarak bir miting programı hazırlayan Erbakan, bu sefer miting programına kıyıları da dahil ederek daha geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemişti. Bu seçimlerde de ana argümanlarından biri, kendilerinin AP ve CHP’ye benzemeyen şekilde Millî Görüşçü olduklarını vurgulamak üzerineydi. Ancak önceki yıllardan

farklı olarak bu kez Millî Gazete’de AP ve CHP’nin kapitalist, materyalist, faiz yanlısı oldukları için ülkeyi erken seçime götürmeyi amaçladıkları, hatta anarşiyi bilinçli bir şekilde körüklediği iddiasında bulunuldu (Millî Gazete, 1977a: s.1, Millî Gazete, 1977b: s.1). *Yeniden Büyük Türkiye* sloganı da bu dönem MSP’nin seçim sloganı olarak açıklanmıştı. *Büyük Türkiye* sloganı yıllarca Demirel’in ana sloganlarından birisiydi. 1977 yılında MSP’nin buna tekrar işaret etmesi hem Demirel’e bir eleştiri hem de merkez sağ kucaklama anlamı taşımaktaydı. 1 Mayıs 1977’de Kanlı 1 Mayıs olarak adlandırılan eylemlerde Millî Gazete, olayın faillerinin komünistler olduğunu öne sürmüştü (Millî Gazete, 1977c: s.1). Özellikle 1 Mayıs’taki bu olaydan sonra şiddetin büyük kentlerdeki öğrenci olaylarının ötesine geçtiği, ülkenin dört bir yanında çok daha ciddi bir seviye çıktığını vurgulamakta fayda var.

5 Haziran 1977’deki Genel Seçimlerde CHP’nin oylarında Kıbrıs Barış Harekatı’nın etkisi görülmüş, oyların % 41,4’ünü alarak birinci sırada çıkan partiyi %36,9 oy ile AP izlemiştir. Merkez sağ ve merkez soldaki lokomotif partiler oylarını arttırırken, özellikle DP ciddi oranda oy kaybetmiştir. MSP ise oylarında %3’lük bir düşüş olsa da, %8 oy oranı ile yine üçüncü parti olmuştur. Millî Gazete’de tüm zorluklara karşın üçüncü parti olmak vurgulanarak başarılı bir hava çizilmeye çalışılsa da ana manşetin hemen yanında AP’nin seçim söyleminin eleştirilmesi şaşırtıcıdır (Millî Gazete, 1977d: s.1). MSP oy kaybının sebebini olumsuz iç ve dış koşullara bağlayarak pek önemsememiş, seçim sonucun parti açısından başarılı görmüştür. Hem CHP hem AP tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip olmadığından, MSP kendisini yine ‘anahtar’ konumda görmüştür. Bülent Ecevit, bu dönemde çeşitli koalisyon görüşmelerinde bulunsa da hiçbirinden istediği sonucu elde edememiş ve bir aylık hükümeti güvenoyu alamadığı için düşmüştür. En makul seçenek olarak bir kez daha MC Hükümeti gündeme gelmiş; yine AP önderliğinde, MSP ve oyunu %3’ten 6’ya çıkararak artık MSP’ye rakip gibi gözükken MHP ile birlikte kurdukları II. MC Hükümeti 21 Temmuz 1977’de göreve başlamıştır.

Bu dönemde yine bir meclis başkanı seçme sorunu ortaya çıkmıştır. Uzun müzakereler sonucu eski AP, 1977’de de CHP milletvekili olan Cahit Karakaş TBMM Meclis Başkanı seçilmiştir. CHP’ye karşı en sert tutuma sahip parti olmakla birlikte, MHP bu konuda şaşırtıcı biçimde Cahit Karakaş’ı destekleme kararı almıştır. Millî Gazete, bu haberi Demirel’in meclis başkanının hızlı bir biçimde seçilmesinin önemine işaret ettiği açıklamasıyla sayfalarına taşımıştır. Bir gün sonraki gazetede ise, partinin en etkili isimlerinden olan Süleyman Arif

Emre'nin, CHP'nin MHP'ye gösterdiği anlayışı AP'nin MSP'ye göstermediğinden yakınması manşet olmuştur (Millî Gazete, 1977e, s.1). Gazete bu süreçteki yazılarında, MSP'nin koalisyon ortaklarına karşı, CHP'ye nazaran daha yumuşak bir ton kullanmıştır. Ancak başta AP olmak üzere, MSP'nin koalisyon yaptığı partileri eleştirmekten de geri kalmamıştır.

3.2.5. Güneş Motel Olayının Siyasete Yansıması ve 12 Eylül Öncesindeki Gelişmeler

MHP ile ilgili olan bölümde açıklandığı gibi II. MC Hükümeti, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in AP'li 11 vekili transfer ettiği ve Güneş Motel Olayı olarak adlandırılan olay ile bozulmuştur. II. MC Hükümeti'nin gensoru oylamasında güvenoyu alamaması üzerine AP'den CHP'ye geçen 11 milletvekilinin yanı sıra, CGP ve DP'nin de desteğiyle Bülent Ecevit yeni hükümeti kurmuştur. Sağcıların birçoğunu oldukça huzursuz eden bu gelişmeyle ilgili olarak Millî Gazete, istifaların asıl sebebinin açığa çıkmasıyla birlikte düzenin iflas ettiğini ifade etmektedir (Millî Gazete, 1977f: s.2) Bu dönemde tüm sağ partiler CHP ile uğraşmaya, adeta partiyi topa tutmaya başlamıştır. Anarşinin mutlak sorumlusu ve düğümün sebebi haline gelen CHP'ye son derece ağır eleştiriler yapılırken, Millî Gazete de bu akıma uymuştur. Bu dönemlerde solcu gençler ile Akıncı gençlerin çatışmalarına daha sık yer verilmiş, anarşi sonucu hayatını kaybeden MSP'li gençlere ise *şehit* yakıştırması yapılmıştır. 1978 yılında Ankara'nın Balgat semtinde genellikle sol görüşlü gençlerin oturduğu bir kahvenin ülkücü militanlarca taranması sonucunda 4'ü olay yerinde 5 hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıda ölen Hayrettin Devocioğlu'nun solcu değil bir akıncı olması haberi Millî Gazete'de "Akıncılar: Müslümanlar Üzerindeki Saldırıları Daha da arttı." şeklinde lanse edilmiştir. (Millî Gazete, 1978: s. 1). Ancak Milliyet gazetesi ise Hayrettin Devocioğlu'nu herhangi bir siyasi görüşe mensup olmayan birisi olarak tanımlamıştı (Milliyet, 1978: s.9). Anarşinin korkunç bir boyuta ulaştığı bu dönemde yiten canların siyasi görüşlerinin konu olması ya da siyasi söylemde kullanılabilir bir araç olarak kullanılabilir hale gelmesi ülkedeki kutuplaşmanın ve bu kaosu çözümsüzlüğünün ne derece büyük olduğunun kanıtlarından biri haline gelmiştir.

1979 yılına gelindiğinde Ecevit hükümeti ekonomik sorunları çözememiş, anarşiyi durduramamış ve artan suikastların önüne geçememiş durumdadır. Konya, Manisa, Edirne,

Muğla ve Aydın'da milletvekili ara seçimleri yapılmıştır. Bu vilayetlerde yapılan seçimlerde, küçük milletvekili oynamaları partilerin konumunu değiştirebilmektedir. MSP, bu vilayetlerde yaptığı çalışmaları Millî Gazete'de yayımlamış, *Beyanname* olarak verdikleri makalede ülkedeki sorunlardan bahsedip partisinin propagandasını yapmıştır. Beyanname yazı dizisinin son bölümünde Ecevit ve Demirel'in ikisine birden eleştiri yönelten gazete, bu partilerin defalarca denendiğini, çözümün MSP'de olduğunu vurgulamıştır (Millî Gazete, 1979: s.6.) Milletvekili ara seçimlerindeki 5 milletvekilliğini de AP kazanmıştır. Bu rakamsal oynama sayesinde AP, Ecevit hükümetini düşürecek sayıyı elde etmiştir. Akabinde Ecevit istifa etmiş, yerine kerhen MC Hükümeti diye tabir edilen, MSP ve MHP'nin AP'yi dışarıdan desteklediği bir hükümet kurulmuştur. 1979'da bunun dışında MSP'nin iç düzenini de etkileyen birtakım olaylar silsilesi cereyan etmiştir. İslam Dünyası'nı yakından ilgilendiren, İran Devrimi ve Afganistan İşgali'nin etkisi ile MSP, İslami söylemini daha belirgin hale getirmiştir. Erbakan, Londra'da yaptığı bir konuşma ile Müslümanların bir araya gelerek siyasi açıdan güçlerini artırmaları gerektiğinden ve bu sayede, üst bir yapının oluşabileceğinden bahsetmiştir (Landau, 1990: s. 264). Mamafih bu gelişmelerle birlikte radikal

Millî Gazete, 2 Temmuz 1979 tarihinin ana sayfası. CHP'ye yönelik eleştirilerin ağırlaşması ve İran Devrimi'nin lanse edilmiş şekliyle bahsedilebilir.

İslamcılar ile MSP arasındaki makas gözle görülür halde açılmıştır. MSP, İslami bir parti olmakla birlikte rejimin sınırları arasında kalmaya gayret göstermiş, oyunu kurallarına göre oynamıştır. Ancak MSP'nin içindeki radikal İslami kanat için bu şekildeki söylem ve tutum kâfi gelmemiştir. Radikal İslamcılara göre parti, düzenin aleti haline gelmiştir ve İslamcı kesimin isteklerini yerine getirmede yetersiz kalmıştır. Bu sebeplerden ötürü 1970'lerin sonunda radikal İslamcıların partiden koparak farklı yollar izlemeye çalıştıkları görülmüştür.

12 Eylül öncesindeki en dikkat çekici olaylardan biri de, 12 Mart 1971'deki muhtıra sonrası bir süre başbakanlık yapan Nihat Erim suikastı olmuştur. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarının intikamını almak isteyen radikal bir sol örgütün düzenlediği suikastı Millî Gazete, "Devleti Hedef Alan Anarşi" başlığıyla manşete taşımıştır (Millî Gazete, 1980a: s.1). Her geçen gün kötüye giden anarşi ortamı için siyasiler çözüm bulamaması üzerine

ordu anarşiyi durdurmak üzerine birtakım hazırlıklara başlamıştır. 12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin emir komuta zinciri içinde yönetime el koymuştur. 13 Eylül 1980 günü çıkan Millî Gazete'de parlamentonun feshedilip ülkede sakin bir hava olduğu, ertesi gün Erbakan, Ecevit ve Demirel'in 'ordunun güvencesi' altında bulunduğu yazılmıştır (Millî Gazete, 1980b: s.1). Alparslan Türkeş ise birkaç gün saklandıktan sonra 14 Eylül'de orduya teslim olmuştur. 12 Eylül 1980 sonrasında MSP de diğer tüm partiler gibi kapatılmıştır.

Bu bölümde MSP ve Millî Gazete'nin CHP'ye yönelik eleştirileri gösterilmeye çalışılmıştır. Bölümde incelendiği gibi, MSP İslami hareketin diğer partileri gibi kapatılmamak için siyasi hareketlerinde ve CHP eleştirilerinde MHP'ye nazaran daha ölçülü davranmıştır. AP ve CHP'nin ardından seçimlerin ardından üçüncü sırada yer alan parti, bu sebeple koalisyonlarda yani hükümetlerin kurulmasında hep kilit rol oynamıştır. 1973 seçimlerinin ardından CHP ile yaptığı koalisyon ile diğer sağ partilerin tepkisini çekmişse de CHP'ye yönelik eleştirilerindeki tonunun MHP'ye nazaran daha hafif bir üslup da devam etmiş, CHP ile olan koalisyonun bitmesinin ardından eleştirilerde artış meydana gelmiştir. Koalisyon hükümetlerine ihtiyaç duyulan seçimlerin yaşandığı 1970'lerde MSP, bu açıdan tüm partilerle koalisyon ihtimalini gözeterik eleştirilerinde ölçülü davranmış, yarı resmi yayın organı olarak adlandırılabilen Millî Gazete'de CHP ve AP'yi eleştirmesine karşın siyasi çıkarını da gözetmiştir.

SONUÇ

Bu tezde, Türk uç sağının 1970'lerdeki iki büyük partisi MHP ve MSP'nin başlıca yayın organları olarak tespit edilen, sırasıyla Devlet Dergisi ve Millî Gazete'nin Türkiye'de solun 1970'lerde siyasi merkezi konumundaki CHP'ye yönelik yaklaşım ve değerlendirmeleri analiz edilmiştir. Tezin temel argümanı, Türk uç sağ milliyetçi ve İslamcı partilerinin CHP'ye ve sola getirdikleri eleştirilerin detaylı biçimde irdelenmesi şeklinde gelişmiştir. Bu doğrultuda Devlet dergisindeki elde edilen yazılar doğrultusunda MHP veya Türk uç sağının milliyetçi kanadı, CHP'yi Sovyetlerle yakın ilişkisi olan, sokaktaki anarşinin kaynakları olan öğrenci grupları ile yakın ilişkisi olan bir komünist parti olmakla suçlanmış bu sebeplerden 70'ler boyu CHP'yi birçok açıdan birçok kez eleştirerek antikomünist tutumunu pekiştirmiştir. İlkelerini siyasi çıkarlarının önüne koyan MHP bu açıdan ilginç bir profil çizmiştir. Öte yandan MSP, Millî Gazete'deki yazılar ve yorumlar neticesinde CHP'yi sol bir parti olarak görmüş ancak MHP kadar sert bir üslupla eleştirmemiştir. Partinin oy potansiyelinin yüksek olmasının da etkisi ile AP ve CHP çekişmesinden sıyrılarak oylarını arttırmaya ve siyasi hareket alanını geliştirmeye odaklanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Türk uç sağının 1970'lere kadar olan tarihsel ve düşünsel gelişimi anlatılmıştır. Sağ ve sol akımların evrensel tanımı ile Türkiye'deki oluşum ve yükselişleri üzerine bilgiler paylaşılarak, öncelikle bu çalışmadaki 'uç sağ' kavramıyla ne kastedildiği ve merkez sağdan nasıl ayrıldığı açıklanmıştır. Bu doğrultuda uç sağ, Bayram Koca'nın sınıflandırmasına paralel olarak, Seküler Türkçü-Turancılar, Ana Akım Milliyetçiler, Ana Akım İslamcılar ve Radikal İslamcılar olmak üzere dört ana başlıkta incelenmiştir. İlk bölümde bu sınıflandırmanın ardından ana akım milliyetçilik ve ana akım İslamcılığın MHP ve MSP'nin kurulmasına kadar olan süreçteki şekillenışı açıklanmıştır. Seküler Türkçü-Turancılar'ın 1970'lerden önceki faaliyetleri ve ana akım milliyetçileri nasıl etkiledikleri üzerinde durulmuş, ana akım İslamcıların da erken cumhuriyet döneminde karşılaştığı zorluklar ve genelde merkez sağ partilerin içinde küçük birer hizip şeklinde barınma yolu buldukları anlatılmıştır. Son olarak da CHP'nin sol bir parti olma süreci derlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, MHP ve ana yayın organı Devlet'e odaklanılmıştır. MHP'nin siyasi geleneğinin ve milliyetçi-muhafazakâr ideolojisinin nasıl şekillendiği açıklanmış; CKMP'nin MHP'ye olan dönüşümü gerekçelendirilmiştir. MHP'nin kurulması ve Devlet'in yayın hayatına başlaması ile beraber 12 Mart 1971'den, 12 Eylül 1980'e kadar olan süreç mercek altına alınmıştır. MHP'nin CKMP'den bu yana izlediği ana ilkesi antikomünizm olmuştur. 1970'lerde CHP'ye ve sola karşı sağ partiler arasında en sert söylemi geliştiren MHP, birçok kez CHP'yi komünistlikle, Sovyet uşaklığı ile itham etmiş, bu tür söylemlerini Devlet ile desteklemiştir. Parti mensubu önemli isimlerin yazar olarak yer aldığı dergide, eleştiri okları en çok CHP'yi ortanın solunda konumlanmış bir sol partiye dönüştürdüğü iddia edilen Bülent Ecevit üzerine yöneltmiştir. CHP'nin 1973 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmasından duyduğu rahatsızlığı ve bu durumun sorumlusunun sol ile mücadelede yetersiz kalan AP olduğu düşüncesini Devlet aracılığı ile okurlarına iletmiştir. Dergi, CHP'nin MSP ile koalisyonunu ilkesizlik olarak tanımlamış ve aynı süreçte gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı'nın olumlu sonucunu ordunun zaferi olarak görmüştür. Harekât öncesi hükümeti acziyet içinde ve yetersiz kalmakla eleştirirken, harekât kararı verilmesi ve Kıbrıs çıkarmasının hedefe ulaşmasında hükümetin rolünü görmezden gelmeyi tercih etmiştir. Devlet Dergisinin yayınlarıyla, I. ve II. MC Hükümetleri dönemlerinde komünizmin bertaraf edilmesi için sağ koalisyonların önemi sıkça vurgulanmış, anarşinin tırmanmasından CHP sorumlu tutulmuştur. CHP'ye olan eleştirel bakışları ve memleket için büyük tehlike olan komünizmin gelmekte olduğuna yönelik endişeler, Güneş Motel Olayı ve akabinde II.MC Hükümetinin düşürülmesiyle arşa çıkmıştır. CHP'nin hükümetin başı olduğu dönemlerde ise parti, anarşiyi durduramaması ve ekonomik gidişatı düzeltememesi nedeniyle eleştirilerin hedefi olmuştur. Diğer taraftan MHP, meclis başkanlığı seçiminde Cahit Karakaş ismi üzerinde CHP ile anlaşarak beklenmedik bir harekete imza atmış; bunu ülkenin her geçen gün kötüye giden siyasi ortamını düzeltmek için yaptığını, ülkeyi kurtarmak adına sorumluluk alan tek partinin kendisi olduğunu yine Devlet aracılığıyla okuyucularına iletmiştir. CHP ile yaptığı bu küçük ve tek iş birliğine karşın genel olarak MHP, CHP'ye getirdiği eleştiriler ve CHP'yi komünistlikle itham etmesi ile 1970'ler Türkiye siyasetinde kendine yer etmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde uç sağın İslamcı partisi MSP ve partinin ana yayın organı olan *Millî Gazete* ele alınmıştır. İslamcılığın erken cumhuriyet döneminde izlediği yola ilk bölümde değinilmiş olup, laiklik ilkesi, kurucu elit ve ordu ile yaşanan problemlerden dolayı İslamcılığın siyasi açıdan gelişmesinin sekteye uğradığı belirtilmiştir. Üçüncü ve son bölümde

Millî Görüş Hareketi'nin ortaya çıkış sürecine ve şekillenmesine yer verilmiştir. İslamcılık, uzun müddet merkez sağ partilerin bünyesinde barınan küçük bir grup ile temsil edilmekteyken, İslamcıların AP'den atılması ile birlikte Millî Görüş Hareketi kendi siyasi partisi MNP'yi kurmuştur. Bu partinin 12 Mart 1971 Muhtırası ile kapatılmasının ardından hareketin önderi konumundaki Necmettin Erbakan yurt dışına gitmiş, ancak sonrasında yurda dönerek siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. Millî Görüş Hareketi söylemiyle yola çıktığı dava arkadaşlarının kurduğu MSP'nin başına geçen Erbakan, seçimler öncesi birtakım çalışmalar yapmış, söz konusu hareketin görüşlerini yaymak amacı ile 1973 yılında *Millî Gazete* yayımlanmaya başlamıştır. *Millî Gazete*, hareketin yayın organı olarak parti propagandasının yapıldığı temel mecralardan biri haline gelmiştir. 1973 seçimleri sürecinde komünizme eleştirilerini dile getiren MSP'nin üslubu MHP'ninki kadar sert olmamıştır. MSP'nin ılımlı tutumunun sebebi siyasi açıdan kendisini güvende hissetmemesi ve ekonomi ve dış ilişkilerde benzer görüşler paylaştığı CHP'yi olası bir koalisyon ortağı görmesi olmuştur. Bu nedenden 1974'te koalisyon yaptığı CHP'yi komünizmle bağdaştırmak kaçınmıştır. 1974 yılında CHP ile koalisyon hükümeti kuran MSP bu ortaklık sırasında zaman zaman CHP'ye eleştiri yöneltse de bu eleştirilerin odağında solculuktan ziyade gündelik siyasetteki görüş ayrılıkları olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı ile ülkede olumlu havanın estiği bir sürece girilse de koalisyondaki temel çatırdamalar da yine bu dönemde meydana gelmiştir. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in koalisyonu bozması üzerine, MSP'nin eleştirileri ve solcu ithamları bir nebze artmıştır. MSP daha sonraki süreçte devlet merkezli ekonomik kalkınma söylemi üzerinden CHP ile yeniden bir koalisyon ihtimalini diri tutmuşsa da, sola ve CHP'ye yönelttiği eleştirilerini hiçbir zaman 1973 seçimleri öncesindeki yumuşak seviyeye indirmemiştir. MC Hükümetleri sırasında sıklıkla AP'yi de eleştiren MSP, bu dönemden itibaren İslami vurgusunu da arttırmıştır. MC Hükümetlerinin antikomünist yapısı ve benzer ilkeleri savunmaları bu partilerin kendileri arasında bir çekişmeyi de beraberinde getirmiştir. I.MC hükümeti döneminde özellikle AP ile MSP arasındaki çekişmelere değinen Millî Gazete'de AP, zaman zaman CHP'nin ekmeğine yağ sürmekle suçlanmış, CHP ve sol bu açıdan bir ötekileştirme aracı olmuştur. II.MC hükümeti döneminde de sağ partilerin komünizme karşı iş birliği devam etmiş, ancak birbirlerine getirdikleri eleştirinin dozajı artmıştır. Güneş Motel Olayı ile II. MC hükümetinin düşürülmesinin ardından MSP, Ecevit yönetiminde geçen bu süre zarfında Ecevit'i ve CHP'yi anarşiyi önleyememek ile suçlamıştır. 1979 yılında İslam dünyasında meydana gelen gelişmelerle birlikte İslami söylemini biraz daha öne çıkararak MHP'nin de sahiplenme iddiasında olduğu maneviyat unsurunu pekiştirmeye çalışmıştır. 1970'lerin sonundaki İslami

hareketler nedeniyle MSP içindeki radikal İslamcı bir hizip, MSP'yi düzene alet olmakla suçlayarak, partiye olan desteğini bırakmış ve alternatif arayışlara yönelmiştir.

Bu verilerden yola çıkılarak sonuç itibariyle uç sağdaki partilerin sola bakışı özetlenecek olursa; MHP'nin CHP'ye ve özellikle sola karşı her zaman sert bir tutum takındığı, milliyetçi görüşün ortaya çıktığı günden 12 Eylül 1980'e kadar sol görüşün ve komünizm karşıtlığının merkezi olduğu açıktır. Bu bağlamdan yola çıkılarak komünizmi bir beka sorunu olarak gören ana akım milliyetçiliğinin partisi MHP ve yayın organı *Devlet*'in başlıca vurgusu da kuşkusuz antikomünizm olmuştur. Hareket, sol karşıtlığını milliyetçi-muhafazakâr ilkelerinden daha fazla göstermiştir. Antikomünist tutumlarını siyasi söylemlerinde ve eylemlerinde belirten parti, Bülent Ecevit'in CHP'nin başına geçmesi ile CHP'yi zaman zaman sol bir parti değil sosyalist hatta komünist olarak yorumlamıştır. 1970'ler boyu ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yanına sokaktaki artan anarşinin eklenmesi ile CHP'ye olan tepkilerin dozajı da belirginleşmiştir. 1970'lerin ikinci yarısındaki koalisyon ihtimalleri doğrultusunda her parti gibi MHP'de bir ölçü de olsa CHP'ye karşı tavrını yumuşatmıştır. Devlet'te her fırsatta CHP'yi eleştiren hareket, bu dönemde CHP ile meclis başkanını seçmek konusunda uzlaşmıştır. Bu uzlaşıda seçilen aday olan Cahit Karakaş'ın CHP'nin içerisinde yer almasına karşı sola karşı mesafeli olması sebebiyle onay veren MHP'nin CHP ile siyasi olarak ortak hareket ettiği nadir olaylardan biri olduğunu vurgulamakta yarar var. CHP ile bu istisnai iş birliğinin dışında orta noktada buluşamayan MHP uzlaşmaz tavırlarını sürdürüp, CHP'yi ülkede yükselen sol ve buna bağlı artış gösteren eylemlerin sebebi olarak görmüştür. CHP-MSP koalisyonunda çoğu kez komünizme hizmet ettiği iddiası ile eleştirdiği MSP'nin oy potansiyelini sağlamlaştırması ile MHP, 1970'lerin ikinci yarısında kendi İslami kimliğinin görünürlüğüne de birtakım vurgular yapmıştır. Siyasi çıkarları doğrultusunda sağ partilerin ideolojik kaymalarına rastlanılan bir dönemde MHP'nin ilkelerinden daha bağlı olduğundan bahsedilebilir fakat birtakım anlayışlarını esnettiği de aşikârdır. Buna karşın antikomünizmden hiçbir koşulda hiçbir şekilde taviz vermemesi, bu anlayışı kendi ilkeleri kadar önemli gördüklerini kanıtlar niteliktedir. MHP, kendisini topluma ve seçmenine hep ilkeleri ve karşıtlıkları net bir parti olarak sunmuştur. 1970'lerdeki karşıtlığın adı olan komünizme yarayan her türlü senaryoyu reddeden hareket, bu doğrultuda kendi ilkelerini esnetebileceğini de birçok sefer göstermiştir. Günümüzde de varlığını etkili biçimde sürdüren MHP'de yine sarsılmaz ilkeler ve asla bir araya gelmeyecekleri karşıt görüşler mevcut olup, yeri geldiği takdirde birtakım

prensiplerinden taviz verse de karşısında olduğu hareketlere asla geçit vermeyen yapısını sıkı sıkıya korumaktadır.

MSP'nin ise sola ve CHP'ye yönelik tutumu MHP'ninkinden daha ılımlı olup, 1970'lerin başında kendisini siyasi olarak güvencesiz ve dolayısıyla her an kapatılabilecek bir parti konumunda görmesi sebebiyle, CHP'yi komünist değil, solcu bir parti şeklinde konumlandığını belirtmiştir. MHP'nin hemen hemen birbirinden farksız bulduğu solcu ve komünist kavramının aksine, MSP'nin anlayışı daha değişiktir ve kendisinin şeriatçı olarak aşırı uçta yaftalanmasından duyduğu rahatsızlık nedeniyle CHP'yi de karşı görüşteki uca koymaktan kaçınmıştır. 1973 seçiminin ardından MSP'nin sandıkta AP ve CHP'ye bir alternatif olarak görülmesi, partiyi siyasi açıdan kuvvetlendirmiş, CHP ile koalisyon yaptığı dönemde CHP'yi *Millî Gazete*'de yine eleştirmiş ancak eleştirinin dozunu MHP kadar sert tutmamıştır. Koalisyonun çöküşünde bile CHP'yi eleştirmelerine karşın, siyasi istikrarsızlığın sürdüğü 1970'lerde olası bir koalisyon görüşmelerine kapıyı her seferinde açık tutmuştur. Özellikle 1970'lerin ikinci yarısında MSP'nin ve Millî Gazete'nin sola eleştirileri sertleşse bile yine bu dönem MSP, CHP ile birlikte AP'yi de eleştirmiştir. I. ve II. MC hükümetlerinde koalisyon ortağı olmalarına karşın siyasi uyuşmazlıklar sebebiyle AP'yi parti bazında neredeyse CHP kadar eleştiren hareket, İslami değerlerini hep ön planda tutmuş ancak ilkelerini siyasi çıkarları doğrultusunda zaman zaman esnetmiştir. MSP'nin siyasi hamleleri ile Güneş Motel Olayı'nın ardından kurulan koalisyon hükümeti hariç, bütün koalisyon hükümetlerinde görev aldığı unutulmamalıdır. Bu açıdan partinin ilkeleri ile siyasi çıkarları arasında bir bağ kurduğu ve bu bağın toplumda bir karşılık bulduğundan bahsedilebilir. Günümüzde MSP'nin ya da onun temsil ettiği Millî Görüş Hareketi'nin etkisinden bahsetmek gerekirse, adı geçen hareketten kopan, ancak gençlik yıllarını MSP ve Millî Görüş çatısı altında geçiren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'yi yöneten kesimin İslami değerlere hala dört elle sarılmasının bu geleneğin güçlü bir şekilde sürdüğünün bariz bir işareti olarak yorumlanabilir.

Bu tezde uç sağın sola bakışının değil uç sağ partilerin yayın organı olarak ele alınan Devlet ve Millî Gazete'nin CHP'ye olan eleştirilerinin ele alındığını vurgulamakta fayda var. Bu doğrultuda bu çalışma 1970'lerde uç sağın, sol parti olarak gördüğü CHP'ye olan tutumuna ve eleştirilerine odaklanmıştır. Sol ideolojiye yönelik olan eleştiriler veya sol öğrenci grupları bu doğrultuda kapsam dışı bırakılmıştır. Bu minvalde sol ideoloji ya da öğrenci hareketlerine yönelik eleştiriler olarak başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilir. Devlet dergisinin yayın

hayatına başladığı süre olan 1969 ile tezin başlangıç noktası olarak seçilen 1971 arasındaki iki sene bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Devlet dergisi bu açıdan sadece bir çalışma konusu olarak ele alınabileceği gibi, 1969'tan 1979'a kadar olan 10 yıllık faaliyetleri doğrultusunda sol ile ilgili herhangi bir tema seçilerek literatür genişletilebilir. Benzer şekilde Millî Gazete'de daha geniş bir perspektiften ele alınması mümkündür. Tezde Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'sinde kutuplaşmanın en yoğunlaştığı dönem olan 1970-1980 arası döneme odaklanılmıştır ancak Soğuk Savaş Dönemi esasında uluslararası ilişkiler külliyatında çok daha uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu bağlamda bu döneme ait bir sol çalışması da yapılması mümkün. Bir diğer çalışma konusu olabilecek olgu ise partilerin yayın organlarından ziyade partilerin kendi demeçlerine odaklanması olabilir. Tezde partilerin yayın organlarında yayınlanmış demeçlere değinilmiş olmasına karşın, partilerde görev almış veya milletvekili seçilmiş insanların söylemlerinin yer aldığı detaylı bir çalışma da bu tezin odaklandığı sol-sağ çatışmasının anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Bu doğrultuda meclis tutanakları ve parti programları önemli rol oynayabilir.

Netice itibarıyla, bu tezde ele alınıp detaylı biçimde incelenen tema çerçevesinde, parti bazında gerek MHP gerekse MSP'nin, genel bağlamda ise uç sağıın CHP'yi ve sol düşüncüyü farklı ölçeklerde eleştirdiklerini, bu yorumlarını da kendi yayın organları vasıtasıyla okurlara ulaştırmayı hedeflediklerini söylemek mümkündür. Sağın kendi içinde sola karşı birleştiği dönemlerde bu iki parti aynı oy havuzuna sahip olmaları ve oy potansiyellerini arttırma amacı ile hem AP'yi hem de birbirlerini de eleştirmişlerdir. Diğer taraftan, kendi ilke ve öğretilerine büyük ölçüde sadık kalmalarına rağmen, zaman zaman politik çıkarları doğrultusunda doktrinlerinden ödün vererek pragmatist açıdan siyasetin gereğini yaptıkları sonucuna varıldığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, A. (2022). *The Role Of Ideas In Political Party Change: The Case Of The Republican People's Party In Turkey (1965-1973)*.
- Ağaoğulları, M.A. (2013) “Aşırı Milliyetçi Sağ”, I. C. Schink ve E. A. Tonak(der.), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, Aralık 1990, s.287-358.
- Ağtaş, Ö. (2021) “Ortanın Solu: İsmet İnönü’den Bülent Ecevit’e”, T. Bora& M. Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Sol*. İstanbul: İletişim, s. 194-221.
- Ahmad F. (1996) *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*”. İstanbul: Hil Yayınları
- Akat, A. S. (1991). *Sosyal Demokrasi Gündemi*. İstanbul: Armoni Yayınları.
- Akgün B, & Çalış Ş. (2020). “Tanrı Dağı Kadar Türk, Hira Dağı Kadar Müslüman: Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde İslamcı Doz”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Milliyetçilik* İstanbul: İletişim, s. 584-600.
- Akpınar, H. (2000). *Kurtların Kardeşliği: CKMP’den MHP’ye (1965-2005)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.
- Akyol T. (2006). “Ecevit’le MHP Anıları” <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/ecevit-ile-mhp-anilari-157989?sessionid=2> Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2023.
- Alkan T. (1984) “National Salvation Party in Turkey”. *Islam and Politics in the Modern Middle East (RLE Politics of Islam)* .Metin Heper, Raphael Israeli (der). London: Routledge.
- Anderson, Benedict. (2020). *Hayali Cemaatler – Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (çev. İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arabacı, C. (2018) “Eşref Edib Fergan ve *Sebilürreşad* Üzerine” Aktay Y. (der.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 96-128.
- Artvinli F. (2004) “*Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*”. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler.
- Arvasi, S. A. (1994). *Türk-İslam Ülküsü*, Burak Yayınevi, İstanbul.

- Aydemir T. (2010) *Hatıratım*, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul
- Aytürk İ. & Bora T. (2020). “Yetmişli Yıllar Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasi Düşünceler”, Der. M. K. Kaynar, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 307-329.
- Aytürk İ. (2011) “The Racist Critics of Atatürk and Kemalism from the 1930s to the 1960s”, *Journal of Contemporary History* 46 , 308-335.
- Aytürk, İ.(2019), Yetmişlerde Sağın Siyasi Düşüncesi, https://www.academia.edu/40328746/Yetmişler_Sağının_Siyasi_Düşüncesi, Erişim Tarihi: 17 Kasım 2021.
- Ayvazoğlu B. (1991). “Türkiye’de Sağcı Olmak”, *Türkiye Günlüğü* No.16, s.32-43.
- Bakirezer, G. (2020). “Nihal Atsız”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim, s. 352-357.
- Bobbio, N. (1997). *Left and Right The Significance of a Political Distinction*, University of Chicago Press.
- Bora, T. (2020). “Alparslan Türkeş”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 686-695.
- Bora, T. ve Can, K. (2006). *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim.
- Bora, Tanıl (2017a). *Türk Sağının Üç Hali*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, Tanıl (2017b). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkır G. (2005). “Cumhuriyet Halk Partisi’nde Bülent Ecevit Ve Ortanın Solu Düşüncesi”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4, sy. 11.
- Bozbeyli, F. (2009). *Yalnız Demokrat*, Timaş, İstanbul.
- Can, K. (2020). “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce- Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 663-685.

- Çakır, R. (2018), “Millî Görüş Hareketi”, Aktay Y. (der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 544-575.
- Çaylak A. & Kaymal C. (2021). “27 Mayıs ile 12 Mart Arası Dönemde Muhalefetin Sembol İsmi: Osman Bölükbaşı”. *İnsan ve İnsan Dergisi*.
- Çetinsaya, G. (2018), “İslamcılıktaki Milliyetçilik”, Aktay Y. (der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 420-451.
- Emre, Y. (2013). “1950-1970 Döneminde CHP’nin Dönüşümü”, *Sosyal Demokrat Dergi*-<http://www.sosyaldemokratdergi.org/yunus-emre-1950-1970-doneminde-chpnin-donusumu/> Erişim Tarihi: 22 Aralık 2023
- Erbakan N. (1973). *Millî Görüş ve 3.ncü Beş Yıllık Plan*. Ankara: Furkan Yayınları.
- Erken A. (2014a). *Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi*
- Erken A. (2014b). “*Ideological Construction of the Politics of Nationalism in Turkey: The Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 1965–1980.*” *Nationalism and Ethnic Politics*. Taylor&Francis Group.
- Ertekin, O. (2020). “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce- Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 345-385.
- Gökalp, Ziya (2011). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Görücü Ç. (2020). “CHP: Değişim, Umut, Hayal Kırıklığı”, Der. M. K. Kaynar, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 339-365.
- Görücü Ç. & Akarçay P. (2020). “Alparslan Türkeş”, Der. M. K. Kaynar, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 461-469.
- Karpat, K. (2020). *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, İstanbul. Timaş Yayınları
- Kılıç, M. (2016), “*Allah, Vatan, Soy, Millî Mukaddesat*”, *Türk Milliyetçiler Derneği (1951-1953)*, İletişim, İstanbul.
- Kızak E. B. (2019) “Osman Bölükbaşı” *Türk Milliyetçiliği Portreler*. Ankara: A Kitap

- Koca, Bayram. (2021). “*Kürtler Aslında...*” *Uç Sağın Kürtlere Bakışı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koyuncu-Lorasdağı, B. (2011). “On the Question of Islam and Nationalism in Turkey: Sources and Discourses”, Der. A. Kadıoğlu ve E. F. Keyman, *Symbiotic Antagonism: Competing Nationalism in Turkey*, Michigan: University of Utah Press, s 133-161.
- Mert, N. (2007). “*Merkez Sağın Kısa Tarihi*”, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Landau, J. (2016). “*Radical Politics in Modern Turkey*”, Routledge London & New York.
- Landau, J. (1990). “*The Politics of Pan-Islam: Ideology and Organization*” Oxford University Press.
- Mardin, Ş. (1983). “İslamcılık, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt- 7*”. İstanbul. İletişim Yayınları. s. 1936-1940.
- Mert, N. (2018), “Türkiye İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış”, Aktay Y. (der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 411-420.
- MHP, 12 Şubat 2002 TBMM Grup Konuşması.
<https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/221/mhp/index.html> - Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2023.
- Öksüz A.(2021) <https://www.milligazete.com.tr/makale/6546037/adnan-oksuz/milli-gorus-partilerinin-amblesleri-neyi-anlatiyor> 7 Eylül 2023- Erişim Tarihi
- Öz A. (2020). “Milli Görüş Hareketleri: Millî Nizam Partisi ve Millî Selamet Partileri”, Der. M. K. Kaynar, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 469-495.
- Özdalga, E. (2012) “Secularism”, Heper M. & Sayari S. (der), “*The Routledge Handbook of Turkey*” Routledge Handbooks, s. 205-216.
- Özkırımlı, Umut. (2009). “*Milliyetçilik Kuramları*”, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Öznur, H. (1999), “*Ülkücü Hareket*”, *Cilt-1*, Alternatif, Ankara.
- Rabasa A. & Larrabee S. F. . (2008). “*Rise of Political Islam in Turkey*”. RAND Corporation.

- Sarıbay A. Y. (2018), “Millî Nizam Partisi’nin Kuruluşu ve Programının İçeriği” , Aktay Y. (der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 576-590.
- Şaylan, G. (1983). “Milliyetçilik İdeolojisi ve Türk Milliyetçiliği”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt-7*, İstanbul. İletişim Yayınları. s. 1945-1950.
- Şimşek, A. (2020) “*Komünistin Eşkali*” *Türkiye’de Antikomünizm (1945-1971)*”. İstanbul: İletişim.
- Taşkın, Y. (2014). “Türk Sağı ve Aydınlar: Bir Aşk ve Nefret İlişkisini Anlamak”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 407-424.
- Toprak, B. (1983) “Millî Selamet Partisi”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt- 8*. İstanbul. İletişim Yayınları. s. 2104-2110.
- Tunaya, T. Z. (2007), *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Turan, Ö. (2014). “Kudretli Devlet, Manevi Kalkınma, Ağır Sanayii: Türk Sağı ve Kalkınma”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 459-508.
- Turhan, M. (1961) *Garblılaştırmanın Neresindeyiz?*, Babıali Yayınevi.
- Türkeş, A. (1975). *1944 Milliyetçilik Olayı*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Uzun T. (2011) “*Türk Siyasal Yaşamında MHP*” *Türk Yurdu Dergisi*, 289.Sayı. Ankara
- Yalçın K. (2023) “Galip Erdem’in Hayati ve Kişiliği (1930-1997)”. *International Journal of Economics, Politics, Humanities&SocialSciences*, s.133-146.
- Yalçın,S. (2008, 24 Şubat). “*MHP’nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi*”. <http://www.hurriyet.com.tr>- Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2023.
- Yeşilada B. (2002). “Virtue Party”Barry Rubin and Metin Heper, eds. *Political Parties in Turkey*, London and New York: Routledge.

Yılmaz, M. (2020). “Dünder Taşer”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 668-677.

Sürelî Yayınlar

Devlet (1969). “Devlet’ten Millete”. 17 Nisan, s. 3.

-(1971). “Olaylar, Düşünceler, Yorumlar” , 8 Mart , s. 4.

-(1971). “Olaylar, Düşünceler, Yorumlar” , 22 Mart , s. 8

-(1971). “Devletten Millete: Bunalım ve Kurtuluş” , 29 Mart, s. 3

-(1971). “Olaylar, Düşünceler, Yorumlar”, 26 Nisan, s. 4, s. 7.

-(1971). “Başyazı: İnönü Ne İstiyor?”, 12 Temmuz, s. 3.

-(1971). “Haftanın Olayı: Demokratik Sosyalizm” 9 Ağustos, s. 2.

-(1972). “CHP Orduya Karşı Tutumundan Vazgeçmelidir”, 6 Mart , s. 6.

-(1972). “12 Mart’ ın Yıldönümü ve Olayların Perçinlediği Gerçekler”, 20 Mart, s. 6.

-(1973). “Erbakan: Y00. Haşa” 28 Mayıs, s. 8.

-(1973). “İnönü : "CHP'ye Oy Vermeyin", 27 Ağustos, s. 5

-(1973). “ Aleyhte Şartlara Rağmen MHP Oylarında %32,6 Artış Var!” , 22 Ekim, s. 8.

-(1973). “Geçmiş Olsun” , 26 Kasım, s. 2 .

-(1974). “Kırılan Millî Gurur ve Boş Lâflar”, 1 Temmuz , s. 1.

-(1974). “Müdahaleyi Sevinçle Karşılıyoruz”, 22 Temmuz, s. 1, s. 5.

-(1974). “Geçimsizliğin Sebebi Nedir?”, 9 Eylül, s. 1 .

-(1974). “Yeni Hükümeti Birçok İç ve Dış Meseleler Bekliyor” ,25 Kasım, s. 3.

-(1975). “MHP Demokratik Tek Çözüm Milliyetçi Cephe İktidarındır” ,10 Mart, s. 1.

-(1976).” Elazığ olayları, Ecevit’i ve onun siyaset çetesini millet önünde yeniden mahkum etmiştir.”,
13 Eylül, s. 1.

(1977).”Dev-Genç de CHP ve MSP’yi destekleme kararı aldı” ,3 Şubat, s. 3.

-(1977) “Zafer Milliyetçi Hareket'in” 6 Haziran, s .2 .

-(1977) “Meclis Başkanlığı Seçimi” 7 Kasım, s. 8 .

-(1977) “Antikomünist Bir CHP Milletvekili Bulundu” 21 Kasım, s.1 .

Devlet II -(1978) “ Devlet'ten Okuyucuya” Nisan-Mayıs, s. 1.

(1979) “Devlet’in Veda Mektubu!..” Haziran, s.1.

Albayrak O. (1978). “Anarşinin Hesabını Hükümet ve MHP değil, CHP Verecektir”. 9 Ocak, s. 8.

Akyol T. (1976). “İslam Konferansı Hakkında Bir Değerlendirme”. 10 Mayıs, s. 2

Bayram C. (1972) “Ergenekon Mektupları: Sola Açık Olmak” 15 Mayıs, s .4.

Doksat R. (1971) “Milliyetçi Açıdan: Türk Ordusu Devrimci Değildir” 22 Mart , s. 5.

Oğuzhan O.(1977).” Yaa, İşte Böyle Bay Ecevit!..” 9 Mayıs , s. 9.

Öksüz İ. (1971). “Anarşi Derhal Önlenmezse” 22 Mart , s. 2.

Somuncuoğlu S. (1976). “ Deprem Bölgesine Maocu ve Rusçu kışkırtıcılar üşüştü” 13 Aralık , s. 1.

Taşer D. (1971) “Meseleler” 8 Mart, s. 11.

Millî Gazete (1973). “ Anahtar” , 14 Mayıs, s. 1

-(1973d). “Prof. Erbakan AP’yi Koalisyon Davet Etti” 1 Kasım, s .1 .

-(1974b). “Kıbrıs’ı Faşist İdareden Kurtar Diyen Ecevit’e Rumlar Tezahürat Yaptı” 20 Temmuz, s.1

-(1974c). “Kıbrıs’ta Duruma Hakim Olduk”. 21 Temmuz, s. 1

-(1974d).” MSP Büyük Partidir, Tüm Sağı Temsil Eder”. 8 Eylül, s.1

-(1974e). “ Bozbeyli ve Ecevit’e Rağmen Milli Hükümet Kurulacak” 11 Kasım, s. 1, s. 8.

-(1975a). “Hükümet Kaçağı Ecevit, Almanya’ya niçin geldin?” 12 Mart, s. 1.

-(1975b). “AP, CHP’yi Milli Cephe’ye tercih etti.” 26 Aralık ,s. 1.

- (1976) . “CHP’nin İslamdan İstedığı Nedir ?”. 12 Haziran, s. 2.
- (1977a). “ Cumalioğlu: AP ve CHP, gizli bir işbirliği içerisindedir.” 25 Mart, s.1 ve s.8
- (1977b). “ Cumalioğlu dün yazılı demeç verdi : AP ve CHP elele vererek Anarşi Cephesi Kurdular.” 5 Nisan, s. 1, s. 8
- (1977c). “DİSK’in Taksim Miting’i kana bulandı: 40 Ölü!” 2 Mayıs, s. 1
- (1977d). “MSP Oy Kaybına Uğramadı”, 6 Haziran , s. 1
- (1977e). “Emre: CHP’nin MHP’ye Gösterdiği Anlayışı AP Bize Göstermedi.” . 19 Kasım, s.1
- (1977f). “Akova ve Karaaslan AP’den İstifa Etti” 21 Aralık, s. 1
- (1978).“ Akıncılar: Müslümanlar Üzerindeki Saldırıları Daha da arttı.” 13 Ağustos, s.1
- (1979) “Beyanname-10 Son Söz” 12 Ekim, s. 6.
- (1980a) “Devleti Hedef Alan Anarşi! Eski Başbakan Nihat Erim ve Koruma Polisi Öldürüldü” 20 Temmuz, s. 1
- (1980b) “Ordu Yönetime El Koydu, Parlamento Feshedildi, YURTTA DURUM SAKİN” 13 Eylül, s. 1.

Aksay H. (1973b) “Millî Görüş” 13 Ocak, s. 1.

Çelik A. (1973c). “73 Seçimleri ve Basında 3 Büyük Parti” 1 Ekim, s. 7.

Gazi A. (1973a). “Kendisi Muvazaa partisi...” 2 Ekim, s .1, s. 7.

Hulusi A. (1974a). “Ve Koalisyon”, 16 Ocak, s. 3.

Uludağ M. (1976). “ Niçin Komünizm değil de Faşizm umacı olarak gösteriliyor?”. 6 Haziran, s. 4.

Yetkin Z. (1974). “Görüntü: Koalisyon Neden Bozuldu?”, s.1 - s.8 .

Milliyet (1978).” Balgat’ta kahve tarayan 3 kişinin kimliği saptandı”,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1978.08.12> Erişim Tarihi: 8 Şubat 2024